Tribunina okrogla miza
USMERJENO IZOBRAŽEVANJE
IN DELAVSKO SAMOUPRAVLJANJE
(vzgoja in izobraževanje in razredni boj)

tribuna

tribuna
številka 10-11, letnik XXIIX, cena 3 din, Ljubljana, 12. 3. 1979
tribuna
številka 10-11, letnik XXIIX, cena 3 din, Ljubljana, 12. 3. 1979
tribuna

Tribunina okrogla miza

USMERJENO IZOBRAŽEVANJE IN DELAVSKO SAMO UPRAVLJANJE (vzgoja in izobraževanje in razredni boj)

Okrogle mize so se udeležili:

Franc Molan, *član univerzitetnega sveta in delegat uporabnikov v tem svetu,* **Niko Toš,** *predstojnik centra za razvoj univerze v Ljubljani,* **Joško Budin,** *predsednik odbora za vprašanja vzgojno-izobraževalnega in* **znanstveno raziskovalnega dela na ljubljanski univerzi, Jože Miklavec** *iz republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje,* **Boris Sovič,** *predstavnik republiške konference ZSMS oz. član predsedstva konference mladih v vzgoji in izobraževanju, pri RK ZSMS,* **Franc Križanič,** *profesor na fakulteti za naravoslovje in tehnologijo,* **Braco Rotar, Slavoj Žižek** *in* **Rastko Močnik** *iz uredništva revije Problemi,* **Srečko Kolar,** *predsednik univerzitetne konference ZSMS Ljubljana,* **Kirn Srečo** *in* **Špolar Nada** *iz uredništva Časopisa za kritiko znanosti,* **Ina Petrič,** *psihologinja na RTV Ljubljana in člani uredništva študentskega časopisa* **Tribuna,** *ki je to okroglo mizo organiziralo. Razgovor je vodil in povezoval v.d. odgovornega urednika časopisa Tribuna* **Igor Bavčar.** *Vabilu se zaradi zadržanosti nista odzvala* **Emil Rojc,** *predsednik univerzitetnega sveta ljubljanske univerze in republiškega sveta za vzgojo in izobraževanje in* **Majda Poljanškova,** *predsednica republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje. Namesto slednje se je okrogle mize udeležil* **Jože Miklavec.**

Okrogli mizi so prisostvovali še novinarji edinega študentskega radija v Evropi, novinarji Dnevnika in RTV Ljubljana.

Če smo za organizacijo ZSMS na univerzi večkrat napisali, da caplja za siceršnjimi družbenimi prizadevanji, potem moramo sedaj zapisati, da je ena prvih, ki je sklenila aktivno poseči v javno razpravo o **osnutku** zakona o usmerjenem izobraževanju že takoj na začetku. Organiziranje okrogle mize, ki jo je po dogovoru s predstavniki UK ZSMS izvedla Tribuna, je ta prvi korak. Da pa ne bi razprava na okrogli mizi izzvnenela v prazno, – in ker „Orožje kritike seveda ne more nadomestiti kritike orožja, materialno silo je treba vreži z materialno silo, toda tudi teorija postane materialna sila, brž ko zajame množice" (Marx). – smo se s predstavniki UK ZSMS dogovorili tudi, da jo publiciramo, o čemer smo z vabili obvestili tudi pobavljence. Tako publicirana razprava naj služi vsaki osnovni organizaciji ZSMS na vseh fakultetah, pa tudi drugje, za preverjanje lastnih stališč do (s tem osnutkom) načrtovane preobrazbe vzgojno-izobraževalnega sistema!

Razprava na okrogli mizi je najbolj izpostavila prav analizo odnosa **vzgojno-izobraževalni sistem – materialna produkcija,** ter znotraj tega predlagani **osnutek** zakona – **združeno delo.** Zakaj? Od predlagateljev in sestavljalcev tega osnutka je bilo večkrat slišati, da je osnutek zakona o usmerjenem izobraževanju aplikacija določil zakona o združenem delu. V razpravi na okrogli mizi to ni bilo le zavrnjeno ampak smo si dovolili dokazovati celo popolnoma obratne učinke aplikacije osnutka zakona o usmerjenem izobraževanju v tim. prakso, oz. za uveljavljanje **delavskega samoupravljanja.** Z zakonom o združenem delu smo formalno uzakonili konkretnejša določila o uveljavljanju **delavskega samoupravljanja,** ki jih je v splošnejši obliki vsebovala tudi že nova ustava. Uveljavljanje zakona o združenem delu je uveljavljanje delavskega samoupravljanja, je revolucioniranje družbenih odnosov za svobodno in suvereno odločanje delavskega razreda o celotni družbeni produkciji in reprodukciji. Revolicioniranje, ki zahteva in kot enega izmed ključnih pogojev postavlja z znanjem in izobrazbo oboroženega delavca, ki je sposoben razkriti in spoznati konkretne družbene odnose! Le tako, s spoznanjem dejanskih družbenih odnosov, z razvojem razredne zavesti, z izobraževanjem, je delavskemu razredu omogočeno, da te odnose „upravlja" na pot njihovega **ukinjanja.** Za to mu je izobrazba potrebna! Osnutek zakona o usmerjenem izobraževanju pa mu tega ne zagotavlja!?

Namesto, da bi preobrazbo gradil na tem, kar nam je najkvalitetnejšega zapustil stari red, to je na šoli, kjer je splošne izobrazbe največ, to šolo, gimnazijo, (pravzaprav ne gre zanjo, ampak za splošno izobrazbo) izobrazbo, ta osnutek odpravlja! Ponuja pa vsakemu malo te odpravljene splošne izobrazbe in sicer v njeni instant vsebini v obliki skupne programske osnove.

Splošna izobrazba je domena družbene elite, pravijo oblikovalci osnutka! Odpravimo splošno izobrazbo in – odpravili bomo elito! Vsi intelektualci bodo tako postali delavci, nihče ne bo izstopal. **Delavsko samoupravljanje** zahteva nekaj popolnoma nasprotnega – zahteva **intelektualizacijo delavcev.** Za to osnutek zakona ni aplikacija zakona o združenem delu.

Če je **delavsko samoupravljanje** odločanje o celotni družbeni produkciji in reprodukciji, potem je **odpravljanje** odnosov, ki temelje na zakonih anarhičnosti blagovne produkcije, na odtujenem delu, na izkoriščanju poneumljenih priveskov tovarniških strojev – delavcev, je **odpravljanje** te in take produkcije, ki v sebi rojeva te odnose. Je odpravljanje tega in takega „dela"! Za to pa sestavljalcem tega osnutka najbrž ni šlo! Kajti tedaj, ko nekdo (sestavljalci osnutka) skuša v imenu neke splošne fraze o „delu" to, dejansko odtujeno delo, mistificirati s slikanjem imaginarnega cvetja na dejanske okove, ko, še več, skuša te okove utrditi namesto razgaljati materialne pogoje te produkcije, kar bi delavce poleg tega, da jih sili tudi usposabljalo, da bi te okove za vedno strli, če nekdo vse (tudi **osnutek** zakona o usmerjenem izobraževanju!) ne le podreja tej idealistični kategoriji „dela" ampak to podrejanje še ustoliči kot najvišji ideal, tedaj lahko popolnoma upravičeno zapišemo, da sestavljalcem osnutka res ni (za) uspela aplikacija zakona o združenem delu. Ni „dela" nasploh, tudi ne „združenega dela" nasploh, določitev tega „dela" tudi ni stvar deklaracij, temveč konkretnih odnosov v procesu produkcije, kakor je rekel eden izmed razpravljalcev. Analize teh konkretnih odnosov v procesu produkcije v **osnutku** NI! To je temeljna kritika osnutka zakona, ki jo je z zahtevo po nujnosti kompleksne opredelitve pojmovanja socialističnega združenega dela v osnutku izrazil tudi Roman Albreht na seji družbenopolitičnega zbora skupščine SR Slovenije dne 27. 02. 1979, to je kritika, ki jo je z zahtevo po opredelitvi v kateri bo jasno napisano, da ne gre za funkcionalno izobraževanje, kjer je človek privesek k stroju, izrazil tudi Milan Kučan na isti seji. Konec koncev je to kritika proti kateri se v bran postavlja Marjan Jelen, predsednik sveta za vzgojo in izobraževanje pri RK SZDL, ko v naprej zahteva arbitra, ki bo dorekel idejni boj, ki se je razvil na okroglih mizah na Tribuni in Dnevniku. Vnaprej za to, ker ga na okrogli mizi na Tribuni še blizu ni bilo! On pa seveda tudi razsodno ponuja vnaprej (a priori)! To niso marksisti, čeprav se imajo zanje, njihova stališča so a priori negativna," itd., pravi Marjan Jelen, na že omenjeni seji.

Prav znotraj analize odnosa vzgojno-izobraževalni sistem – združeno delo smo lahko sploh razgalili **razrednost** osnutka predlaganega zakona in **razrednost** je edini kriterij na katerega pristajamo!

Okrogla miza je bila načrtovana kot razprava in kot razprava je tudi potekala. Kritičnost nikakor ni bila nek nam lastni cilj ampak prej **sredstvo** in negativno stališče do **osnutka** zakona ni a priori negativno stališče, temveč na podlagi marksistične razredne analize spoznana nujnost po radikalni kritiki načina produkcije, ki si podreja tudi osnutek zakona o usmerjenem izobraževanju.

Naj živi delavsko samoupravljanje!

Tribunina okrogla miza

BRACO ROTAR

Zgodovinsko mesto predlagane reforme v razrednem boju

Čeprav se mi pogovori o kakršnikoli problematiki ne zdijo kakšen posebno pomemben prispevek k njenemu razjasnjevanju, še manj pa k reševanju, ker pač niso primerna raven ne za postavitev problematike ne za njeno razčlenitev in poskuse reševanja in zato, ker omejujejo udeležence na izražanje sintetičnih mnenj, tj. na ideološko legitimiranje in na merjenje kolokvialnih moči, bom skušal odpreti diskusijo o problematiki šolstva in iz te problematike pokazati zgodovinsko mesto predlagane reforme šolstva v razrednem boju. Ta boj se, kot vemo, pri nas dogaja v nekoliko specifičnih okoliščinah, kar pa mu ne odvzema ostrine in zgodovinske usodnosti.

Šolski sistem, zlasti obvezno in množično šolanje je zgodovinski produkt kapitalistične epohe, se pravi spreminjajočega razmerja sil v neposredni razredni konfrontaciji in na ravni idejnega boja v času, ki ga določa kapitalistično gospostvo in vladavina ustreznih ideologij na področju vrhnje stavbe. Prvi sistematični posegi države – v šolstvo po antiki – segajo v čas absolutnih monarhij. Začetke obveznega šolanja v obliki nekakšnega šolanja delavskih otrok ob delu v industriji in v delavnicah najdemo na začetku 19. stol. v Angliji in Franciji. O teh šolah obstajajo obsežne in dobro dokumentirane študije, tudi študije historičnomaterialističnih avtorjev, ki uspešno osvetljujejo naravo šolskega režima in zakonodaje. To poudarjam zato, ker zgodovinske refleksije ni v besedilih, ki skušajo uveljaviti predlagano reformo. Tukaj se srečujemo s prvo značilnostjo teh reformnih prizadevanj: ker sama ponarejajo lastno zgodovinsko pozicijo, so naperjena tudi proti pouku predmetov, ki bi omogočili refleksijo njihovih zgodovinskih razsežnosti.

Kot bom še pokazal, ta reforma ne prinaša nič dejansko novega v primeri s tradicionalno šolo, nova je le uresničitev nenehno navzoče težnje po totalizaciji enega aspekta šolanja, in sicer tistega, ki postavlja izobrazbo v službo „gospodarstvu" ali „produkciji". Ta totalizacija je od nekdaj bolj ali manj tiha želja reformatorjev šolstva, tj. birokracije in tehnokracije in zmeraj se skriva za nečim, čemur pravi „družbeni" ali „nacionalni" interes. Potemtakem nikakor ni vseeno, kdo formulira ta družbeni interes.

Prvotno šolanje ob delu je potekalo v različnih oblikah, zmeraj pa kot dodatek k delu (angleški šolski zakoni iz prve polovice 19. stoletja, o katerih govori tudi Marx, so na primer določali, da ni mogoče zaposliti otrok, če jim ob tem ni mogoče obiskovati selekcioniranega pouka). Posledice tega šolanja bi lahko razvrstili v dve skupini:

Na eni strani so šole usposabljale otroke za delo, jim vtepale moralne norme, ki so ustrezale vladajočemu razredu, tj. delovno, spolno in lastninsko moralo, omejevale so njihovo duševno življenje, kakor je bilo pač potrebno za reprodukcijo kapitalističnega gospostva na vseh ravneh družbenega življenja.

Na drugi strani pa je obvezno in množično šolanje otrok prineslo tudi stranske učinke, presežke prizadevanj vladajočega razreda. Gre za možnost nenadzorovanega dostopa do neformalne izobrazbe, za možnost razširjanja zavesti vladanega razreda, četudi v začetku v močno rudimentarni obliki, in s tem za možnost za organizirane akcije delavskega razreda, ki so v minulem stoletju in v začetku našega prinesle takšne pridobitve, kot so skrajšanje delovnega časa, plačani dopusti, pravica do stavkanja, socialno varstvo, pokojnine, volilna pravica in delavske stranke.

Zaradi teh stranskih učinkov, ki so prek delavskih zahtev poganjali tehnološki razvoj kapitalistične industrije in prinesli delavskemu razredu omenjene pridobitve, ki bi utegnile ogroziti obstoječi družbeni red s tem, da so omejevale presežno delo in s tem profitno stopnjo – produkcije presežne vrednosti ni bilo mogoče več prevaliti na ramena delavcev s podaljševanjem delavnika, temveč jo je bilo mogoče doseči z uvajanjem učinkovitejše tehnologije, tj. z zmanjševanjem potrebnega delovnega časa – ne pa samo zaradi tehnične in tehnološke revolucije, ki docela prezre dejavno vlogo proletariata pri industrijskem napredku, je postalo obvezno in drugačno množično šolstvo za kapitalistične ideologije še pomembnejše. Ustanovili so osnovne in poklicne šole. Seveda je v tej šolniški skrbi prevladoval utilitarni vidik vzgajanja za zahtevnejše delo zmožne delovne sile, ob njem pa je sijal konec koncev prav tako utilitaren vidik morale, za katero je bila nekako od srede 19. stoletja celo v porevolucijski Franciji spet zadolžena cerkev. Ta vzgoja je poudarjala delovno, spolno moralo, kult lastnine, dobrotljivost in ponižnost, individualizem in nacionalizem. Vzgoja kot priučevanje je privedla do hiperprodukcije „profilov", ko – po nekaterih avtorjih – šolska produkcija določa vrste in število delovnih mest v industriji in upravi. Pravila liberalnega trga so protislovna tudi na ravni trgovanja z delovno silo. Toda pri revolucionarni preobrazbi šolstva ne more biti odločilen dejavnik trg z delovno silo.

Splošno srednje šolstvo, ki nima istega izvira kot obvezno osnovno šolstvo – po pravilu je šlo za laiciziranje cerkvenih ustanov in za meščanske ustanove, ki se sprva niso povezovale v sistem – je bilo namenjeno izobrazbeni reprodukciji tako imenovanih srednjih slojev, zlasti reproduciranju uradništva. Politehnično šolstvo – ki je bilo spočetka bolj odprto za „nadarjene otroke iz ljudstva" – pa je bilo namenjeno produciranju kadrov za armado in industrijo. Zaradi težnje po naturalizaciji razrednih razlik in zaradi naraščajočih potreb po usposobljenih kadrih šolski aparat ni mogel docela preprečiti srednjega in visokega šolanja otrok delavskega razreda. Zato se je srednja šola proti koncu 19. stoletja dokončno spremenila v neobvezno polmnožično šolo in s tem pridobila pomen, ki ga je imelo pred to preobrazbo le obvezno šolstvo: postala je instrument ideološke indoktrinacije in konvertiranja otrok delavskega razreda, ki so čedalje močneje pritiskali na njena vrata. Prišel je tudi čas podaljševanja in izpopolnjevanja obveznega šolanja, s tem pa čas oblikovanja dejanskega šolskega sistema. Pripomnim naj še, da je prav srednja šola bila vse prejšnje stoletje najpomembnejša oblika šolanja pri nas.

Univerze imajo daljšo nepretrgano tradicijo kot osnovno in srednje šolstvo; laiciziranje univerz je potekalo v razvitih deželah od konca 13. stoletja naprej; v stoletjih od 15. do 18. so bile žarišča humanističnih, fizikalnih, medicinskih in matematičnih ved. Iz teh velikih časov so univerze podedovale posebno organizacijo in poseben status. Z buržoazno revolucijo pa se je njihov dejanski družbeni položaj spremenil, poleg njih so nastajale visoke tehnične in druge šole. Univerze so bile prisiljene upoštevati novo nastali šolski sistem, računati z naraščanjem števila študentov, ki so končali srednje šolanje, kljub temu pa se niso ne hotele in ne mogle docela omejiti na zahteve vladajočega razreda. Ohranjale so avtonomijo in notranje svoboščine, ki so si jih pridobile v boju s cerkveno hierarhijo; ob njih pa so ustanavljali visoke šole, ki so bile že od vsega začetka vprežene v voz kapitalističnega „družbenega" in „tehničnega napredka" ali „nacionalnih idealov". Zanimivo pa je, da so si mnoge od teh šol, vsaj v Evropi, pridobile naravo tradicionalnih univerz, nasprotno pa manj. Namesto konkurence je prevladala solidarnost, ki je n.pr. v Franciji še dandanes precej trd zalogaj prizadevanjem po enostranski funkcionalizaciji visokega šolstva; ta zalogaj je še toliko trši, ker se visoko šolstvo otresa elitističnih predsodkov in se spreminja v dejanskega in odkritega zaveznika delavskega gibanja.

Toda s tem smo povedali le nekaj sodb o funkcionalnosti in disfunkcionalnosti šolstva v kapitalistični epohi. Srednje šole so

ko zaradi svojega izvira kot zaradi narave poučevane snovi esegale okvire utilitarnih ideologij – te okvire je konsolidiralo le ustanavljanje srednjih tehničnih šol poleg tako imenovanih alk. Zato so lahko bile pri nas gimnazije izhodišča kulturne javnosti in ideološkega zbiranja. S pomembnostjo teh šol je bil ezan tudi družbeni položaj učiteljev, pa ne v statusnem ali erarhičnem pomenu, temveč v pomenu iniciatorjev, podpornikov spodbujevalcev umetniških, znanstvenih in političnih gibanj v njih okoljih.

Univerzo smo pri nas dobili zelo pozno; toda forma univerze, ki o jo prevzeli, ima svojo zgodovino zunaj nacionalnega območja nikakor ni nekaj, kar bi bilo od te zgodovine ločeno.

Univerze so sicer bile stebri nacionalne kulture in znanosti, enem pa so s svojim izjemnim položajem omogočale oblikovanje eoloških stališč in idejni boj na ravni disciplin in študentskih ganizacij mnogo bolj jasno, kot je bilo to možno zunaj njih. časih so univerze toliko odstopale od prizadevanj vladajoče eologije, da je prišlo do konflikta med njimi in državno upravo, je začela pripravljati birokratske oz. „ekonomistične" ali odernistične" reforme univerzitetnega študija.

Približno takšno antagonistično šolstvo smo podedovali in kšno je tudi precej časa ostalo kljub reformam ali prav z njihovo močjo.

Iz povedanega je očitno, da ima šolstvo v kapitalistični družbi ecifičen pomen kot temeljno sredstvo za reproduciranje rednih razlik in za reproduciranje razredno homogenih upravnih intelektualnih elit. Ta pomen se praviloma ne kaže v obliki ivilegijev, ampak predvsem v obliki poostrene kontrole in presije, ki zadevata tako učitelje kot učence.

Šolstvo je v sodobnih razmerah tehnološke revolucije, ki jo je loma samo izzvalo, še bolj poudarjeno najpomembnejši ideološki arat kapitalistične države. Obenem pa ni samo to: narava šolstva protislovna, saj obenem omogoča oblikovanje in utrjevanje sprotne pozicije v razrednem boju.

Zanimivo je, da ohranja šolstvo tudi po predlagani reformi v čelu isto sestavo, ki je v kapitalističnem območju garant za zredno selekcijo učencev z vsemi konsekvencami take selekcije: tem predlogu namreč še naprej obstajajo osnovne šole, okovne šole, srednje šole in visoke šole, le da so zdaj očiščene eh nefunkcionalnih dodatkov, ki so se v zgodovini tolikokrat kazali za plodne za delavsko gibanje. Celo „umetniški predmeti" zasnovani tako, da bo njihov učinek v najboljšem primeru večanje kulturne porabe in konjički. Permanentno izobraževanje izobraževanje ob delu, kakor ju ponuja predlog reforme, pa sta mo obljuba olajšane socialne promocije na podlagi spričevalskih rmalizmov.

Če si zdaj pobliže ogledamo kapitalistične ideologije v šolstvu, s esenečenjem ugotovimo, da gre za iste postavke kot v predlagani formi šolstva: za uporabnost ljudi v industrijski produkciji, za ivzgajanje delovnih navad, za postavljanje omejitev, skratka za drejanje izobrazbe kriterijem „dela", kriterijem organizacije dela ekonomije, skratka kriterijem tistega, kar v kapitalistični adavini tvori „carstvo nujnosti". Zanimivo je tudi, da dandanes ušajo vlade mnogih zahodnih držav z izgovorom, da gre za krizo obraževanja, odstraniti iz šolskega sistema ves izobrazbeni, tj. efunkcionalni balast, se trudijo, da bi šole ustrezale industriji in onudbi delovnih mest in pri tem žanjejo podporo neosveščenih udentov in pedagogov, ki ne vidijo, da takšna reforma vodi v dalje večjo odvisnost ljudi od industrije in kapitala, v popolno svobodo, ki ne vklenja samo rok, ampak tudi pamet in vsakdanje vljenje v krog delo – poraba. Do odporov zoper to reformo ne ihaja zato, ker bi bilo šolstvo idealno zasnovano in izpeljano, mveč zato, ker takšne reforme prinašajo več zla kot koristi. rašujem se, zakaj se naši reformatorji raje zgledujejo pri esamtschule kot na primer pri marksistično usmerjeni univerzi v incennesu ali pri Freie Universität v Berlinu in drugih podobnih tanovah, če že morajo imeti neki zgled?

Če bi bila utilitarna reforma šolstva zares izvršena, bi se šele kazala realna problematika razcepa med izobrazbo in alifikacijo; če pa bi se morali učiti tudi na tej napaki, bi to bilo drejanje slepi logiki tehnobirokratske uprave v novi preobleki. loga zgodovinskih materialistov je ugotoviti naravo tega razcepa, ga skušajo birokrati z zakonodajo in drugimi ukrepi zamašiti. kler tega vprašanja sploh ne bomo postavljali, dokler ne bomo eli pravilnega stališča glede problemov, ki jih postavlja pred nas, di ne bo reforme šolstva, ki tega razcepa ne bi izrabljala zoper janske interese delovnih ljudi – ti pa niso samo zaslužkarski, atusni in upravljalski.

Reforma še zmeraj – kljub drugim vzdevkom a la mode – avnava šolstvo skoraj izključno kot produkcijo kvalificirane lovne sile različnih stopenj in „profilov". Toda delo samo na sebi nikakršna vrednota, vrednota je lahko le v razmerju do ciljev, ki zunaj njega samega. Delovno usmerjanje pa tudi ni, kot sem že kazal, neka zgodovinsko nova zahteva, temveč je staro toliko, je star sistem obveznega in strokovnega šolstva. Če pa nekdo nes podaja usmerjanje kot novost, ima to gotovo neki pomen.

Samoupravljanje, ki pogosto rabi reformatorjem za argument in ras, skriva namreč, kot vsaka družbena preobrazba, v sebi dve žnosti, od katerih je ena toliko bolj nevarna, kolikor popolneje deva preobrazba družbene odnose: kaj lahko se sprevrže v svoje sprotje, če ga pojmujemo kot cilj, ne pa kot proces, ki vodi do ja; kolikor postane dogmatski larpurlartizem. Ne delajmo si zij: ni je reči, ki je birokracija ne bi mogla spremeniti v dogme, služijo predvsem njej. Po mojem je v predlogu reforme na delu v ta idealistični preobrat: to je zloraba samoupravljanja in nceptov, ki sodijo v njegovo območje (združeno delo, svobodna njava dela, vpliv uporabnikov itn.) in katerih namen ni okratska in tehnokratska dominacija, temveč prav nasprotno. ko me na primer ne preseneča, da govore nekatere apologije forme o materialnih razmerah, ko gre za denarne razmere in emo. Idealizem reforme je popoln.

Tribunina okrogla miza
USMERJENO IZOBRAŽEVANJE IN DELAVSKO SAMOUPRAVLJANJE
(vzgoja in izobraževanje in razredni boj)

Lahko bi rekli, da je revolucionirana (ne pa reformirana) šola pogoj za dejansko samoupravljanje, kajti industrijska produkcija na današnji stopnji (hierarhija del, tekoči trak itn.) ne kaže značilnosti ustvarjalnega, tj. zares svobodnega dela in prav zato ne more intervenirati kot odločilen faktor vzgoje na način, kot to predvidevajo koncepcije reforme in predlog zakona. Lahko je le primer, demonstracija nekega stanja, ki ni dokončno in katerega dejanske družbene razsežnosti mora šola interpretirati, ne pa to delo postulirati kot samo prakso. Tako je paradoksno, da praksa, ta stari materialistični koncept, nastopa v apologetskih besedilih reforme kot idealističen koncept, in koristno bi bilo natančneje raziskati ideološke korenine in nasledke te spreobrnitve (kakršni so antiintelektualizem, simplifikatorstvo, intelektualna in družbena pasivnost in podobno), preden se lotimo preobrazbe šolstva.

Poleg utilitaristične usmerjenosti ter konformistične in oportunistične rabe ključnih konceptov iz našega družbenega in političnega življenja predlog reforme prezre cela področja človeškega življenja, ki so zdaj na milost in nemilost prepuščena naključjem in apatičnosti ali pa vanje vsiljivo posegajo različne kampanjske akcije. Prav na teh področjih se pokaže neujemanje med izobrazbo in kvalifikacijo.

Na ravni šolanja gre tukaj zlasti za vprašanje tako imenovane humanistične izobrazbe, ki je seveda ni mogoče omejiti na nekaj „umetniških predmetov" in na samoupravljanje s temelji marksizma. Še zlasti ne v takšni prakticistični optiki, ki kaže porabništvo in diletantsko brkljanje kot prakso na tem področju. Ne, dejanska humanistična izobrazba oblikuje način življenja, zmožnost dojemanja in razumevanja vseh – ne samo umetniških – družbenih pojavov od tehnike do filatelije, zlasti pa omogoča refleksiven odnos do lastne življenjske usode.

Pravilna zastavitev vprašanja humanistične izobrazbe mora upoštevati prav tiste vidike družbenega življenja, ki jih predlog reforme kratko in malo prezre ali pa jih obravnava površno in porabniško: gre predvsem za vprašanja v zvezi s tako imenovanim prostim časom in v zvezi s časom, ko človek ni v delovnem razmerju. Ti problemi so danes vsaj tako pereči kot vprašanja organizacije in razvoja delovnih procesov.

Koncept usmerjenega šolanja, kakor je očiten iz predloga zakona in iz apologetskih besedil, se podreja „zahtevam dela" z vsemi implikacijami, ki sem jih že omenjal, pozablja pa, da so tozdi danes, kot je nekje omenil Marko Kerševan, torišče razrednega boja. V zvezi s tem bi lahko citiral tudi Kardeljevo razpravo o protislovjih družbene lastnine v socializmu. Potemtakem zahteve dela ne morejo nastopati kot samoumeven kriterij za nič. Temeljno vprašanje je, za kakšno delo gre.

In kaj pomeni ta pozaba, ki je zamolčana predpostavka predlagane reforme? Predvsem pomeni, da je pojem dela v tem predlogu nedistinktiven, kar je značilno za skrajne buržoazne koncepcije v stilu Arbeit macht frei. Toda kot zgodovinski materialisti vemo, da ni dela nasploh, tudi ne združenega dela nasploh; določitve tega dela tudi niso stvar deklaracij, temveč konkretnih odnosov v procesu produkcije, ti odnosi pa so, kot vemo, v neenakomerno potekajočem procesu preobrazbe.

Skratka: pojem dela nasploh je dvoumen in prav kot tak rabi za prikrivanje dejanske problematike produkcije. Toda delo v industriji je še zmeraj zoprno, prisiljujoče in poneumljajoče, zaposlovanje zunaj industrije pa še zmeraj velja za – sicer iluzorno – napredovanje proti svobodnejšemu delu. Zato je potrebno, da postanejo delavci v industriji in drugje sposobni za spoznavanje razsežnosti svojega zgodovinskega položaja in za to, da s svojo dejavnostjo na podlagi tega spoznanja ta položaj tudi spreminjajo v svoj prid. Prav tukaj pa je pomembna tako imenovana humanistična izobrazba, ki presega delovno veščino in upravne modrosti tehnokratskih manipulantov. Če hočemo, da bodo delavci „vsestransko razviti ljudje", jih ne sme več opredeljevati zaposlitev in priučitev za „enostavna" ali „zapletena opravila" ali za „intelektualna dela", temveč njihovo življenje v celoti.

Ne da bi si domišljal, da je s tem izčrpan ves pomen humanistične izobrazbe, navajam tri področja, v katera ta izobrazba odločilno posega:

1) Pomembna je za razumevanje zgodovinskega položaja delavskega razreda in je zato odločilnega pomena za dejansko preobrazbo produkcijskih odnosov; obenem pa je jamstvo, da se dosežki na tem področju ne bodo sprevračali v svoje nasprotje. Problema te preobrazbe ne moremo reducirati na ustrezno razumevanje pravnih, ekonomskih in političnih dokumentov, pomembno je predvsem pravilno razumevanje njihove ideološke naravnanosti.

2) Humanistična izobrazba zadeva tisto področje življenja delovnih ljudi, ki mu pravimo prosti čas. Ta čas kapitalistična ekonomska ideologija pojmuje kot reprodukcijo delovne sile in ga s tem vključuje v vseobsežno oblast kapitala tako na ravni produkcijskega procesa kot na ravni porabe blaga. V naših razmerah si takšnega pojmovanja ne moremo dovoliti; kljub temu pa je močno razširjeno, kar kažejo med drugim skoraj popolno nepoznavanje problematike prostega časa in kampanjski posegi vanj. Na to kažejo tudi naraščajoča kulturna pasivnost in razcvet porabništva.

Če je prosti čas pojmovan zgolj kot reprodukcija delovne sile, tedaj je normalen nasledek tega pojmovanja kulturno porabništvo, hlastanje za ceneno zabavo, turistična mrzlica v času dopustov s kulturnim turizmom vred, različne ideološke regresije od zlaganega folklorizma in domačijstva do različnih snobizmov, ki deformirajo zavest prav dejanskim nosilcem družbenih sprememb. Takšno stanje je lahko povšeči tehnobirokratskim manipulantom, ne pa ljudem, ki se bojujejo za izvrševanje socialistične preobrazbe družbenih odnosov.

Vprašanje prostega časa je poleg tega zvezano z različnimi patološkimi pojavi, kakršni so na primer alkoholizem in druge narkomanije, prestopništvo, samomori itn. Skratka: veliko pridobitev socialističnega gibanja – skrčen delovni čas in plačan dopust – obrača utilitarna optika zoper delavski razred in ga podreja svojim interesom: dominaciji in razraščanju. Tu ne gre več – če parafraziramo po krivici pozabljenega Lafargua – za pravico do lenobe, temveč za pravico do nepohabljenega užitka. Ta užitek pa je predvsem ustvarjalno in svobodno delo, ki je v industrijski produkciji in v uradih na današnji stopnji tehnologije in organizacije slejkoprej za veliko večino delavcev neuresničljivo. Vsemu temu področju je reforma posvetila le nekaj mašil v obliki „umetniških" hobbyjev.

3) Docela pa je prezrla resno vprašanje, ki ga zaostruje delovna specializacija in priučenost in ki ga lahko rešuje pravilno zastavljena humanistična izobrazba: to je vprašanje življenja po upokojitvi. Z upokojitvijo se ljudje, ki jim je življenje oblikovalo delo ob stroju ali v uradu, začutijo odvečni, izvrženi iz družbenega življenja, ki ga osmišlja edinole „zaresno" delo, in pri tem, kot govore gerontološke izkušnje, ne pomaga nobena dobrotljiva kozmetika. Tukaj se prav delo kaže kot „opij za ljudstvo". Lafargue mu celo pravi „religija kapitala", ki zahteva od delavca, naj „dela od otroštva do smrti" in naj „vtepa otrokom v glave prekleta načela dela."

Upokojitev pomeni pretrganje zlaganega istovetenja posameznika s poklicem in to praviloma doleti ljudi nepripravljene. Začne se tisto, čemur lahko rečemo „kriza identitete"; nenadna osvoboditev od dela dobi tragične razsežnosti. Dejansko gre za protislovje, ki ga nosi v sebi obstoj kapitalistične delovne morale v razmerah, ki zahtevajo docela drugačno optiko. Rešitve tega problema ne daje regresivno podaljševanje delovnega staža, temveč drugačen razvoj posameznikov, ki jih ne bi več osmišljevalo predvsem delo v službi, ampak predvsem njihovi razviti interesi.

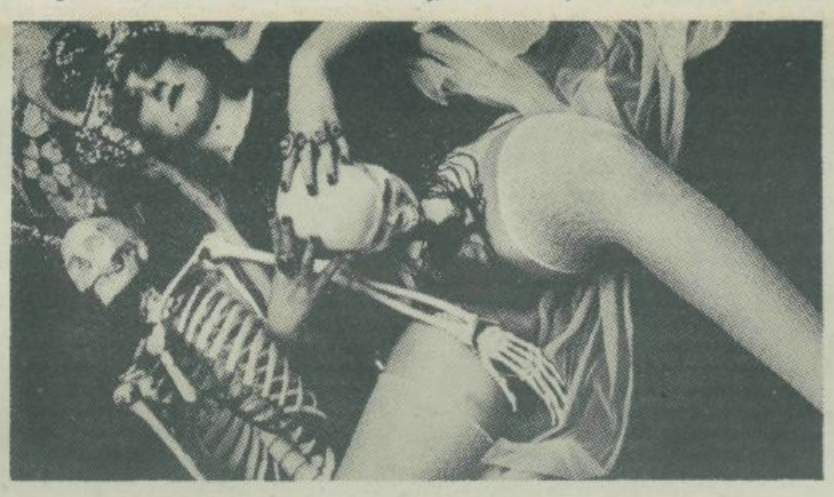

Zaradi povedanega menim, da je preobrazba šolstva – kljub „zaostajanju" ali „zamudi", ki sta izvrstno sredstvo birokratskega pritiska – še zmeraj na začetku in da je potrebno zanjo opraviti malone še vse delo.

SREČO KIRN

Reforma in „združeno delo": omejena določitev odnosa

V svojem prispevku k diskusiji o predlogu zakona o usmerjenem izobraževanju oz. o reformi obstoječega vzgojno-izobraževalnega sistema bi se rad spustil v neke zelo omejene določitve odnosa med to reformo in pa tistim, kar pri nas največkrat zelo površno imenujemo „združeno delo". Ne da bi pod to kategorijo razumeli celote družbenoekonomskih odnosov oz. njihovih zakonitosti in protislovij kot družbenoekonomskih odnosov, prehodnega obdobja socialistične družbe, konkretno jugoslovanske samoupravne socialistične družbe. Poseg v problematiko ni nastal zgolj iz mojega prepričanja, da ta odnos ni dovolj temeljito in znanstveno-materialistično opredeljen znotraj predloga zakona o usmerjenem izobraževanju, ki smo ga pač lahko brali, temveč tudi iz prepričanja, da se samo oz. v glavnem znotraj tega odnosa in njegovega znanstveno-materialističnega reflektiranja skriva sploh možnost, da preverimo razredni karakter in mislim, da gre predvsem za ta koncept in realizacijo zakona o usmerjenem izobraževanju. V predlogu zakona o usmerjenem izobraževanju se kot temeljna komponenta pojavlja predvsem zahteva, da se izobraževanje oz. vzgojno-izobraževalni proces navezuje in podreja osnovnim potrebam in razvojnim usmeritvam združenega dela. Zato mislim, da je nujno, da zaenkrat preskočimo konkretno problematiko, ki jo vsebuje predlog zakona in da se usmerimo predvsem na osnovne družbenoekonomske značilnosti tega, kar razumemo pod kategorijo „združenega dela", da torej poskušamo določiti njegovo osnovno zgradbo, kakor tudi njegovo dinamiko. Na to zelo ambiciozno zastavljeno vprašanje bi odgovoril z naslednjega vidika (obdelal bom samo en vidik, ki se mi zdi najpomembnejši).

Menim, da je določujoči element združenega dela dvojen. Po eni strani imamo opraviti z razvito blagovno produkcijo, z njenimi

Tribunina okrogla miza
USMERJENO IZOBRAŽEVANJE IN DELAVSKO SAMOUPRAVLJANJE
(vzgoja in izobraževanje in razredni boj)

zakonitostmi in protislovji, po drugi strani pa z zavestnim poskusom socialističnega podružbljanja tega razvitega blagovnega produkcijskega procesa, torej z uveljavljanjem celotnega sistema delavskega samoupravljanja. Po eni strani torej delujejo vsi tisti zakoni razvite blagovne produkcije, ki delujejo za ljudmi izven njihove kontrole in ki vključujejo našo blagovno produkcijo v svetovni kapitalistični sistem, jo s tem temu sistemu podrejajo, oz. podrejajo glavnim zakonom tega sistema, torej zakonom npr. nenačrtnosti, kaotičnosti, zakonom, ki delujejo v smeri vse večje odtujenosti in moči te produkcije od ljudi in nad ljudmi, zakonom, ki jih nasilno (ljudi) vključujejo v ta produkcijski proces, zakonom, ki jih prepoznamo kot stalno družbeno delitev dela, preko katerih se stalno reproducira razredna kapitalistična struktura družbe, torej tista, v kateri neki razred kot personifikacija kapitala vlaga, drug razred pa je kot personifikacija dela, torej delovna sila eksploatiran. Po drugi strani pa samoupravljanje kot naša specifičnost, ki poskuša te zakonitosti v nekem dolgoročnem procesu uničevati, ki torej poskuša produkcijski proces, kot sem že rekel, podružbljati, načrtovati, ki poskuša ukiniti družbeno delitev dela na tiste, ki vodijo in vladajo in na tiste, ki izvršujejo in so vladani, ki končno predstavlja razredni boj proletariata za ukinitev razredov in z njimi tudi samega sebe, torej boj proletariata za ukinitev odnosa delo — kapital kot zadnjega izkoriščevalskega in odtujevalnega družbenega produkcijskega odnosa. Razredni boj med zakoni in protislovji blagovne produkcije oz. tistimi, ki jih poskušajo krepiti (in ni paradoksalno, da se s tem pojavlja tudi ta tendenca po vlogi države in po vse večjem etatističnem pritisku na urejanje teh protislovij in zakonov blagovne produkcije), to se pravi razredni boj med temi, ki predstavljajo ta protislovja blagovne produkcije oz., ki jih krepijo in delavskim samoupravljanjem oz. tistimi, ki se za njega dejansko borijo, je po mojem mnenju osnovna gibalna sila vse naše družbe. Področje, kjer se ta boj utemeljuje, področje materialne produkcije oz. kot je tov. Rotar rekel, ko je navajal Kerševana, da se ti razredni boji dejansko bijejo v glavnem znotraj TOZDOV. Prebije pa se seveda tudi na vsa druga področja, ki jih lahko pogojno imenujemo področja nematerialne produkcije, če seveda ob tem stalno vztrajamo na njuni dejanski znanja predstavljajo materialno silo, ki bo uničevala kapitalistični karakter razvite blagovne produkcije in materialno silo, ki bi omogočila socialistični razvoj proizvajalnih sil. Gre tudi za nove inovacijske postopke, ki so naperjeni proti vsem tem, kar zdaj določa tehnično in tehnološko bazo proizvodnje, ne samo razvoj proizvajalnih sil, temveč razvoj znotraj tega, tudi razvoj socialističnih proizvajalnih odnosov v naši družbi. Zato se mi postavlja konkretno vprašanje kako naj bi si razlagali dejstvo, da znotraj predloga zakona, da znotraj zakona o usmerjenem izobraževanju ni niti besede o predmetu politična ekonomija socializma, ki ga je s takšno zavzetostjo poudarjal Edvard Kardelj in ki naj bi ne bil apologija obstoječih družbenoekonomskih odnosov temveč instrument historično-materialističnih osvetlitev vseh protislovij naše materialne produkcije, kot tudi nakazatelj možnih razredno proletarskih razrešitev teh protislovij v smislu odpravljanja te organizacije dela. In zadnje, kar se mi postavlja ob tem zakonu, je naslednje: četudi pristanemo na širjenje in krepitev tega, že prej omenjenega carstva nujnosti in gledamo reformo šolstva zgolj z vidika njegove pocenitve in povečanja kumulativne sposobnosti združenega dela s povečanjem kakovosti in funkcionalnostjo dotekajoče delovne sile, kdo nam zagotavlja, da bo ta cilj s to reformo dosežen? Sprašujem se, ali smo pri nas, kjer ne usmerjamo gibanja kapitala iz ene panoge v drugo in s tem povezanega večjega povpraševanja v določenem času po določeni vrsti oz. kvalifikaciji delovne sile, kjer ne usmerjamo tehnične in tehnološke revolucije, v kolikor je ta sploh še dopuščena znotraj svetovnega kapitalističnega sistema. Ali smo pri nas sploh sposobni načrtovati kadrovsko politiko za dobo recimo desetih let, kajti reforma šolstva, kot jo predvidevajo, mora sloneti ravno na neki dolgoročni kadrovski politiki? Zato se mi končno postavlja vprašanje, ali torej ta osnutek sploh kaj predstavlja, oz. zagotavlja?

IGOR BAVČAR

Kar se tiče danega vprašanja, ki ga je postavil tov. Kirn, upam, da nam bo lahko odgovoril tov. Toš s centra za razvoj univerze, ki se bolj ukvarja s temi vprašanji.

NIKO TOŠ

Reči moram, da bom ostal na ravni tistega, kar je Braco Rotar označil kot širino problematike, ki je v okviru pogovora za okroglo mizo verjetno ne bomo razrešili.

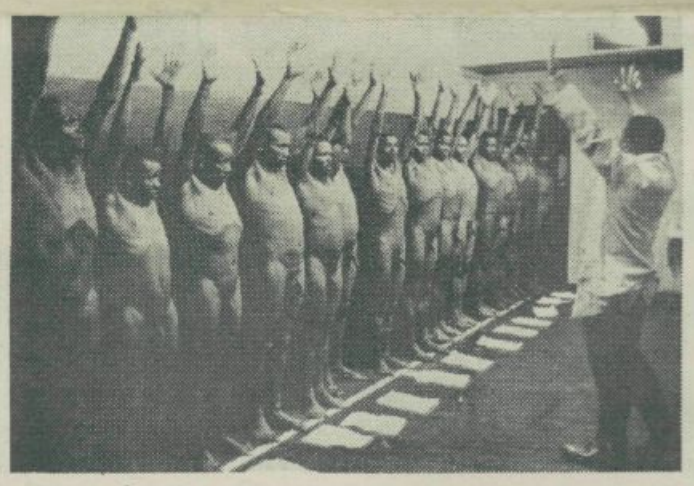

neraztrgljivi enotnosti. V ta boj zatorej posega tudi predlog zakona o usmerjenem izobraževanju, ki naj ureja področje vzgojno-izobraževalnega procesa pri nas. Postavlja pa seveda vprašanje, kako posega ta zakon oz. ta predlog zakona v ta boj?

Ali posega v taj boj na strani krepitve zakonov in protislovij razvite blagovne produkcije, torej zakonov stare orgaizacije dela, ki smo jo podedovali in ki nam jo vsiljuje še vedno obstoječi svetovni kapitalistični način produkcije, ki nosi v sebi vsa znamenja eksploatacij, tudi pohabljanja ljudi, ali pa na strani krepitve sistema delavskega samoupravljanja v njegovi borbi s temi kaotičnimi zakoni blagovne produkcije, torej na strani tiste družbene organiziranosti, ki zahteva bojevite, s širokim znanjem, predvsem pa s historičnim materializmom oborožene ljudi. V odgovoru na to vprašanje bi se rad ognil trditvam, da predlog v celoti podpira in utemeljuje element razvite blagovne produkcije, oz. njenih zakonitosti in protislovij. Vendar pa, če rečem nekoliko dogmatično in nekateri tukaj bi rekli ekonomistično, predlog zakona o usmerjenem izobraževanju deluje predvsem v smeri utrjevanja zakonov blagovne produkcije. Tako pozicijo utemeljujem predvsem s tem, da znotraj predloga zakona, kljub predmetu samoupravljanje s temelji marksizma in velikim revolucionarnim besedam v uvodu k predlogu, ni konkretno označena naloga, da naj bi bil temeljni cilj našega vzgojno-izobraževalnega procesa, kot smo že slišali, predvsem reflektiranje družbenega položaja delavca, delovnega človeka v naši družbi in sicer reflektiranje skozi prizmo historičnega materializma, katerega osnovni namen je med drugim tudi demaskiranje zakonov blagovne produkcije, katerih forma pravičnosti, enakosti samo mistificira njihovo pravo izkoriščevalsko bistvo, kot bi rekel temu Marx. Skratka, razkrivanje osnov aktualnih razrednih bojev v naši družbi. Predlog zakona deluje v prilepljenem predmetu samoupravljanje s temelji marksizma proti temu, saj je njegov osnovni cilj predvsem usposobitev mlade delovne sile za čimboljše funkcioniranje v produkcijskem procesu, ne pa za usposabljanje za delavsko samoupravljanje bojujočih se mladih ljudi. Znanje, ki naj bi ga bili deležni ti mladi ljudje v tem novem vzgojno-izobraževalnem procesu se prej omejuje na znanje tehnične in tehnološke baze razvite blagovne produkcije, ki jo ustvarja svetovni kapitalistični produkcijski proces in ne zaobsega razredne kritike tehnične in tehnološke baze razvite blagovne produkcije. S tem to znanje funkcionira kot produktivna sila kapitala. Z njo vred ljudje funkcionirajo kot izkoriščana delovna sila in ne obratno, tako da ta

Želel bi najprej dodati nekaj opažanj k poskusu Bracovega pogleda na razvoj izobraževalnega sistema oz. šolstva na Slovenskem, predvsem tistega dela tega razvoja, ki ga opazujemo v obdobju od leta 1945 do danes in morda v bežno refleksijo o razvoju visokega in pa srednjega šolstva. Verjetno je res, da že v zasnovi in v izhodiščih izobraževalni sistem v tem obdobju, čeprav ga preseka nekaj formalnih administrativnih sprememb, pravzaprav ni doživel kake bistvene preobrazbe. Lahko bi rekli, da gre pravzaprav za kontinuiteto razvoja in za neznatno niansiranje izhodišč, morda predvsem za niansiranje in spremembo sestav in tega učiteljskega substrata in pa izpostavljenih vrednot v različnih obdobjih. Mislim pa, da je vendarle neka značilnost, ki je ne kaže zapostaviti, namreč da obdobje 1945—1979 leta karakterizira kvantitativna rast tega sistema, podpiranje tega sistema, vključevanje na določenih stopnjah sorazmerno velikih skupin, do vključno tudi visokega šolstva, ki ga danes sestavlja vsaj nominalno skoraj 30.000 mladih ljudi. Kvantitativna rast in ti administrativni preseki niso značilni samo za slovenski prostor in tudi kontinuiteta dela, čeprav v različnih zgodovinsko-kulturnih in političnih ali iz različnih zgodovinsko-kulturno-političnih okolij v smeri nekega poenotenja, na ravni zahodnoevropskega šolskega sistema, pa vodi v krizo, konflikte in odpira vrsto problemov. Vseh verjetno ne bom mogel navesti, mislim pa, da so ti problemi bili prisotni v dosedanjih razpravah tudi o tribuninih okroglih ali podobnih mizah v polpretekli dobi, ko smo načenjali vprašanje socialne reprodukcije slojev, vprašanje socialne diferenciacije in interecialne funkcije izobraževalnega sistema; ko načenjamo in izpostavljamo tudi za slovenski prostor pomembno vprašanje zveze med izobraževanjem in delom, ki jo postavlja produkt izobraževalnega sistema, da ne rečem izobraženec, tisti hip, ko izobraževalni sistem zapusti s certifikatom in seveda nujno . .,. ustrezno opredeljeno mesto v družbeni delitvi dela, v družbeni organizaciji dela, tu pa smo v tem obdobju poleg te izrazite kvantitativne rasti, naleteli na probleme, ki jih ni mogoče zlahka razrešiti in ki jih v glavnem tudi nismo razrešili. Kar zadeva same kvantitativne rasti in razmerja z družbenim razvojem, razvojem sfere dela, njene preobrazbe in usposabljanja, pa sprejem usposobljenih in izobraženih ljudi, zlahka pridemo do ugotovitve, da obstajajo velika neskladja, ki se v Sloveniji sicer ne izražajo v deležu nezaposlenih kvalificiranih in izobraženih, ki pa se v jugoslovanskem prostoru kažejo kot veliki deleži nezaposlenih kvalificiranih in izobraženih. Če opazujemo pojav z vidika globalne družbe, saj izobraževalna reforma ni nekaj tipično slovenskega, čeprav je zakon o usmerjenem izobraževanju ta trenutek slovenski produkt, vidimo dejstvo, da je toliko in toliko sto tisoč ljudi s kvalifikacijami, izobrazbo našlo svojo funkcijo delitvi dela onstran sistema, ki ga označujemo kot samouprav sistem, v pogojih, ki jih odločilno opredeljuje interes kapital (zahodnega bloka, še posebej Zvezne republike Nemčije).

Če samo s te strani opazujemo delovanje izobraževalne sistema, se nujno moramo vprašati, kakšen naj bo njegov razvoj ali je njegova preobrazba potrebna? Tega povpraševanja zastavljam na izhodiščih, čeprav mislim, da so ta hip umestn ampak na situaciji, v danih razmerah, v katerih potekajo nekate vidiki reformiranja, preobražanja. Ne bi želel odgovoriti na v vprašanja okoli socialne diferencialne funkcije izobraževalne sistema, okoli zveze med izobraževalnim in delovnim sistemo kajti nesporno je, da je smoter razvoja socialistične družbe na ti stopnji osvobojenosti osebnosti, ko le-ta ni več podrejena gro prisili dela in poneumljanju, ki ne obvladuje razmer *tehnološkem in organizacijskem področju in ko ne obvladuje ide* socializma, kolikor se ga samoupravljanju ne posreči preobraža spreminjati in privzdigovati na raven sproščenih pogoj človekovega delovnega kreativnega vključevanja in zgražanja. San očitno je, da so v danih odnosih, v danih razmerah ti proble odprti. Izobraževalni sistem je sestavina globalnega sistema in ni mogoče opazovati izven razmer realnega družbenega okolja. Razv izobraževalnega sistema se mora približevati viziji stvarnosti in to mora stvarnost predstavljati viziji vzgib stanja k smeri željeneg Mislim pa, da ta vzgib seveda slej ko prej pade ali je omejen objektivni znanosti in v vseh notranjih protislovjih neke družb nekega globalnega družbenega sistema in v socialistične samoupravnem družbenem sistemu z vsemi tistimi konfliktnin kriznimi, protislovnimi in drugačnimi situacijami, ki se z nji srečuje v svojem razvoju. Razgrajevanje izobraževalnega siste lahko brez dvoma sledi. Ampak, ali lahko in koliko uresniči ideal težnje. Seveda se tudi jaz povprašujem, ali ponudba šolske refor pomeni korak naprej in kakšne so pravzaprav prednosti, kakšni približki v smeri vizije, v smeri sproščanja, v smeri osebnosti človeka, za njegovo polno eksistenco, ne nazadnje v sm razdvajanja med izobraževanjem in usposabljanjem kot dve komponentama, pri čemer usposabljanje ustreza situaciji nu izobraževanje pa perspektivi, viziji, težnji. Na nek način smo res, morda tudi navidez, v neki kontradikciji, v nekem protislovju, razvijamo družbene odnose, ki naj osvobode posameznika in postavijo kot enakovrednega, kot enakopravnega v socialno oko in v samega sebe, pa hkrati pravzaprav razvijamo ali oblikujem odnose na ravni tehnologije, ki pravzaprav tega istega posamezni prisilno potiska v klešče nekega sistema, ki je tehnološko tu pogojen, sistema ki ga omejuje, utesnjuje, torej skratka ga sprošča tako, kot bi to želeli. Ni mogoče razjasniti naravo razmer med tehnološkim in socialnim sistemom njune medseboj povezanosti, ne nazadnje tudi razmerja med samoupravni sistemom in tehnološko osnovo tega sistema, ko si postavljam vprašanje, koliko pravzaprav novo oblikovani odnosi ali no oblike urejanja medčloveških odnosov lahko razkrajajo, prekraja *tehnološke in organizacijske forme do tiste mere, ko omogočajo* osvobojeno osebnost. To vprašanje si postavlja naša socialn politična in družboslovna misel. Če gledamo problem znotr konteksta sistema, si moramo tudi postaviti vprašanje — mislim, je diskusija mojih predgovornikov zadela ta vprašanja — v koliko pravzaprav interesi prevladujoč faktor reguliranja odnosov? In je objektivno (ali iz kakih drugih pobud oz. iz kakih drug razlogov), da je dominantna regulacija na točki tržišča oz. fakto politične moči odločilen regulator odnosov. Seveda lahko tudi situacija v sferi reguliranja temeljnih družbenih odnosov bistven pogojuje tudi sfero izobraževanja. Ni dvoma, da se to nujn reproducira tudi v sferi izobraževanja. Sodim, da obstajajo vzgibi premiki, ki nastajajo v zadnjem desetletju ali pa vsaj v te desetletju, ki gredo zelo izrazito v premagovanje primarn ekonomske, tržne, primarno tržne regulacije odnosov iz sme primarne politične regulacije odnosov v smer primarno interesn regulacije odnosov. To pomeni družbeni razvoj v smeri neke razumevanja koncepcije združenega dela in sproščenega delovan osebnosti znotraj vseh osnovnih družbenih sfer, njegove neposrednega vključevanja v vse te sfere, ob njegovi ustrez usposobljenosti za to vključevanje. V kakšni meri se to izobraževalnem sistemu že reflektira in kako se bo reflektiralo? T ni odvisno predvsem od takšnih ali drugačnih organizacijsk posegov v izobraževalne sisteme oz. v izobraževalni sistem, ampa primarno pravzaprav od vsebine izobraževalnega sistema in o vsebine tudi opredeljenega znanja in vrednot, ki jih izobraževal prenaša v procesu izobraževanja. Tako, da je pravzaprav reform izobraževanja ali preobrazba izobraževalnega sistema po moji sod temeljitejša, družbeno pomembnejša, v kolikor posega v vsebino vrednote in pa seveda v kvaliteto izobraževalca bolj kot pa preobražanje odnosov.

Tole moje pripovedovanje, ki zdaleč ni tako koncizno, lah morda služi za prehod iz prvega dela v drugi del diskusije.

RASTKO MOČNIK

Šolska reforma je poskus, da bi preprečili revolucionarne ali vsaj progresivne nujne spremembe na področju šolstva

Tov. Toš je prepričljivo pokazal, da takoimenovana imper zahteva preobrazbo šolstva. Mislim, da nam je to vsem jasno. Nač pa bi drugo zanimivo vprašanje, namreč vprašanje zasnovanos družbe na interesih in vprašanje politične moči, ki izhaja iz takš zasnovanosti. Sem zelo skeptičen glede na Marxovo kritik Heglove filozofije državnega prava. Namreč: če se družba utemel na interesih, so to posebni interesi, ali kot pravi Hegel korporativ interesi, kar pomeni, da mora nujno nastopiti neka korporacija,

Tribunina okrogla miza
USMERJENO IZOBRAŽEVANJE IN DELAVSKO SAMOUPRAVLJANJE
(vzgoja in izobraževanje in razredni boj)

stopa družbo kot celoto. In ta korporacija je pač zmerom rokracija. Zato trdim tole: šolska reforma, kakršno vsiljuje ovenska republiška birokracija, je poskus, da bi preprečili volucionarne ali vsaj progresivne nujne spremembe na področju lstva. Glede na to, da je šolstvo pač trenutno po celem svetu eno jbolj pomembnih torišč razrednega boja, tvegam še eno dodatno zo: ker se ta birokratski pritisk dogaja prav na področju šolstva, tezo mečem provokativno, ne vem če ni ta reforma vsaj v svoji gumentaciji poskus desnega političnega udara. (To zato, da se mo prestrašili) Zato moram pohvaliti pobudo uredništva ibune, ki je že s svojim naslovom postavilo naslov v razredno tiko, v optiko razrednega boja. Zdaj pa začenjam niansirati. meljna ideja za preobrazbo šolstva, kakor jo lahko danes z ločeno arheologijo produciramo, je bila vsaj napredna, če ne lo revolucionarna. Zahtevala je, oz. je dajala možnost, da bi na dlagi pozitivnih zgodovinskih pridobitev buržoazne, pitalistične epohe začeli postavljati izobraževalni aparat na cialistične osnove. Tisto, kar so pa zdaj začeli vsiljevati kot lsko reformo, se mi zdi pa ravno naperjeno na to, da bi preprečili volucionarne učinke, ki bi jih lahko imela socialistična eobrazba. Ti poskusi so danes že v defenzivi, vsaj to se da opaziti. eloma jih ne vsiljujejo več v prvotni formulaciji tiste šolske forme, ki je bila aktualna pred pol leta, toda zaradi tega, ker so te e, ali vsaj njihovi predstavniki še vedno tisti, ki lahko nastopajo z užbenim ali upravnim mandatom, za izvrševanje reforme, je treba i zelo pazljiv, kajti boj še zdavnaj ni končan. Naj bom nkretnejši. Kaj jaz imenujem prvotno zamisel? Prvotna zamisel bila, da bi odpravili temeljno značilnost šolskega aparata eščanske države. Tisto značilnost, ki jo hoče meščanstvo, kot je vedal tov. Rotar, univerzializirati, in ki se ji to nikoli ne posreči. amreč tisto prvino, po kateri je šola meščanski aparat razrednega spostva. Namreč to, da šola deluje kot mehanizem družbene romocije, se pravi, kot sredstvo razredne diferenciacije in torej t instrument gospostva. Ta značilnost se najbolj očitno kaže v žnji, da hierarhija šolskih spričeval čim bolj ustreza hierarhiji v lovnih produkcijskih razmerah, razmerjih v proizvodnem rocesu. Mislim, da sploh ni naključje, da prav to značilnost formni predlog še krepi. Druga značilnost, ki zagotavlja eščanski razredni nadzor nad šolstvom je to, da je šolanje vseh ndenčno enosmeren proces. Se pravi — časovno pred vključitvijo delo in da potem posameznik ostane vsaj statistično v povprečju tistem delovnem mestu, na tistem položaju v produkcijski erarhiji, kamor ga je šola odložila. Prav na to drugo značilnost osmernosti šolskega procesa se je osredotočila tista prvotna, jaz avim dobra, zamisel šolske reforme. Danes lahko vidimo, da ta ktična poteza ni bila najbolj posrečena. Splošni razlog je v tem, to sploh ni nobena posebna novost, da je danes že kapitalistična la na tej stopnji (abstraktni historični razlog). Toda pri nas je bila zamisel vendarle relativno napredna. In sicer zakaj? Zato, ker bi sna povezava med šolanjem in produkcijo zahtevala, če bi jo loh hoteli uveljaviti, revolucionarne spremembe, tako na odročju proizvodnih odnosov, kakor na šolskem področju, ker bi pogoj za takšno preobrazbo šolstva odprava tehnokratskega in rokratskega dominiranja gospostva izkoriščanja na področju odukcijskih odnosov. To lahko argumentiram z znanimi dejstvi. udi danes imamo tako imenovano šolanje ob delu ali iz dela. Kaj značilno za tiste, ki prihajajo iz produkcije v šolanje, v obraževalni proces? Predvsem dvoje: prvič to, da tehnokratske in irokratske sile, se pravi tisti, ki imajo v oblasti TOZD-e reprečujejo delavcem, da bi hodili v šole. Tu je zelo težko priti s odporo delovne organizacije v šolski izobraževalni proces. Po ugi strani pa kontradikcija k temu značilnost, da se tisti, ki pa

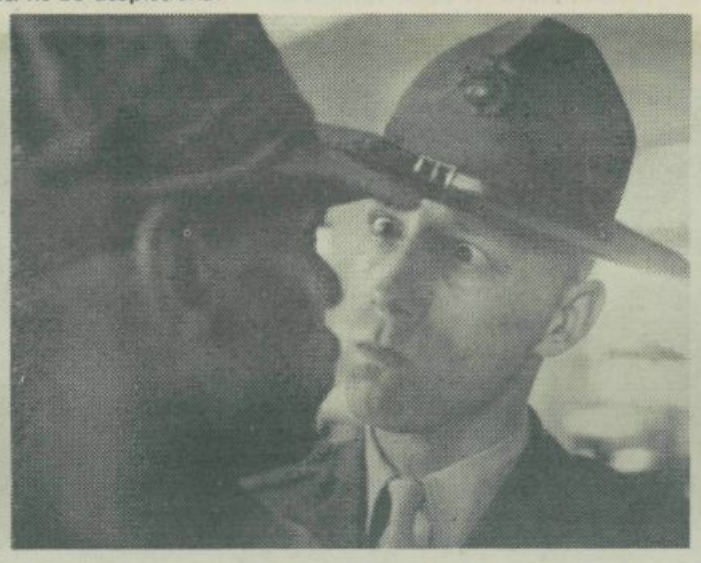

ndarle prihajajo v izobraževalni proces, usmerjajo predvsem v pravno-administrativne šole. Se pravi, da že ti ljudje, ki bi morali ti pozitivci na naši družbeni sceni, percipirajo, dojemajo šolo ključno kot element družbene promocije. Če bi zdaj ohranili obe možnosti šolanja, ki sta zdaj dani, se pravi tista ob delu, iz dela itd. tista neposredna, bi lahko (poudarjam) dosegli to, da bi šola gubila promotivni karakter in razredno funkcijo in bi hkrati orali premagati te tehnokratske in birokratske sile v proizvodnih ganizacijah. Šolski aparat bi potem lahko postal res sredstvo za zredni boj na proletarskih pozicijah, proti tehnobirokraciji. edtem pa je reformni predlog, v prvi varianti še bolj kot zdaj, bral drugo pot. Skušal je v celoti proces šolanja podrediti bstoječim odnosom proizvodnih procesov, kar pomeni: dovolj je mo vključevanje v šolstvo prek dela. Pri tem je pa pustil odnose zredne dominacije v produkciji nedotaknjene, ali jih je še celo repil. (To mu zamerim). Okrepil jih je s tem, ker je dal možnost hnobirokraciji, da kontrolira dotok v šolski aparat in programe lskega aparata. S tem je ta reforma črtala tisto revolucionarno ogo, ki jo ima šolstvo celo v kapitalizmu (kot pravi izrecno Marx Kapitalu) In kar je tov. Toš pravilno pokazal, danes je bitka s tega odročja, ki je delovno že nekako v defenzivi, ker je sedaj vsaj v ednjo šolo možno priti direktno, prenesena na vsebino, to je mreč drugo področje, kjer je mogoče oklestiti napredne zsežnosti sicer kapitalistične šole. Zadnja epizoda na tem ebinskem področju je bil ravno spopad okoli programa za ulturo in umetnost. Če že gledate ta zakon, na to je tudi tov. Kirn pozoril — znanost deluje v tej reformni ideologiji kot naravna sila. pravi natančno tako, kot je delovala za buržuje v 19. stoletju. mo še nadarjenost se sem pa tja še kje omeni.

Odprl bi še eno razsežnost, potem pa bi se napovedal za kasneje. amreč, da tej nazadnjaški vsebini reformnega predloga ustreza di vsebina oz. nedemokratična oblika, s katero skuša ta predlog orsirati. Včeraj je DELO objavilo stališče sveta SZDL za vzgojo in obraževanje, ki poziva, naj bi razpravo o zakonskem predlogu, t.j. em predlogu, ne bi bila načelna. To je edinstveno, ampak ta edlog, ta poziv se večkrat pojavlja in v DELU samem ga lahko vete. V socializmu vas pozivajo, da ne smete načelno razpravljati. aj pomeni ta poziv? Ta poziv ustreza osnovnemu birokratskemu iku, ki je splošen, ne samo na tem področju, ampak recimo, da je kaj konkretno uporabljen. Najprej smo imeli prvo fazo razprave načelih. Danes komaj, da se še razpravlja o njih, ker so načela več ali manj taka, da se vsi strinjamo ali se delamo, da se strinjamo. Značilno za to razpravo je sicer bilo, da ni bilo nobene resnične zgodovinske in materialistične analize šolskega aparata v kapitalistični in v socialistični družbi oz. državi. Potem pa naj bi prišla faza uresničevanja načel. To se pravi reformni predlog. Če nam pa zdaj prepovejo načelno rapravljati, nam pa prepovejo to, da bi ta predlog ocenjevali v luči sprejetih načel. To je zelo poceni trik, ki se morda ravno zato obnese. In ta isti trik se stalno ponavlja. En očitek je bil izrečen tej komisiji za področje kulture in umetnosti. Izhajali so iz vsebine in so potem prišli do tega, da morajo imeti dvakrat več ur, kot so jih jim namenili. O tem, kako ta reforma ne ustreza svojim lastnim načelom, bom pa govoril pozneje.

JOŽE MIKLAVEC

Vprašanje je . . . v koliko lahko reformo vzgoje in izobraževanja koncipiramo tako, da se bo vendarle približevala nekim vizijam, da pa hkrati ne bo utopistična

V opravičilo moram povedati, da sem zadnji hip padel v ta pogovor ob okrogli mizi, ker je naša predsednica bila nujno zadržana.

Povem naj, da me je razprava malce presenetila, lahko pa bi rekel, da se z dosedanjimi razpravami strinjam. Morda bi za uvod rekel tole. Zdi se mi, da je diskusija osredotočena na vprašanje, koliko lahko sprememba v vzgojnem izobraževanju oz. v vzgojno-izobraževalnem sistemu rešuje družbena protislovja. Zdi se mi, da se marsikdaj lotevamo stvari malce z napačnega konca in mislimo, da je reforma vzgojno-izobraževalnega sistema ena od ključnih točk bitke za spremenjene produ' ijske odnose, za spremembo produkcijskih sil, skratka za spremembo celotnih družbenih odnosov. Vsa zgodovina, ki nam jo je tule posredoval tov. Rotar, pravzaprav dokazuje samo eno, da je na neki način vedno bilo doslej v zgodovini šolstvo ali ta izobraževalna sfera le produkt določenih družbenih odnosov, ne pa njegov kreativni faktor. Mi seveda ne izhajamo iz take podmene, ko koncipiramo reformno koncepcijo, ampak izhajamo iz druge o kreativni vlogi vzgoje in izobraževanja v socialistični družbi. Seveda pa zopet ne iz idealizirane vloge tega področja združenega dela, ampak iz poskusa realne ocenitve možnosti vzgojno-izobraževalnega sistema za spreminjanje obstoječih družbenih odnosov ali celo za opravljanje določenih odnosov in razmer. Zato mislim, da bi bilo primerno, če bi se o tej vlogi pogovarjali malce na bolj realnih tleh in pri tem ocenjevali (strinjam se s tov. Tošem, ki postavlja tole) vprašanje: koliko lahko v današnjem trenutku reformo vzgoje in izobraževanja koncipiramo tako, da se bo vendarle približevala nekim vizijam, da pa hkrati ne bo utopistična?

Drugo je tole: mislim, da je razprava zelo kritična in prav je tako, rekel bi pa, da se mi zdi, da v vseh dosedanjih kritikah celotnega reformnega koncepta obstaja neka čudna protislovnost. Na eni strani ta kritika seveda temelji na očitku, da poskušamo birokratsko uveljaviti nek sodoben, buržoazni interes ali pa drugače, da poskušamo z birokratskimi sredstvi uveljaviti birokratski interes, na drugi strani pa ta kritika implicitno zahteva, da birokratsko postavimo nek drug interes. Mislim, da je malce čudna protislovnost te kritike, ker mi vendarle poskušamo, vsaj poskušali smo, ne vem koliko se nam je to posrečilo, da bi reformni koncept zgradili tako, da bi obseg in vsebino izobraževalnega procesa pravzaprav ne določali z birokratskimi sredstvi in zakoni, ampak da z zakoni samo določimo ali pa odpremo možnost, da ta obseg in vsebino določijo delavci združenega dela.

Sedaj bi odgovoril še na to vprašanje o kritiki, da reforma predpostavlja neko odsekano humanistično izobrazbo. Rad bi postavil vprašanje — kje, kdaj, v katerih primerih? Čudna se mi zdi ta kritika, ko vendarle reforma temelji na principu, da se z njo zagotovi višja splošna izobraževalna raven vseh delavcev.

Bojim se, da se tu zadaj včasih skriva bojazen za gimnazijo, za dosedanjo gimnazijo, ki je seveda bila humanistično usmerjena, vendar je zajela le 20 % vse srednješolske mladine, 50 in več % pa so zajele poklicne šole in tudi šole s periodično organizacijo pouka. In mi z reformo v bistvu prizadenemo te, ne gimnazij. Prizadenemo jih s tem, da jim na nek način predpisujemo, da morajo zvišati stopnjo izobraževalne ravni svojih učencev v vzgojno-izobraževalnem procesu. In na koncu bi poudaril tole izhodišče, ki ga pravzaprav pričakujemo od tega, ko pošiljamo tale osnutek predloga zakona o usmerjenem izobraževanju. Usoda izobraževalne reforme, kakršnokoli si bomo že zamislili, predvsem pa takšno, kot si jo zamišljamo, kot približevanje neki viziji svobodnega človeka ali pa človeka kot svobodnega vključevalca v tem, za kar se bo izobraževal, o čem se bo izobraževal, kako se bo usposabljal, je bistveno odvisna od celotne družbene preobrazbe.

. . . Pri tem se pa zavedamo nevarnosti (ki se ji tudi najbrž po našem mnenju nismo uspeli izogniti, vsaj v tej fazi ne) nekoliko funkcionalističnega pristopa, glede na to, da je tehnološko in organizacijsko naše združeno delo vendarle relativno zaostalo, tudi glede na nekatere razvitejše kapitalistične države.

SLAVOJ ŽIŽEK

Ključno in objektivno protislovje: občа izobrazba — interesi združenega dela

S tremi točkami vašega izvajanja bi se strinjal. Če sem pravilno razumel, je potrebno splošno izobrazbo razširiti tudi na srednjo, na to dosedanjo tehnično šolo. To je ravno en del vsega pozitivnega jedra, vidim pa tukaj neko protislovje. Namreč, po eni strani ste vi izpostavili kot ključni moment, da je treba poudariti občo izobrazbo, po drugi strani pa tesneje navezati na interese itd. združenega dela. Ali naj iz tega sledi, da združeno delo, takšno kot je danes, ima v temelju interes za občo. Tukaj vidim neki, če sem prav razumel, kratki stik. Ker sta to dve stvari. Na eni strani naj določa združeno delo ne pa zakoni, na drugi strani ta moment obče izobrazbe. Mislim, da je tako, bral sem tudi v našem dnevnem časopisju, da se je ravno to poudarilo, da združeno delo takšno, kot je danes, te splošne humanistične izobrazbe nima in zato ni slučaj, da jo je treba, kot ste rekli, predpisati. Po eni strani ta težnja k obči izobrazbi, po drugi strani tisti stalni profili itd. Tukaj vidim ključen objektivno protisloven element.

RASTKO MOČNIK

O pomembnosti vzgoje in izobraževanja, birokratskem urejanju, gimnazijah, patriarhalnem obrtniškem odnosu . . .

Jaz bi samo uporabil tri očitke, ki jih je dal tovariš Miklavec. Meni je všeč ton njegove razprave, zato mislim, da moramo konceptualno zadevo še ostriti. Trije glavni očitki so: 1. jaz ali pa še sogovorniki precenjujemo pomen šolstva, 2. implicitno se zavzemamo za birokratsko urejanje in 3. bojimo se za gimnazijo. Odgovarjam takole: 1. Izhajamo iz marksističnega koncepta, da je šola aparat za reprodukcijo produkcijskih odnosov. To je dovolj pomembno.

Izvršni svet je sam skozi delo lansiral tezo, da je šolska reforma družbena reforma. Točno to je, samo kakšna? Vedno bo to družbena reforma. Ali ni v vašem očitku sofistika? Pravite namreč, da ta zakon ni bistven, da naj bo ta zakon, da je bistveno drugo. To je alibi. Tam drugod boste pa rekli, aha, saj to ni bistveno, bistveno je drugo. Osebno vam ne očitam, ta sofistika je možna in to je tipična birokratka sofistika — ena korporacija proti drugi. To je recimo tipična logika ljubljanskega urbanizma. Nobena cesta ni bistvena, na koncu pa imate avtocesto skozi mesto.

2. Mi se implicitno zavzemamo za birokratski način urejanja? Ni res. Mi razpravljamo na terenu, ki ga je nekdo drug določil, namreč o zakonu. To ni nujno birokratsko, lahko se pa birokratski interesi kanalizirajo skozi. In drugič: opozarjam na isto, kar je rekel tov. Žižek. Res moramo dati delavcem v roke odločanje, samo zato jih moramo tudi oborožiti.

In oborožili jih bomo tudi v šolstvu.

3. Kar se tiče gimnazije. Jaz se res bojim za gimnazijo, priznam. In sicer takole: obstajajo pozitivne pridobitve preteklih epoh. Ena izmed teh so: liberte itd. Vse te pozitivne pridobitve so v preteklih epohah vpete v določeno ideološko mistifikacijo. Na področju šolstva smo imeli pred vojno štiri splošne izobraževalne srednje šole in sicer; tri tipe gimnazije in en tip meščanske šole. Bila je klasična gimnazija, realna gimnazija in realka. Vse tri so bile hkrati splošno izobrazbene in usmerjene. Isto je bilo z meščansko šolo.

Tribunina okrogla miza
USMERJENO IZOBRAŽEVANJE IN DELAVSKO SAMOUPRAVLJANJE
(vzgoja in izobraževanje in razredni boj)

Reforma, kot ste jo ravnokar spet obrazložili, izhaja iz logike povprečja. Vi pravite, nekaj bomo vzeli gimnaziji, bomo pa zato širili. Od kod ta logika povprečja? To je buržoazna logika statističnih barometrov. Revolucionarna zahteva je doseči in preseči buržoazni nivo, kar pomeni graditi na najvišjem, kar nam je kapitalizem zapustil in to najvišje je pač gimnazija, ki niti ni specifično kapitalistična, ki je prežitek iz srednjega veka, če hočete. Medtem, ko se je reforma v prvem svojem predlogu usmerila na najbolj regresiven element buržoaznega šolstva in to je na strokovno šolo in to ne navadno strokovno šolo, ampak na tisto, ki se veže na patriarhalno obrtniški produkcijski način. Tam, kjer so morali imeti pogodbe, saj je sramota, da je taka šola preživela v socializem. Kaj se zahteva kot pogoj za vključitev, recimo pri nekaterih obrtnih šolah: to, da se neki posameznik izroči v eksploatacijo privatnemu mojstru, to je patriarhalni obrtniški odnos, tega pač ne more ena reforma vzeti za svoj zgodovinski temelj. V tem smislu se bojim za gimnazijo.

FRANC KRIŽANIČ

Ali je interes delavca že interes podjetja? Ali je splošni cilj socializma, da naj bi to tako bilo?

Osem let je preteklo, kar je bila reforma sprožena. Prva reč, ki smo jo pogrešali že takrat, je bila analiza, na osnovi katere je bil poslovnik sprejet. Te analize nisem nikdar videl. Če bi jo imeli poleg razen samo napisanih sklepov pred očmi, bi o marsičem lahko lažje govorili. O reformi, kot jo sedaj doživljamo, mislim o govorjenju o njej, pa se postavljajo v ospredje tri stvari: prvič, ta zakon je samo plašč, pod katerim se še marsikaj drugega skriva. Če je to, kar slišimo, res, potem gre za ustavno spremembo. Mislim na tisti del odnosa šola – delo, v katerem se pravzaprav človek izobražuje, vsake toliko časa iz podjetja pride v šolo, pa se spet vrne nazaj. Namreč, kako naj delavec odloča o vseh pogojih svojega dela, dohodka, prihodka in vse kar naštevamo, če v tem svojem osnovnem pogoju o izobrazbi ne odloča sam, ampak odločajo o tem interesi podjetja. Po moje je to ustavna sprememba, ki je ne bi mogli kot zakon obravnavati, ampak bi moral o tem biti vseljudski referendum – tako globoka reč je to.

Kaj je interes delavca že identičen z interesom podjetja, je splošni cilj socializma, da naj bi to tako bilo? Drugo, ki se pri nas postavlja je tole: mislim, da smo pričakovali od te reforme . . . tisti domet slovenske šolske misli, ki bi morala preseči ta nasprotja. S tem zakonom nismo nič presegli, ampak smo se še bolj notri v te stvari usedli. Tretja reč je to, da aparat, ki te stvari vodi, pravzaprav po osmih letih niti tega ni napravil. Vse, kar se je v tem aparatu zgodilo v teh letih je, da se je neskončno razrastel.

Od enega ministrstva, kljub temu, da se pogoji niso nič dosti spremenili, je prišlo sedaj do komiteja, svetov, do neštetih izobraževalnih skupnosti, do rektorata, ki je tudi postal en kos ministrstva. Ta proces niti še ni ustavljen. Od ene izobraževalne skupnosti v področne, te področne bodo imele še v vsaki šoli svoje urade. . . . . Vidite, vsa ta diskusija, čeprav se zraven malo posmejemo, nas pa vendarle ovira. Ovira v tem, da ta akt ne znamo postaviti ali pa ne utegnemo postaviti nobene alternative. Ne želimo utopije, ampak alternativo takih, ker se ne opredeljujemo recimo pri nas doma na matematiki frontalno, smo proti temu, zdaj smo pa za to, ker človek skuša povsod iskati, tudi v tej reformi možnost za prodor tega, kar čutimo, da bi lahko ta hip napravili. Tudi v tem okviru se ne da nič napraviti, dokler ne napoči čas. Ta stvar naj bi se začela leta 1980, se pravi frontalno. Kaj je doslej za ta frontalen napad pripravljeno? So programi za prvi razred, o drugem še ne razmišljamo. Slučajno sem sam tudi v eni od teh komisij. Lahko rečem, da to, kar je komisija pripravila, ni slabo pripravila, samo ni imela podatkov, leto dni pred frontalnim napadom ne vemo, bo ta šola v celoti. Če hočemo napisati dober program, potem moramo imeti pred sabo vsaj štiri leta ali pa vseh osem let programa tega usmerjenega izobraževanja.

Splošna izobraževalna osnova se ne da napraviti, če ne vemo, kaj vse bo nanjo prilepljeno. Konkretno v tem zakonu se mi zdi ta del, ki govori o programih, eden najslabših. Zdajle ne bom primerjal, tudi drugi so še slabi. Namreč, da bi se dal program sestaviti zgolj s tržnim mehanizmom šolanje zložiti iz nekih verzij. Po mojem je sestavljanje programov že en del tega ustvarjalnega procesa, ki bi ga človek rad v oblikovanju šole videl. Da se bojimo za gimnazijo, je tudi res. Vsa tale kulturna humanistična vzgoja ima eno zanimivo protislovje – že pred vojno ali pa tudi še po njej so bili absolventi klasične gimnazije eni izmed najboljših študentov. In pravzaprav moramo izhajati, kadar branimo gimnazijo, iz očitka, češ, gimnazija je vendar samo pripravljalnica na univerzo. Ali naj človek tole kritiko dobesedno vzame ali pa težnja, da naj pride študent na univerzo nepripravljen.

Franc Molan

Kot je jasno, da združeno delo načrtuje svoj razvoj, tako je jasno, da bo načrtovalo tudi potrebe po kadrih

. . . Za nas, oz. vsaj zame, kot za delegata porabnikov pri svetu univerze je zanimiva vsakršna razprava, ker lahko na ta način tudi oblikujemo določene poglede in stališča, ki jih bomo s pridom uporabili tudi pri svojem delegatskem delu oz. pri delegatskem opravljanju dolžnosti.

Skozi to kontrapunkcijo uspehov univerze bom predvsem odprl diskusijo, čeprav se samo tega ne bo dalo držati.

Mislim, da je bilo nekaj zanimivih vprašanj in bi najprej postavil tole: *Če mi sedaj tu v lastni razpravi gledamo reformo ali pa* preobrazbo v sistemu vzgoje in izobraževanja, tako pomembnega sistema v vsaki družbi, tako tudi v naši, samo skozi zakonsko normo, je čisto gotovo, da bomo zelo težko zadovoljni. Zakonske norme so vendarle uokvirjene in vendarle ne morejo najti vseh rešitev, ki bi si jih vsi subjekti v družbi želeli. Prepričan sem, da bi tudi ta osnutek zakona bil lahko veliko bolj dodelan, če bi se v njegovo nastajanje bolj zavzeto vključili vsi dejavniki, ki so bili že pozvani. Nadaljnja razprava nam bo lahko še pripomogla k temu, da se bodo stvari še dodelale in da bodo razni vidiki, ki so mogoče danes tudi izpadli, lahko vključeni. Zato moram reči, da dosti pričakujemo navsezadnje od javne razprave, ki bo brez dvoma pomenila velik prispevek k takemu oblikovanju zakona in tudi pokazala verjetno še mnogo več, kot je lahko zajeto v členu nekega zakona, tako, da bomo mi preobrazbo našega izobraževalnega sistema lahko bolj kvalitetno, bolj pregledno izvedli. Ko smo na svetu univerze razpravljali nekajkrat o tezah oz. o resoluciji, smo tudi izhajali iz tega, da zakon ne gledamo skozi en presek, ampak vendarle tako, da je mnogo tega, kar je danes skozi zakon načrtovano, že tudi stvar prakse in da je tudi praksa tista, ki pravzaprav narekuje, da se tudi to sistemsko z zakonom uredi.

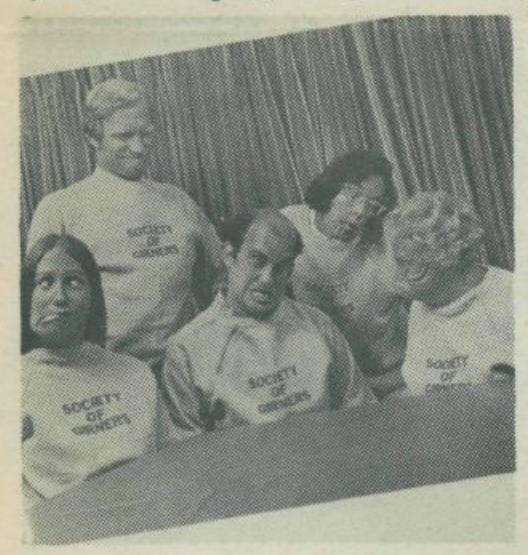

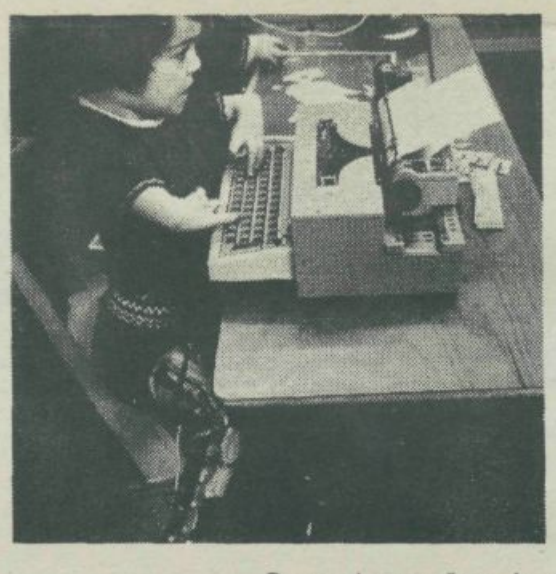

Drugo danes rečeno je, da imamo seveda tudi zahteve po spremembah v samem produkcijskem procesu. Ne vem, ali nismo sposobni verjeti, da se je proces enih revolucionarnih sprememb tudi v produkcijskem procesu oz. v združenem delu začel. Sami smo ga odprli in ga že vrsto let z ustavo in zakonom o združenem delu uzakonjamo in se za njega vsi borimo. Osnovno bistvo je vendarle, da bo s presežkom dela razpolagal tisti, ki ga ustvarja, ki ustvarja presežno vrednost oz. rezultate dela, da je to največji revolucionaren proces. In seveda, če je to tako, potem je čisto gotovo, da mora biti neposreden vpliv tudi na ta del, ki se imenuje vzgoja in izobraževanje. Gotovo je, da (bom bolj enostavno rekel) znanje postaja vse pomembnejši faktor v produkcijskem procesu in gotovo je, da je potem ta vpliv neposrednega proizvajalca v združenem delu logičen. Mislim, da zdaj ne bi mogli postavljati to tako, kot da teh revolucionarnih sprememb ni. Seveda, če bi gledali statično, potem bi lahko imeli verjetno tudi kakšne večje pomisleke, če pa gledamo razvojno, so to – zdajle pravzaprav potekajo – kratki procesi na vseh ravneh. Gotovo so v teh procesih konflikti in protislovja, ki jih tak proces sam proizvaja, da so tudi še ostala, ki posebej prihajajo in jih ni potrebno posebej poudarjati. Vprašanje je, s kakšnimi sredstvi smo sposobni ta protislovja, tudi konflikte, razreševati?

Torej, če grem naprej, pri tej razpravi mora biti prisotno tudi to, da mi podpiramo pomembno družbeno funkcijo združenega dela pri planiranju srednjeročnega in dolgoročnega razvoja. Se pravi, če je funkcija združenega dela to, je pa tudi proces odprt, ker tudi tu ne moremo vedeti, da že združeno delo ali pa delavec dejansko v celoti obvladuje funkcijo planiranja razvoja. Tudi tu smo pravzaprav začeli in seveda gremo naprej in je potem normalno, da on programira s tem tudi izobraževanje. Kot načrtuje združeno delo svoj razvoj, je jasno, da bo načrtovalo tudi potrebe po kadrih. Danes vsi ugotavljamo, tudi ob tem zakonu, da nismo dovolj usposobljeni izdelovati srednjeročne ali pa dolgoročne načrte kadrovskih poteb in tudi z zakonom podpiramo ta problem in torej nekako postavljamo eno družbeno normo. Tudi za to bomo morali biti usposobljeni, seveda je pa jasno, da pa te potrebe ne načrtuje in ne bo več mogel načrtovati nekdo izven združenega dela, ampak jih bo načrtovalo združeno delo samo in to pomeni, če bo načrtovalo svoj letni, srednjeročni in dolgoročni razvojni program, potem bo načrtovalo tudi potrebne kadre. Ne pa, da se bodo ti kadri formirali in se pojavljali potem kot en skup ljudi, ki jih združeno delo sprejme v delovni proces ne glede na to, ali za to potrebe ali ne. (Takšne stvari imamo danes v praksi, ne gled samo Slovenije, ampak gledam Jugoslavijo.). In čisto gotovo je, izhaja tudi iz tu funkcija programiranja razvoja, izhajati mora tu programiranje vzgojnih in učnih vsebin na vseh stopnj izobraževalnega sistema. O teh programih je mogoče v zako premalo izhodišč, ampak v razpravi pa so. Vemo, kdo programiral, te vzgojne vsebine. Ne programira jih tisti, ki bo znanje uporabljal. Zato danes postavljamo, da programi izhajajo razvojnih programov, iz potreb združenega dela tekočih potreb da pri programih sodeluje uporabnik znanja, da sodeluje štude oz. dijak, da sodeluje izvajalec vzgojno-izobraževalnega proce Pojavlja se nova kategorija, pojavlja se študent – uporabnik, ki iz združenega dela izhajal in se bo ob delu ali pa iz dela izobražev To so nove kvalitete in zaradi tega se mi, uporabniki, za takš sistem ogrevamo in bomo skušali seveda vplivati na to, da bodo cilji čimbolj kvalitetno doseženi. Navsezadnje mislim, da bo dosegli prve cilje šele leta 1985. Šele takrat bo prišlo do izraza kar včasih tudi suhoparne zakonske norme določajo.

Srečo Kirn

Združeno delo ni neka vesela skupnost, ki živi brezkonfliktno, ki je sposobna veselo iti v bodočno in se razvijati na socialističnih osnovah, če dejansk obstaja razredna delitev v združenem delu

Ugotavljam, da tovariš, ki je pred mano govoril, stalno izhaj (kar sem jaz že prej govoril) . . . ne vem, nekega enotn združenega dela. Sicer je nekako vmes omenil, da je nekje združeno delo protislovno, toda mi moramo izhajati iz tega, združeno delo ni neka vesela skupnost, ki živi brezkonflikt naprej in je sposobna veselo iti v bodočnost in se razvijati socialističnih osnovah, če dejansko obstaja ta notranja razre delitev v združenem delu. Meni se zdi, da kar visimo v nek začaranem krogu, da združeno delo še ni sposobno načrtovati in potrebuje ljudi, ki bi znali načrtovati, ki jih pa šele združeno d mora načrtovati! In to je nekak začaran krog! Moramo si zasta preprosto temeljno vprašanje?

Kaj naj bi sploh ta vzgojno-izobraževalni proces dal združene delu oz. ljudem, ki naj bi vstopali v produkcijski proces? Njih znanje bi moralo temeljiti predvsem na premagovanju posk premagovanja nasprotij, ki jih poraja ta naš produkcijski proces!

Dokler stvari ne postavimo tako, toliko časa bomo stali na t utilitarnem nivoju, da se bomo pač podrejali tistim, ki sedaj voc ki zdaj dejansko določajo to, da je potrebno preprosto znati bolje stati ob stroju, da je treba biti čim bolj produktiven in se ozirati na tisto, kako to produktivno produkcijo razbiti, oz. usmeriti v drugo smer. In tukaj si moramo postavljati vprašal Tukaj se tudi določa politična moč in samoupravljanje, znotraj interesov, znotraj same organizacije združenega dela in ne izven. vem, zakaj se tukaj postavlja vprašanje, kakor da bo zdaj ne kdo od zunaj združenega dela določil, kakšen vzgojno-izobraževalni načrt, proces. Ta proces je naslonjen i utemeljen znotraj določenih in prevladujočih interesov produkciji sami in ne ne vem nekje na univerzi ali šolah samih.

Braco Rotar

Izobrazba je namenjena človeku za celo življenje, lifikacija pa je namenjena za tistih osem ur, ko je n delu

Nekaj bi dodal. Šole ne moremo postaviti kar tako kot n kar je preprosto odvisno od združenega dela ali pa od produ procesa. Šola lahko tu poseže noter tako, da ovira preobrazb da jo pospešuje. Družba pa vztraja na tej razliki med kvalifika in izobrazbo, kot sem že prej poudarjal, skratka izobrazb namenjena človeku za celo življenje, kvalifikacija pa je namen za tistih osem ur, ko je na delu.

Srečo Zajc

„Kultura in prosveta naša sta osveta!"

Če hočemo revolucijo ohraniti, to pomeni, da pred potrebujemo občane, ki bodo znali delati z informacijami, dobijo, ki se bodo znali zavedati samega sebe in svoje vl revoluciji. To se namreč nanaša na Bracovo izvajanje (zadnje), treba ločevati dve stvari: eno je izobrazba, drugo pa strokovnost, poklic, ki se lahko tudi spreminja. Torej že v se začetku – ob prevzemu oblasti te najširše fronte delovnega lju po osvoboditvi – se je pojavilo geslo: „Kultura in prosveta, na osveta". Namreč ta kultura in prosveta, naša sta osveta n samo geslo, ampak je dejansko napovedovalo boj proti t določenim oblikam neke buržoazne družbe, katera bo umrl dejansko umira. Zaradi tega se danes ukvarjamo ravno s vprašanjem o šolstvu, o združenem delu in nekako poskušamo s preobrazbo šolstva to umiranje pospešiti. . . .

Tribunina okrogla miza
USMERJENO IZOBRAŽEVANJE IN DELAVSKO SAMOUPRAVLJANJE
(vzgoja in izobraževanje in razredni boj)

Hočem povedati, da smo dejansko v prehodni družbi. In ta rehodna družba se pri nas kaže tudi v samem načinu šolstva. To je ejansko bila komplikacija zahodnega in vzhodnega načina šolstva, ar hkrati dejansko ustreza tem družbenim odnosom. Torej to omeni vklopljenost oz. vpetost v ta svetovni trg, ki ga določa apital in na drugi strani tista revolucionarna sila, ki žene to ružbo naprej, da se razvija. Se pravi, tukaj smo zdaj hkrati pri veh med seboj nasprotnih silah, od katerih vsaka pelje voz v svojo mer in mi bi zdaj radi s tem, da ta šolski sistem spremenimo, oz. a ga poenotimo, ta voz peljali samo v eno smer, verjetno v tisto, v atero si želimo. Podpira se ravno ta dilema, ali sedaj to „združeno elo" narekuje oz. prisiljuje občane, da se bodo izobraževali po otrebah združenega dela. Dejansko redkokatere tovarne planirajo olgoročno, redkokatere tovarne planirajo, kaj bodo delale čez oliko in toliko let, kaj bodo delale čez toliko in toliko desetletij, krati pa se pojavljajo druge tehnologije tudi z uvozom teh ostajajo odvisne od svetovnega trga. Mislim, da je biti v takšnem rostoru, s takšnimi surovinskimi zalogami itn. neodvisen — topija, vendar si lahko odvisen v tem, da izrabljaš potencial, potencial občanov" vendar lahko ta potencial postane roduktiven šele, ko ima zagotovljeno tisto stopnjo izobrazbe, s atero se bo zavedal svoje zgodovinske vloge, s katero se bo vedal, kakšna je perspektiva te revolucije, ko se bo zavedal vseh rotislovij te družbe in se bo hkrati znal izogniti mnogim krizam, astanejo zaradi te odvisnosti — procesov na svetovnem tržišču. ikati moram možnosti, da obstajajo neke take alternative ruževanja oz. približevanja potreb produkcije vzgojnim rocesom, dokler ne bodo delavci, ki delajo v proizvodnji, imeli kšno zavest, da bodo dejansko lahko odločali o tem, ali gredo v kup neke licence, ki je zastarela, dokler delavci ne bodo rksistično izobraženi, da bodo znali sami analizirati, da ne bodo visni od tuje informacije, da bodo skratka znali o svojem delu in svoji izobrazbi sami odločati.

Tukaj nismo nič spregovorili o delitvi na umsko in fizično delo. av tako nismo nič spregovorili o dohodkovnih odnosih, ki gojujejo množično bežanje delavcev izza strojev v administracijo eko nekih provizorično postavljenih šol za administrativne lavce, za razne delavce kot organizatorje dela itd. Mi tega strahu ed bežanjem delavcev izza strojev ne bomo preprečili z novim stemom, z novim sistemom usmerjenega izobraževanja, ampak bo otrebno spremeniti produkcijo.

iko Toš

nalitičen potencial, ki je vsebovan v marksistični alizi ni izkoriščen kot možnost programiranja družnega spreminjanja

Moram reči, da je diskusij veliko in ne vem, v katero vprašanje diskusijo bi se vključil. Omejil se bom na prof. Križaniča vzklik analizi. Tudi meni se postavlja vprašanje, zakaj se v dolgih letih evajanja marksistične teorije v prakso in študijske programe alitično usmerjenih študijev ekonomije, sociologije, filozofije (da naštevam vseh, ki so pristojni na področju družbenega črtovanja, družbenih dejavnosti) vedno ponavlja izkušnja, da na čki planiranja družbenih sprememb ne dosežemo pozitivne ene.

Če pogledamo v historiat spreminjanja, smo pravzaprav na dveh vneh sorazmerno uspešni, na eni izredno zaostreni, pa morda v aksi manj nekako, na srednji ravni pa slej ko prej brez izkustva. pravim izkustva, mislim na globalno preobrazbo ideologije in t ideologije, kjer bi rekel, da smo konsekventni in to eraščanje, pretvarjanje in proces oblikovanja splošnih ciljev užbenega razvoja na globalni ravni poteka skladno s predstavami. spodnji ravni, ko posegamo v neposredne odnose, ko navidez stavljamorigonozne, včasih birokratske cenzure, ko pa se seveda j ko prej izkaže, da praksa tudi mimo teh cenzur odhaja po oje. Na srednji ravni, ki nekako pomeni realizacijo na prehodu iz lošnega v konkretno, iz splošnega v parcialno npr. v prevajanju kega ustavnega principa, ustave v področje, ki mu pravimo braževanje, pa kmalu postanemo povsem neuki. Ni tistega ičnega zaporedja, ki izhaja iz razmerja med cilji, analizo, jektom, preizkusom, pri čemer seveda praksa posega v ta ični proces razgrajevanja projekta, spreminjanja v organiziranih užbenih pogojih, kjer je revolucioniranje odnosov sestavina dela tudi strokovnega dela posebej izločenih kvalificiranih (tudi tukaj nekaj takih), ki po svoji prilivigirani poziciji sodijo v to egorijo, da jim ni treba nekreativno vrteti vijakov, ampak ativno razmišljajo in kritično obravnavajo družbena razvojna rašanja. Zakaj se nam pravzaprav tu ne posreči zgraditi projekta minjanja. Mislim, da je ponudba zakona o usmerjenem braževanju kljub temu dolgoletnemu pogovarjanju, če je to rda primerna oznaka za debato, slej ko prej samo normativna nudba brez analize, brez projekta in brez preizkusa. In je torej lična prevedba ciljev in razumenjava ciljev v normativno vo. Jaz bi si zamislil projekt preozbrazbe izobraževanja ali gram reforme izobraževanja celo v dokumentarni obliki kot zelo zajetnega, debelega (čisto birokratska predstava) ijenega s strokovnimi elaboracijami. Tudi na tem področju ako ostaja nerazrešeno vprašanje relacij med, recimo, oupravljanjem ali pa, recimo temu drugače med upravljanjem s rmi in ljudmi, z odnosi in funkcijo stroke, kjer pravzaprav v prehodu med samoupravljanjem in upravljanjem glede na edno naravo, kvaliteto tega delovanja in stroko ni razjasnjenih icij in kjer eno nadomešča drugo in včasih tudi drugo omešča prvo. Na tem področju to zlahka kritiziramo, torej im, da pravzaprav lahko tisti analitični potencial, ki je vsebovan arksistični teoriji, ni zraven kot možnost za projektiranje oz. ramiranje družbenega spreminjanja. Tako je seveda tudi naša ata na nek način inhibirana, ker mi pravzaprav vodimo debato o na dveh točkah tega logičnega dosledja operacij, ki bi mogle vzaprav predstaviti projekt spreminjanja, svojega razumevanja v direktno na institucionalizacijo, na predloženo normativno ditev, ki seveda že po svoji naravi izraža predvsem organizacijske enzije in ne predvsem odnosov, čeprav so ti v ciljih opredeljeni. u je prav gotovo defekt. Torej se povprašujem kritično in kritično, kje je tisti raziskovalni potencial na družboslovnem aževalnem področju, ki bi moral pravzaprav slovensko raževalno reformo strokovno utemeljiti. Ko pravim strokovno neljiti, mislim konsekventno na potencial vse od filozofije pa konomije, kajti vse te discipline so odločilne. Pa še naprej, saj je polno. Če se vrnemo nazaj v diskusijo kolegov Močnika, ka, si postavim tole vprašanje: Ali niso ti vzgibi, ti kritični bi v nas v odnosu do reforme na nek način vendarle pogojeni z mevanjem in vrednotenjem preteklega in rezultatom preteklega lanjosti v raznih oblikah, kot so se ali kot se izražajo v kritični frontaciji okoli latinščine, okoli gimnazije in kaj podobnega, to so bile pravzaprav točke vzgibanja razprave v zvezi z raževalnim sistemom? Moram reči, da se ne strinjam s tem, je bilo rečeno v zvezi z gimnazijo tako odločno, kot je bilo to eno na tem mestu. Čeprav se zavedam, da če prevlada cionalistično urejanje odnosov v naši družbi, se mi gimnaziji ne moremo odpovedati. Ne moremo se ji odpovedati, kajti gimnazija je v danih razmerah garant za reprodukcijo tistega deleža visokokvalificiranih strokovnjakov na različnih področjih, glede na obstoječe izobraževalne programe visokega šolstva, ki so temu sistemu slej ko prej potrebni. Kar zadeva marksistične, razredne kritike, bi si lahko postavili tudi drugačno izhodišče in morda bi se prebili do drugačnega rezultata te kritike. Kar zadeva humanistične vsebine teh izobraževalnih programov, bi pa seveda lahko vodili tudi drugačno razpravo.

Vprašanje reforma — revolucioniranje. Morda bi formirali posebno okroglo mizo, pa bi definirali, kaj je to revolucioniranje izobraževalnega sistema. To se pravi, da bi pravzaprav dali nek kreativen prispevek k razpravi o reformiranju izobraževanja in jasneje opredelili, kdaj sodimo, da je ta proces reforma, kdaj pa je revolucioniranje. Mislim, da bi seveda mogla biti spona med reformo in revolucioniranjem samo takrat, kadar premena v izobraževalnem sistemu dejansko predstavlja vzgib za vse ostale sisteme ali delne sisteme v družbi. Takrat je to revolucioniranje. In si postavljam vprašanje ali ponudek reforme vsebuje te revolucionarne vzgibe. Če teh revolucionarnih vzgibov ne vsebuje, jes seveda to reformiranje v smislu funkcionalizacije odnosa med posameznimi deli sistema ob ohranjanju osnov, protislovij, nasproti protislovnim konfliktom, ki tudi v realnih družbenih pogojih tu danes obstajajo. Seveda pa so določeni vzgibi, ki govorijo v prid pozitivnega odgovora. Sedaj ne morem navesti podatkov, ki ilustrirajo nekaj, kar lahko s svinčnikom narišem — tisto takozvano izobraževalno piramido. Namreč dejstvo, da je spodaj dosti in zgoraj malo tistih izbranih, ki se prebijejo skozi izobraževalni sistem, ki si prilaste humanistično izobrazbo. Kaj pomeni povečevanje obsega humanističnega izobraževanja, denimo, da je temu tako, kajti jaz vsebine ne poznam, poznam predmete? Kot vzgib za dvig te ravni v osnovi, kar je z vidika razvoja pomembno, morda nadvse pomembno in morda presega pomen reforme. Ne spomnim se, da bi z izjemo tistih nekaj razprav, ki so tekle v času, ki bi ga opredelili kot diskusija o socialni diferenciaciji, kaj burno razpravljali o teh vprašanjih, ki ste jih vi malo prej navedli. Namreč, o vprašanjih tistega spodnjega sloja, ki je pravzaprav potisnjen v skrajno pozicijo eksploatacije in omejenosti, ki jo lahko prevedemo tudi v obdobje liberalnega kapitalizma v svojih skrajnih konsekvencah, za tiste najenostavnejše vezanosti in odvisnosti pri vzponu. Gremo se akademske debate o svobodi vpisa in ustavnosti ali neustavnosti te kategorije claususa ali omejitve. Res pa je, da v javnosti nihče ni sprožil vprašanja, kaj je s tistimi 10.000 mladimi ljudmi, ki pravzaprav osemletke ali pa najosnovnejšega nivoja poklicnega izobraževanja ne prestopijo. In ali reforma ali ponudek preobrazbe v tem pogledu kaj prinese? Sodim, da so težnje za spreminjanje tega stanja, ki bi jih moral označiti kot revolucioniranje tega stanja, v tem smislu pravzaprav preobražanja socialne baze dela, tu je ta poseg v sfero dela. Prav gotovo je dviganje kulturne ravni proizvajalca, ki ni zgolj omejena na idejni povod, na formalistično seznanjanje s karakteristikami sistema, na seznanjanje z normami te družbe, njegovo kultiviranje, njegovo uvajanje v osnovna področja človekove misli in ustvarjalnosti in njegovo seznanjanje z idejnimi cilji v tisto, kar pravzaprav ustvarja vzgib za to, da se on postavlja v delovnem okolju v aktivno vlogo in to je torej ta pozitiven odnos med sfero izobraževanja in sfero dela ali tisto, čemur pravijo relacija med znanjem in delom, ali tisto, kar nekateri s frazo označujejo razšolanje šole. Dodal bi, da prvo ni povsem fraza, da je analogno k temu, tam ni označenost naših pojmov institucionaliziranih pojmov združeno delo, ampak je razpodjetenje podjetja.

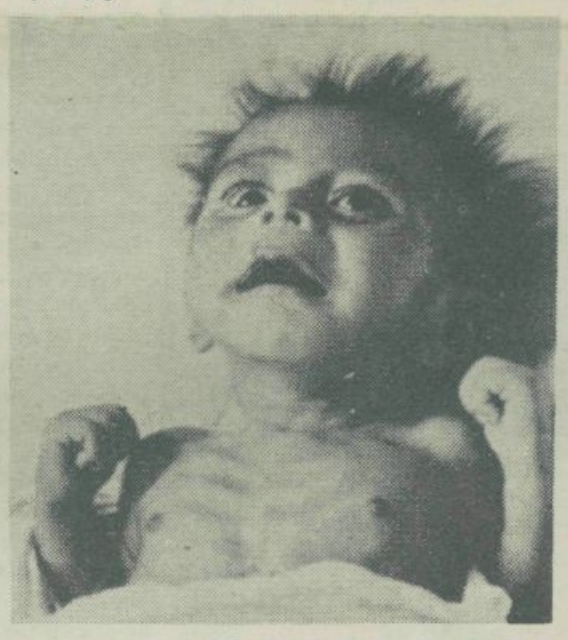

Rastko Močnik

Zakon štarta v imenu izobraževanja za delo. To ni specifično socialistična zahteva, to je celo specifično buržoazna zahteva

Strinjam se s tov. Tošem, da je gimnazijo treba braniti samo iz praktičnih razlogov. Toda mislim, da je funkcionalizem že na oblasti, ker je to kapital, in zato je treba gimnazijo braniti, seveda taktično. Moti pa me predvsem logika ukinjanja gimnazije, ki je ista, kot je bila logika ukinjanja, izganjanja latinščine iz tega šolskega sistema. Ta logika je nevarna zato, ker je uporabna tudi drugod. Pri latinščini je bilo sklepanje zavoda za šolstvo takšno: ker so latinski razredi znamenje razredne neenakosti, jih je treba odpraviti, potem ko ne bo več latinskih razredov, pač ne bo več res, da so latinski razredi znamenje razredne neenakosti. Filozofi bi pri tem pripomnili, da te neenakosti kljub temu še vedno obstajajo. Pri izobrazbi je bilo isto. Ker je splošna izobrazba znak razredne diferenciacije, jo je treba odpraviti, da ne bo več znak. Jaz nisem prepričan, da ima splošna izobrazba tako smiselno razredno naravo v kapitalizmu, da elita intelektualcev sovpada z vladajočo elito. Jaz mislim, da se razkorak med individualno elito in družbeno elito v sodobnem kapitalizmu in v tako imenovanem birokratskem socializmu širi in da je splošna izobrazba in izobrazba nasploh vedno bolj orožje v rokah delavskega razreda. No, zdaj pa dovolite še meni in ima pozitivne in negativne strani. Zato je treba tukaj postaviti fronto. Kajti ena tendenca te reforme ni usmerjena proti splošni izobrazbi, ampak proti izobrazbi nasploh. Prvi indikator tega je, da splošne izobrazbene predmete dopušča v srednji šoli samo v vzgojni preobleki. Mi govorimo o kulturno-umetnostni vzgoji itd., kar pomeni, da je splošna izobrazba postala še tako nevarna za obstoječe družbene odnose, da jo je mogoče uveljaviti samo v vzgojni preobleki. Se pravi, da je kot katekizem. Tukaj je treba zelo paziti. Vzgoja je nekaj oopolnoma drugačnega, nekaj drugega kot izobraževanje in kreativno prenašanje. To je povedala zadnjič na televiziji predstavnica zavoda za šolstvo; dvakrat je opozorila na nevarnost, da je umetnostno-kulturna vzgoja intelektualizirana. Pač pa je kot pozitivno alternativo ponudila neposredno doživljanje. Neposredno doživljanje je John Travolta, ne. Kaj pa je antiintelektualizem povezan z neposrednim doživljanjem pa vemo iz tridesetih let dosedanjega stoletja. To je sicer zelo nesramna primerjava . . ., ampak to je ideološki temelj fašizma. Neposrednost doživljanja, estetizacija politike, pa nič intelektualnega zraven. Benjamin je takrat rekel: na fašistično zahtevo po estitizaciji politike komunisti odgovarjamo s politizacijo estetike — tega ne smemo pozabiti. Drugo je pa glede programov, ker se tudi to tiče izobrazbe. Zakon zelo jasno določa v svojem petem členu, da uporabniki in izvajalci določajo vsebino in obseg in zahtevo vzgojno-izobraževalnih programov na podlagi razvida dela in nalog potrebnih za uresničevanje dejavnosti temeljnih organizacij uporabnikov. To je zelo jasna formulacija, ki je plod tihe redukcije znotraj samega zakona. Zakon štarta v imenu izobraževanja za delo. To ni specifična socialistična zahteva, to je celo specifično buržoazna zahteva. Potem nasprotno to zahtevo izobraževanja za delo reducira na izobraževanje za poklic, o katerem je govoril tov. Braco.

To še vedno ostaja delovno mesto v zadnji konsekvenci obstoječih razmer. Izobraževanje za delovno mesto je pa redukcija, ki si jo niti kapitalizem ne more več privoščiti v Marxovih časih. Kajti Marx pravi takole: Ker je kapital zmerom bolj dinamičen, zahteva vse bolj dinamično delovno silo, kar pomeni, da mora kapital dajati delavcu ne le splošne izobrazbe, da ga usposobi, da prehaja iz enega delovnega mesta na drugo delovno mesto, da lahko ustreže potrebi kapitala, da se kapital premika v tiste konjunkturne panoge. S tem, pravi Marx, kapital usposablja svojega lastnega grobarja. Če mi zdaj reduciramo dvakrat na delovna mesta, to po eni strani pomeni, da je tista splošna izobrazba postala preveč nevarna, po drugi pa je jasno, da je ustvarjena ena revolucionarna situacija, kot pravi tov. Toš, samo drugače, v negativni razsežnosti. Namreč, s tem bo izobrazba postavljena v funkcijo reprodukcije kapitala (če bo?) in bo končno prišla pod oblast enega samega družbenega sloja, namreč tehnobirokratskega, to kar niti v meščanstvu ni mogla. Kaj bo to zahtevalo? To bo zahtevalo samo organizacijo delavskih množic in samo izobraževanje. Potem boste pa imeli ilegalne šole, marksistične krožke, kot ste jih imeli pred vojno. In tukaj bo delavski razred dobil dva pomembna zaveznika. Na eni strani množice mladine, ki bi, če bi ta zakon obveljal, prišle iz šolskega procesa avtomatično zmerom na podrejena delovna mesta, ker bodo imele mladinske množice najslabša spričevala, po tem zakonu pa naj spričevala neposredno določajo mesto v hierarhiji produkcije. To je pozitivno samo v negativnem smislu. In drugič, delavski razred bi dobil napredno intelegenco na svojo stran. Tak je pač zgodovinski nauk. To bo nujno zaostrilo socialne konflikte in bo pripeljalo do tiste revolucije, o kateri govorimo, samo na bolj mučen način, kot bi jo lahko izvedli, ker je padec nazaj. Tukaj hipotetično sklepam, mislim pa, da so take konsekvence v skrajni instanci možne.

Ina Petric

Zakaj pa se banke ne branijo maturantov z gimnazij? Ravno zaradi te njihove fleksibilnosti. In recimo, da so ti zelo uspešni na fakultetah — zlasti na matematiki, elektro in fiziki, povsod — mislim, da to ni naključje. Imajo sposobnosti, je pač tako, da jim gimnazija da sposobnosti pozitivnega transferja.

Nadaljevanje na str. 10

„. . .Intelektualci te dežele so pred razpotjem. Nazadnjaški politiki s čvekanjem o nevarnosti od zunaj sejejo med ljudi dvom v njihovo vsakršno početje. Preizkušnjo zatreti svobodo poučevanja — kdor jim ni dovolj vdan, je ob službo in mu preti lakota.

Kaj naj intelektualna manjšina ukrene proti temu zlu? Resnično revolucionarno pot vidim le v „pasivnem uporu" Gandhijevega pomena. Intelektualec poklican pred komite (za antiameriško dejavnost) naj zavrne pričevanje — tvega naj ječo in gmotni propad v korist kulturne blaginje svoje dežele.

Odklonitev pričevanja pa ne gre opravičevati s petim amandmajem (molk kot zaščita pred samoobtožbo), temveč s trditvijo, da je sramotno nedolžnega državljana podvreči tej inkviziciji, ki greši zoper ustavo.

Uspeha se smemo nadejati le, če je dovolj ljudi pripravljenih za ta nevarni korak. V nasprotnem pa intelektualci te dežele ne zaslužijo boljšega od suženjstva, ki jim ga namenjajo.

P. S. To pismo ne gre jemati kot „zaupno".

To pismo je 16. maja 1953 Einstein poslal Williamu Frauenglassu, učitelju iz Brooklyna N., ki ni hotel pričevati pred Kongresnim Komitejem. Tekst je bil 12. junija istega leta tiskan v New York Timesu.

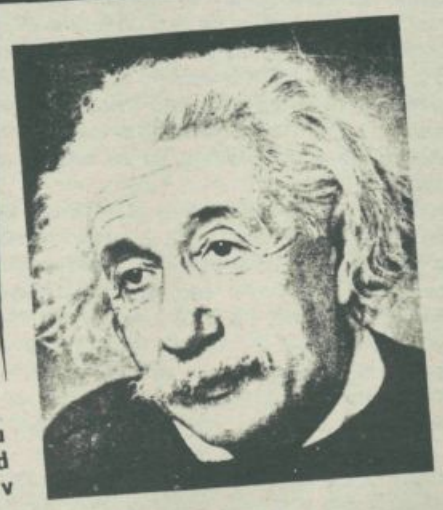

EINSTEINOV PRISPEVEK K RAZVOJU NARAVOSLOVNE FILOZOFIJE

1. Uvodne besede

Odkar obstaja ljudska misel, človek išče odgovor na vprašanje: kaj je življenje, kaj je vesolje, kakšen smisel ima obstoj življenja in vesolja?

Vse religije in vse filozofije sveta so skušale dati odgovor na ta „večna" vprašanja (celo umetniki so skušali dati svoj prispevek k temu problemu). Vendar ena ugotovitev gotovo drži: kolikor je na svetu religij (in filozofij), toliko je tudi različnih odgovorov na ta vprašanja.

Vendar — ali iskati odgovor le v filozofiji, religiji ali pesniški meditaciji? Zakaj neki iskati odgovore v dogmah in težko dojemljivih abstrakcijah, ko pa nam dejstva, sama za sebe, velikokrat povedo več. Tako vsi naravoslovci (seveda tisti, ki po pravici nosijo to ime), za razliko od nekaterih filozofov, izhajajo izključno iz dejstev. In tako kot gradijo filozofi svojo zgradbo sveta, tako jo grade tudi naravoslovci. Razumljivo je, da naravoslovci nenehno dograjujejo svojo zgradbo, zakaj vsak dan spoznavajo nova dejstva.

Še tole: za naravoslovca ni važen le odgovor, temveč tudi smisel vprašanja. Zakaj postaviti „pravo" smiselno vprašanje, to je vprašanje adekvatno realno obstoječemu svetu, je velikokrat težje, kot na neadekvatno vprašanje dati zadovoljiv odgovor.

Z razvojem znanosti se tako pojavi „naravoslovna filozofija". V tem članku bom skušal predstaviti Einsteinov prispevek k razvoju naravoslovne filozofije. Ne bom razpravljal o konkretnih rezultatih, temveč o tistih delih Einsteinove teorije relativnosti (pa tudi ostalih področjih fizike), kjer le-ta, kot naravno znanstveno gledanje na svet in življenje, postane zanimiva za teorijo spoznanj.

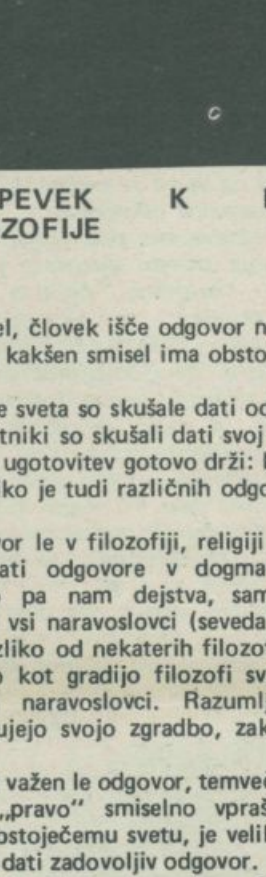

Berlin, 1916. g.

2. Kako so mislili prej . . .?

V času, ko je na obzorja fizike stopal Einstein, je bilo mišljenje fizikov naravnano v tej smeri: skoraj vsem fizikom je bila klasična mehanika trdni in dokončni temelj njihove znanosti in tudi vsega naravoslovja. Znanstveniki se niso utrudili pri svojih poskusih, da bi dokazali zvezo med zakoni mehanike in novejšimi teorijami (npr. Maxwellove teorije elektromagnetnega polja). Vse je obvladovalo mehanistično pojmovanje naravnih pojavov, ki je prodrlo, se ohranilo in se močno razbohotilo z Galijem, Descartesom in Newtonom. Osnovna oblika gibanja materije jim je bila mehanska — nič drugega kot spreminjanje kraja. S tem so skušali vse razložiti. Mehanistično pojmovanje je doseglo višek okrog leta 1870, nato pa se je začelo polagoma rušiti.

V tej podobi sveta so bili čas, prostor, masa in energija absolutni. Tega niso šli nikoli dokazovat, ker bi kaka drugačna domneva nasprotovala vsaki človeški izkušnji. Naj je človek v kakršnih koli okoliščinah meril dolžino predmetov, določal njihovo maso ali meril časovni razmik med dvema dogodkoma, izid je moral biti vedno isti. Nasprotovalo bi vsem našim izkušnjam, če bi domnevali, da bi mogle biti te količine odvisne od opazovalčevega gibanja. Zato je fizika od Newtona naprej složno slonela na mnenju, da so te lastnosti teles ali dogajanj določene tako rekoč od stvarjenja naprej in nimajo nič opraviti s stanjem ljudi, ki jih ugotavljajo.

Nova odkritja osemdesetih let, posebno pa druge polovice devetdesetih let so postavila mehanistično pojmovanje pred nepremostljive težave in protislovja. Prvi, ki je prodrl dogmatično togost fizikalnih teorij in njihovih temeljev je bil Ernest Mach. „Mislimo, da je predsodek mnenje, da moramo imeti mehansko za osnovo vseh ostalih področij fizike in da je treba z njo razlagati vse fizikalne pojave. Saj ni nujno, da mora zgodovinsko starejše odkritje biti in za vselej ostati podlaga za razumevanje kasnejših odkritij . . .", je utemeljil te drzne in nove misli Ernest Mach v delu „Kritična zgodovina razvoja mehanike", ki je izšlo leta 1883.

Nekako istočasno je tudi Engels v svojih študijah opozoril na omejenost mehanističnih predstav, polemiziral je proti „besnosti, s katero skušajo vse reducirati na mehansko gibanje".

Machova kritika klasične mehanike je ostala najprej brez odmeva. Mehanistična predstava o svetu se je združila šele ob osupljivih in velikih odkritjih v drugi polovici devetdesetih let (Röntgen je odkril „žarke X", Becquerel je opazoval radioaktivnost, Marie Curie in Pierre Curie sta odkrila radij, Planck je odkril, da ima toplotno sevanje kvantne lastnosti). To je bil čas, ko je Einstein v Zürichu študiral fiziko.

3. Na obzorja fizike stopi Einstein

Najprej se je ukvarjal s toplotnim gibanjem — predvsem s statističnim pojmovanjem atomskega in molekularnega gibanja. Razen strokovne vrednosti pa je imelo Einsteinovo delo na področju toplote tudi spoznavno-teoretski pomen; dokazalo je, da odklonilno ali skeptično stališče nekaterih znanstvenikov (npr. E. Macha, W. Ostwalda, . . .) do atomske teorije ni bilo upravičeno. Einsteinovo delo v molekularni fiziki je utrdilo materialistični svetovni nazor s fizikalnega stališča.

Prav revolucionarno je bilo Einsteinovo delo v teoriji svetlobe. Izhajalo je iz Planckove hipoteze, da sprejemanje in oddajanje energije pri toplotnem sevanju ni kontinuirano, ampak poteka v obliki majhnih količin — „kvantov". To Planckovo odkritje je bilo v popolnem, nerešljivem nasprotju s tedaj splošno priznano valovno teorijo svetlobe, ki je okrog leta 1800 prevladovala nad Newtonovo korpuskularno teorijo. Protislovje med valovnim in kvantnim opisom svetlobe je odstranil Einstein s trditvijo: svetloba je sicer valovanje, ki se kontinuirano širi v prostoru, vendar je svetlobna energija le na nekaterih mestih tako zgoščena, da lahko učinkuje na kako telo.

Fotonska hipoteza spada med zelo pomembne znanstvene novosti. Strokovno in spoznavno teoretsko je imela epohalen pomen. Ves nadaljnji razvoj atomske fizike temelji na fotonski teoriji.

S filozofskega stališča je imela Einsteinova teorija dvojni pomen. Prvič je nudila dokaz, da kvantni pojavi, ki jih je odkril Planck pri toplotnem sevanju, niso lastnost kake posebne vrste sevanja, ampak označujejo fizikalne pojave na splošno. Končno je izgubilo veljavo staro metafizično geslo, ki ga je omajal že Planck s svojim odkritjem, namreč da narava ne dela skokov. Drugič so Einsteinova dognanja odkrila dvojno naravo svetlobe. Svetloba ima valovne in korpuskularne lastnosti. Einsteinovo spoznanje združuje nasprotujoči mnenji Huygensa in Newtona.

V teoriji toplotnega gibanja in kvantni teoriji je opravil delo, ki je bilo temeljnega pomena za nadaljnji razvoj znanosti. Za to delo je tudi dobil Nobelovo nagrado leta 1922 (za raziskovanje fotoefekta).

Ali bi imel Einstein še kaj povedati,
če bi mu 14. marca
dovolili praznovati stoti rojstni dan?

Izbor N. L.

6. Nov nauk o težnosti

Pomudimo se še malo pri splošni teoriji relativnosti. Nastala je leta 1915, nanaša pa se na poljubno gibajoče sisteme. Njene enačbe veljajo neodvisno od oblike gibanja sistemov, veljajo torej tudi pri pospešenem gibanju in vrtenju. Po vsebini pa je splošna teorija relativnosti v bistvu nov nauk o težnosti. V svoji gravitacijski teoriji je Einstein dokončno odpravil skrivnostne Newtonove „sile, ki delujejo na daljavo" in ki fizikov že dolgo niso zadovoljevale. Gravitacijo je opisal kot „delovanje iz bližine", gravitacijsko polje pa kot realnost, kot posebno obliko materije. Pri tem proučevanju je spoznal, da prostor ni enakomeren, ampak je v svoji geometrijski zgradbi odvisen od porazdelitve mas, od materije in polja. Spoznal je, da vesolje kot celota ni niti neskončno veliko, niti ne more imeti kakih končnih meja. Zato tudi prostor kot celota ne more biti evklidski. V splošnem pa velja v prostoru druga, neevklidska geometrija v obliki, ki jo je izdelal Riemann. Ukrivljenost prostora določa geometrijsko obliko tirov, po katerih se gibljejo telesa v gravitacijskem polju. Planetne tire našega sončnega sistema lahko pojmujemo torej kot posledico ukrivljenosti prostora zaradi mase Sonca.

Einstein je navedel tri efekte, ki naj bi dokazali veljavnost njegove splošne teorije relativnosti: prvi je perihelni pomik Merkurja, ki so ga astronomi poznali že dolgo prej, drugi pa je slovit uklon ali ukrivitev svetlobnih žarkov zvezd tik ob Soncu (preverili so ga lahko šele 1919) in tretji je t.i. „relativistični pomik spektra proti rdečemu koncu".

Splošni teoriji relativnosti so sledili Einsteinovi odgovori na kozmološka vprašanja. Če brez mas — brez snovi in polja — ne more biti ne prostora ne časa, če struktura prostora, ki jo določajo mase, ustreza neevklidski geometriji, kakršno je obdelal Rimann, potem od tod nujno sledi, da je vesolje prostorsko končno, čeprav neomejeno. Svetlobni žarek se po milijardah let vrne po „najbolj ravni" poti nazaj k izhodišču. Spoznavno teoretično je sploh veliko bolj zadovoljiva misel, da materija dokončno določa mehanske lastnosti prostora, kar pa je mogoče le v prostorsko sklenjenem svetu.

Ta hipoteza o neomejenem, a prostorsko končnem vesolju je pomenila popolno nasprotje običajnemu mišljenju, zato so ji mnogi tudi nasprotovali, predvsem filozofi. Imeli so večinoma še globoko zakoreninjene stare mehanično-metafizične predstave o „neskončnosti" vesolja oz. prostora. V skladu z evklidsko geometrijo niso ločili pojmov „končnosti" in „omejenosti" in se zato niso znašli ob Einsteinovih razmišljanjih. Razumevanje Einsteinovega modela vesolja je oteževala tudi Kantova filozofija, ki je postavila evklidsko predstavo o prostoru za filozofsko dogmo. Pa tudi materialistični filozofi v tem niso hoteli slediti Einsteinu. Nekateri od njih so mislili in mislijo še danes, da pojem o prostorsko končnem vesolju nujno vodi do idealistično-teoloških zaključkov, ker vsiljuje vprašanje, kaj je „onstran" prostorsko končnega vesolja. To je globok nesporazum, ki temelji na zakoreninjenih mehaničnih predstavah in metafizičnih predsodkih. Vprašanje, ali je Einsteinova domneva o prostorski končnosti vesolj pravilna ali ne, je — kot je Einstein sam izjavil — „v smislu praktične geometrije popolnoma umestno." Nanj je mogoče odgovoriti le z znanstvenimi sredstvi in metodami. Filozofske dogme tu niso na mestu, kot tudi drugod ne. Na to vprašanje, ki še danes ni rešeno, lahko dajo odgovor le eksperimenti, posebno astronomska opazovanja. Izkustvo bo pokazalo, kateri od mogočih vesoljskih modelov je uresničen v naravi.

Ajnštajn i Elena Dokas, 1940. g.

5. Einstein: „Ne samo relativnejše, temveč tudi objektivnejše . . ."

Izid Michelsonovega poskusa je dal slutiti, da temeljne postavke klasične fizike ne držijo. To ni bilo znano samo osamljenemu Einsteinu, na začetku novega stoletja so to vedeli mnogi znanstveniki. Lorentz, Poincare in drugi so predložili rešitve, ki so pojasnile del protislovij. Nikomur pa se dotlej še ni posrečilo ustvariti obsežne nove teorije, ki bi jo bilo mogoče postaviti namesto Newtonove. Einsteinu se je leta 1905 posrečilo rešiti ta protislovja. Kot je pozneje sam rekel, je mogel protislovja premagati samo tako, da si je preudaril, da bo šele teorija odločila, kaj je mogoče opazovati. Fizikalna teorija ne sme biti več določena s čutnim zaznavanjem, temveč mora sama razložiti, v kakšnih okoliščinah nastaja čutna zaznava (zunaj dosega naših zaznav obstaja v naravi in vesolju cel svet pojavov).

Tako utemeljena teorija je lahko brez protislovij zajela pojave in tudi pojasnila, zakaj je Newtonova fizika poseben primer relativnostne. Ne samo teoretsko, temveč tudi konkretno praktičen pomen ima relativnostna teorija pri razlagi vesoljskih in atomskih dogajanj.

Ajnštajn, Elza i Margo

Govoriti o absolutni sočasnosti dveh dogodkov, ki sta krajevno zelo oddaljena, bi imelo znanstveni smisel le, če bi mogli pošiljati signale z neskončno hitrostjo. Ker pa je največja hitrost signala svetlobna hitrost — in ta je končna — pojem absolutne sočasnosti nima fizikalnega pomena in teoretično ni upravičen. Če se zgodita dva dogodka za prvega opazovalca na istem kraju v danem časovnem razmiku, nameri drugi opazovalec, ki se giblje glede na prvega in za katerega Ne dogodka ne zgodita na istem kraju, večji časovni razmik. Napačno tolmačenje pravkar povedanega je trditev, da gre „gibajoča se" ura počasneje od „mirujoče". Ta pojav je znan kot dilatacija časa in je eden izmed dveh slavnih „paradoksov" relativnostne teorije. Skrajšanje hitro se gibajočih teles v smeri gibanja je posledica relativnega gibanja obeh sistemov — to je drugi izmed omenjenih paradoksov. Podaljšanje ali dilatacija časa je tudi eksperimentalno dokazan — dokaz so dale raziskave kozmičnega sevanja; relativistično podaljšanje časa doseže pri razpadu nekaterih mezonov posebno velike vrednosti, ker imajo ti delci izredno veliko hitrost. Fiziki in filozofi, ki se niso mogli otresti tradicionalnih mehanistično metafizičnih predstav, so napadli ta „nesmiselna" sklepa relativnostne teorije ali pa se iz njih norčevali.

Če ni absolutne sočasnosti, ne more obstajati absoluten čas, ki bi veljal enako za vse sisteme. Torej ima vsak sistem svoj lasten čas, „čas sistema".

Ker sta čas in gibanje tesno povezana, relativizacija pojma časa neposredno negira pojem absolutnega gibanja. Gibanje kakega telesa ali sistema lahko primerjamo le z gibanjem kakega drugega telesa ali sistema in ga glede nanj številčno določimo; absolutnega gibanja ni!

Einsteinova specialna teorija relativnosti sloni na dveh načelih: na že omenjenem načelu o konstantni svetlobni hitrosti in da večje od te hitrosti ni ter načelu relativnosti. Načelo relativnosti pravi, da veljajo isti naravni zakoni v vseh sistemih, ki se gibljejo med seboj enakomerno in premočrtno. Njihove prostorske in časovne vrednosti lahko preračunamo iz enega sistema v drugega po posebnih enačbah, ki so znane pod imenom „Lorentzove transformacije".

Eden izmed nasledkov Einsteinove posebne teorije relativnosti je bil, da masa in energija nista medsebojno neodvisni lastnosti, temveč sta pojavni obliki ene in iste kvalitete: ta t.i. ekvivalenca mase in energije je pomenila, da more teoretično drobcena masa izžarevati v velikanski množini energije, in narobe, da se velikanska množina energije lahko „zgosti". Matematična oblika tega zakona je slavni obrazec $E = mc^2$ ki je danes prišel že skoraj v pregovor. Pri mehanskih, kemijskih, toplotnih in električnih pojavih je ta defekt majhen, zato ga prej niso opazili. Pač pa ima masni defekt velik pomen v atomski fiziki (že leta 1901 so z eksperimenti ugotovili, da hitrim elektronom masa raste z njihovo naraščajočo hitrostjo). Ekvivalenca mase in energije je razkrila presenetljivo skrivnost narave: da je mogoče energijo nakopičeno v atomskih jedrih uporabiti za izdelavo najstrašnejšega uničevalnega orožja, atomske in vodikove bombe.

Specialna teorija relativnosti je na območju svoje veljavnosti za zdaj uporabna teorija (razumljivo je, da ta teorija ni zadnja stopnja v razvoju fizike; ne vključuje gravitacijskega polja, ki ga je treba obravnavati v okviru splošne teorije relativnosti). Njene rezultate potrjujejo številna merjenja z elektroni, ioni in atomskimi jedri, če zanje ni treba uporabiti kvantne mehanike. Načrtovalci pospeševalnikov in drugih naprav v fiziki visokih energij jo uporabljajo, kakor uporabljajo Newtonovo mehaniko načrtovalci avtomobilov, vlakov in letal.

4. Nerešljiv gordijski vozel

Newtonovemu mnenju o obstoju absolutnega prostora, časa in gibanja celih 200 let ni nihče oporekal (izjema sta mogoče Leibniz in naš Boškovič, ki sta izrekla neke pomisleke). Prvi, ki je kritično obravnaval Newtonovo idejo o absolutnosti prostora, časa in gibanja, je bil Ernst Mach. Newtonovemu pojmu časa je ugovarjal s trditvijo, da absolutnega časa ni mogoče meriti s potekom gibanja in da torej nima ne praktičnega ne znanstvenega pomena. Predstavo o času dobimo, pravi Mach, iz medsebojne povezave med stvarmi. Dialektično je to pojasnil: „v naši predstavi časa se izraža najglobja in najsplošnejša zveza med ljudmi". Enako je obračunal tudi z Newtonovima dogmama o absolutnem prostoru in gibanju. Po njegovem so to „samo ideje, ki jih ne moremo potrditi z izkušnjami". Naši mehanski zakoni so le „dognanja o relativnem položaju in gibanju teles". Uporabiti jih zunaj preizkušenega področja bi ne bilo zanesljivo.

Newtonovih dogem o absolutnem času, prostoru in gibanju pa ni omajala le Machova kritika, ampak tudi eksperimenti. Omenim naj le Michelsonov poskus (glej npr. J. Stenad: Relativnost MK, 1969), ki je pokazal, da je svetlobna hitrost konstantna in je neodvisna od gibanja svetlobnega vira ali opazovalca. Negativni rezultat Michelsonovega poskusa je pričal proti obstoju svetlobnega etra (Takrat — vse 19. stoletje — je imela neomajano veljavo mehanska teorija svetlobe. Svetlobo so imeli za valovanje hipotetičnega medija, ki so ga imenovali svetlobni eter oziroma kar eter. Vendar so morali pripisati etru zelo nenavadne lastnosti — mehanske lastnosti, ki pa so si med seboj nasprotovale. Najpomembnejša med njimi je bila nepremičnost. Eter naj bi prodrl skozi vsa telesa, ne da bi se udeleževal njihovega gibanja — eter naj bi bil torej utelešenje Newtonovega absolutnega prostora). Zdelo se je, da je postavil izid Michelsonovega poskusa teoretike pred nepremostljive miselne težave. Znašli so se pred nerešljivim gordijskim vozlom. Presekal ga je mladi Einstein.

7. „Bog elementarnih dogajanj ne določa s kockanjem"

In nazadnje se še pomudimo pri nesoglasjih med Einsteinom in kvantnimi mehaniki. Ob koncu dvajsetih let je prišlo med njim in njegovimi kolegi do nesoglasij v spoznavno teoretičnih vprašanjih kvantne mehanike. Einstein se ni strinjal z nekaterimi osnovnimi filozofskimi pogledi, ki so jih zagotavljati teoretiki t.i. „kopenhagenske" šole. Zavračal je statistični značaj kvantne mehanike misleč, da „bog elementarnega dogajanja ne določa s kockanjem". Maxu Bornu, enemu od utemeljiteljev statistične kvantne mehanike, je dejal: „Ti veruješ v kockajočega boga, jaz pa v popolno zakonitost v svetu objektivnega bivanja".

Očitali so mu in mu še očitajo, da ni doumel čudovite dialektike narave, ki se pojavlja v mikrokozmu, v območju atomov in elementarnih delcev. Po Einsteinovih nazorih je narava uresničitev najbolj preprostega. Menil je, da morajo klasične predstave o realnosti, nujnosti in naključju, ki so se ohranile kot neizogibno potrebna načela fizikalnih raziskav, principielno veljati v isti obliki tudi v svetu atomov. S tem naziranjem je potrdil pripadnost filozofskemu materializmu. V duhu filozofsko materialističnega nazora je napisal, da obstaja svet neodvisno od nas ljudi in da je naloga fizike, da „pojmovno dojame vse bivajoče kot nekaj, kar obstaja neodvisno od zaznave". Einstein je vedno „verjel v objektivni zunanji svet, ki ga določa stroga zakonitost. Zagovarjal je realnost zunanjega sveta in njihovih zakonitosti, ki obstajajo neodvisno od človeške zavesti in jo branil pred subjektivno idealističnimi pogledi.

8. Namesto zaključka

Einsten je razvil racionalističen nauk o znanosti. Po njegovem mnenju obstaja med izkustvom in teorijo, med „doživljanjem čutov" in med pojmi prepad, ki se ne da premostiti z logiko. Poudarjal je, da občutki ne morejo povesti človeka po logični poti do teoretičnih posplošitev. Pojmi, ki nastopajo v našem mišljenju in v našem izražanju, so svobodni umotvori človeškega duha. Sicer jih je mogoče in tudi treba preizkusiti z izkustvom, vendar nam jih izkustvo samo ne bi moglo dati. Za načelo kvantne mehanike, izražati v matematičnem jeziku le količine, ki jih je mogoče opazovati, je dejal, da je hevristično koristno, da pa v spoznavni teoriji ni pametno stališče, zakaj šele teorija odloči, katere količine se dajo opazovati in katere ne.

V svoji znanstveni teoriji je bil Einstein daleč od materialistične razlage bistva znanstveno-teoretičnega posploševanja. Einstein ni hotel priznati, da so pojmi miselne podobe stvari, kot je to pokazal Engels ali kot je v svojih filozofskih študijah razložil Lenin, da je treba „zrasti" od živih zaznav k abstraktnemu mišljenju, od empirije do splošnosti.

Tako je pri filozofih ostalo in obveljalo mnenje, da je Einstein sicer bil kapaciteta na področju naravoslovja, a da kot večina znanstvenikov v filozofskih pogledih ni bil dosleden glede na „osnovno vprašanje filozofije". Ljubljana, febr. 1979

Tribunina okrogla miza
USMERJENO IZOBRAŽEVANJE IN DELAVSKO SAMOUPRAVLJANJE
(vzgoja in izobraževanje in razredni boj)

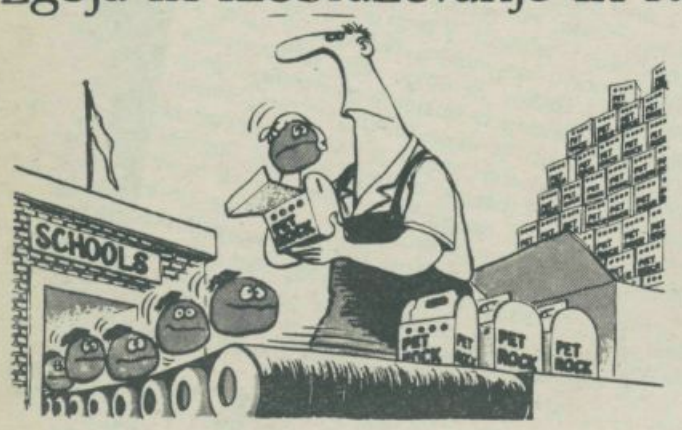

Slavoj Žižek

Stalno se govori o tem spoju, češ, samo delo bo postalo umetnost itd. Ali je sploh potrebno ponavljati tista znana stališča iz Kapitala 3, kjer Marx pravi, da je to možno šele onstran materialne proizvodnje . . .

Vidim osnovno protislovje, ki sem ga že v svoji prvi intervenciji označil. Recimo, da se strinjamo s tem, da smo sedaj v procesu neke družbene revolucije pri nas itd. Osnovni ton te reforme je pač politehnika, poklici itd. Tu smo v nekem procesu družbene revolucije, se pravi, ko delavec prevzema v svoje roke. Človek bi pričakoval, da bo osnovni ton reforme, kako usposobiti delavca, da to naredi, ne pa kako ga usposobiti za nek poklic. V tisti famozni rdeče-modri knjigi, je rečeno najprej, da je reforma politehnična, čez nekaj vrst pa, da je marksistična. Mislim, to je čisto neproblematično sprejemanje tega čudovitega termina, kot da je politehnična zasnovanost isto kot odnos med poklicem in upravljanjem oz. samoupravljanjem. Kar se tiče gimnazije, jaz se ne bojim zanjo, mislim, da bo preživela v taki specifični obliki kot ena od posebnih šol (to je zadnja novica, ki sem jo danes jaz slišal). Hočem reči, da bo gimnazija izgubila tisti svoj univerzal, jaz sem samo to slišal, da si že nekako delijo in da so ljubljanske gimnazije nekako „izvohale", da bodo ostale. In zdaj si delijo recimo: Šubičeva bodo humanisti, Bežigrad bo naravna, zdaj pa pride genialen podatek, kaj so podtaknili Mostam, ki je delavsko, so pa rekli, vi boste pa fizkulturniki. Zdaj se tisto protislovje med pozitivnim trendom reforme (občа izobrazba) in s tem podrejanjem združenemu delu, kakršno je zdaj, rešuje na način, ki se ga jaz bojim. Ne gimnazije! Poslušajte, ni večjega gnoja od kulturnih delavcev, če jih bo manj, ni škode, ampak gre ravno za tiste množice. Zgodilo se bo to: da se kultura čedalje bolj pojmuje kot, npr., kaj to pomeni v delu, ob delu, pri delu, na delu in tako dalje? Ne gre samo za gimnazije, tu gre za neke obče smernice, to je tista linija asociacije kultura-amaterji-hobi, razvedrilo. Ne bi zdaj s širšimi simptomi moril, npr. eno od teh simptomov, je da se vztrajno ponavlja ta teza, da pri nas samo življenje (v Sloveniji se je to slišalo), postaja umetnost oz. umetnost postaja način življenja. Skratka, češ, da bo sam delovni proces postal ne vem kdaj umetnost. Jaz vidim tukaj to nevarno redukcijo, ki je mimogrede povedano, v direktnem nasprotju, če se že gremo tako dogmatično, z Marxom. Stalno se govori o tem spoju, češ samo delo bo postalo umetnost itd. ali je sploh treba ponavljati tista znana stališča iz Kapitala 3, da je pravo resnično ustvarjanje šele onstran materialne proizvodnje itd. Hotel sem samo nakazati, da vidim tukaj neko širšo težnjo, ker lahko konkretiziram tisto tvoje izvajanje tako: namesto sociologije, filozofije je STM, namesto zgodovine umetnosti je umetnostna vzgoja itd. to je neka težnja, ki se meni zdi objektivna, da se oblikujeta dve splošni grupi.

Nada Špolar

Planov kadrovskih potreb skorajda ni! Invalidnost pri nas narašča! 80 % invalidnih oseb je mladih začetnikov!

Osnutek zakona si na nek način navzema krinko, . . . to je tista grožnja, to je tisto moralno in materialno nepriznavanje delu tistega, zaradi česar naj bi se ta zakon skušal postaviti na nek drug način. In zato menim, da je taka terapija, kot na primer takojšnje vključevanje v združeno delo, dejansko samo nekakšna delovna terapija oz. delovna prevzgoja. Dejansko s tem skušamo mladino prevzgajati.

Samo to na tak odtujen način, ker pač vemo, kakšna je ta blagovna produkcija. Recimo: težnja te permanentnosti usmerjenega izobraževanja je ta, da bi se najprej usposobili vsi za ta enostavna dela, kasneje naj bi se pa potem izobraževali za bolj zahtevna dela, če bo pač tisti, na primer ki bo v tem odtujenem produkcijskem procesu kot del stroja, še sposoben za to, da se bo priučil za tista bolj zahtevna dela. Zato menim, da je to tudi eno teh osnovnih protislovij, oz. ta linearnost gledanja tega zakona, saj bomo tukaj šli iz anatomije opice na anatomijo človeka, ne pa obratno. Poleg tega pa imam še druge pripombe, npr. kar je prej tov. Molan govoril, o kadrovski politiki pri nas. Imam zadnje podatke, ki so delani z 50 odstotki vseh zaposlenih pri nas. V srednjeročnih in dolgoročnih programih pri nas, planov kadrov sploh ni za 80 % teh. Poleg tega pa teh 20 % zagotavlja, da lahko garantirajo samo 50 %, zato, da se zares izpolnijo tisti njihovi dolgoročni plani, to pa pomeni (in zakaj samo 50,%), ker so pač vezani na tržne razmere, kakršne pač so, te pa se spreminjajo od leta do leta, da mi pač vežemo te naše plane nadalje pač na to vezanost, na ta trg. Tudi s tov. Križaničem se popolnoma strinjam: zgrozila sem se ob tem osnutku, ko na koncu vidim opredeljene te nosilce, pa roke nalog, kdaj naj bi se vse to izpeljalo in sem dejansko ugotovila, da je za nekoga čisto preprostega, ki to bere. nemogoče doumeti, kdo vse sodeluje, če n.pr. samo naštejem nekaj teh SIS ali PIS (eno je republiška izobraževalna skupnost, ki skrbi recimo za zagotavljanje izobraževanja pri nas, drugo so posebne izobraževalne skupnosti, tretje so občinske izobraževalne skupnosti, potem je tu še enota, potem pa na koncu še komite in strokovni svet, ta bi bil na hierarhični lestvici najvišje, ki bi vseobsežno potem usmerjal tako vsebino, kot tudi obseg izobraževanja pri nas). Naštela sem tak ogromen aparat pri nas, ki ga pa naše gospodarstvo po mojem ni sposobno vzdrževati. Poleg tega ni še zagotovljenih dovolj učiteljev, vsega kadra, ki skrbi za samo reprodukcijo izobraževanja. Imam še eno zadevo, ki se mi zdi pomembna: na kakšne težave bodo ti mladi na primer, ki naj bi šli vsi direktno v proizvodnjo takoj po osnovni šoli naleteli? Po zadnjih podatkih, ki jih imam, je kar 80 % vseh teh invalidnih oseb (in invalidnost pri nas izredno narašča). In zakaj? Vzroki invalidnosti so to, da je izobraževanje slabo. Ko pride mlad človek v tovarno, tam ne naleti na ljudi, ki bi se z njim ukvarjali, ni ne mentorjev, ne inštruktorjev, nihče ni pripravljen delati s tem človekom i to zato, ker mora izpolniti med delovnim časom normo. In ker je ne izpolnjuje, ne dobi plače. Potem so jasno ti prepuščeni sami sebi in tako vidimo, da delo čisto zares pohablja ljudi v delovnem procesu. Zdaj pa prihajamo s tem zakonom, da naj bi se sprostila takšna armada mladih ljudi in tako, da bi šli direktno na ta manj zahtevna dela.

Taka je težnja. Kaj smo v republiški resoluciji sprejeli? Natančno piše, da moramo omejiti prehod iz proizvodnje v administracijo, potrebujemo pa predvsem tehnične kadre, tehnične poklice, srednje poklice, srednješolstvo. Še ena farsa na koncu zakona je ta, da ta zakon ne bo obremenjeval republiškega proračuna. Seveda ne, saj to je že vse šteto v plače tega republiškega komiteja za izobraževanje, to je v njihovih nalogah. Toda posledice tega zakona, kdo jih bo plačal?

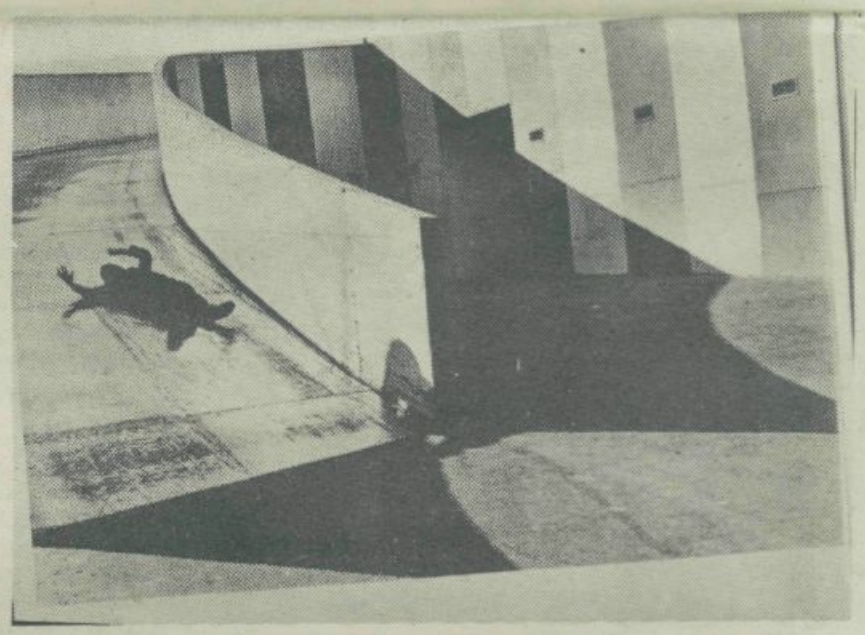

Ervin Hladnik

Tov. Molan je rekel, da naša podjetja planirajo kadrovanje naprej. Mislim, da naša podjetja svoje lastne produkcije ne planirajo vnaprej, kaj šele, da bi o kadrih govorili. Ampak vzemimo za predpostavko, da je svoje tehnične kadre združeno delo sposobno planirati po svojih potrebah. Pri tem pa se postavi vprašanje: kakšno potrebo po netehničnih kadrih pa čuti podjetje? Nobenega, namreč, nobeno podjetje ne bo noro, da bi vlagalo denar v družbene parazite, kar pomeni, da bomo na elitistične inštitucije te družbe dobivali točno in edinole najbolj elitistične elemente te družbe . . .

Rastko Močnik

Iz najnižjih slojev so slušatelji kmetijskih šol in drugo najnižje socialno poreklo imajo študentje političnih in družbenih ved. To je bilo v Zagrebu objavljeno pred približno pol leta.

Srečo Kirn

— Kaj je pa z akademijami?

Rastko Močnik

Tam je pa bolj jasno, tam so pa kulturniki.

Jože Miklavec

. . . Rad bi sprožil tule objektivno protislovje, v katerem smo se pravzaprav znašli sami tisti, ki smo bolj ali manj koncipirali osnutek tega zakona. Namreč protislovje med zahtevo ali med zgodovinskim procesom podružbljanja vzgoje in izobraževanja, oziroma ostajanja vzgoje in izobraževanja kot družbene funkcije, neposredne družbene funkcije — mimogrede lahko seveda takoj citiramo Marxa z njegovim stavkom, da moramo ustvariti družbo svobodnih ljudi, ki se medsebojno vzgajajo. To je ena plat tega protislovja, druga plat pa je seveda vprašanje, koliko smemo in moremo v današnjih družbenih okoliščinah in razmerjih dopustiti, da postane vzgoja neposredna družbena funkcija, kar se navezuje neposredno na vprašanje, ki ga je sprožil tov. Močnik, ko je rekel, da mora vzgojni proces temeljiti na doživljanju.

Rastko Močnik:

To je rekla Mejakova na RTV.

Miklavec Jože:

Tudi z osnutkom zakona puščamo državi, pri čemer predpostavljamo, da je ta država država diktature proletariata, določene prerogative na področju vzgoje in izobraževanja

Namreč, če postavimo vzgojo kot neposredno družbeno funkcijo, pomeni to, da v bistvu razšolamo šolo. Razšolamo jo do te mere, da jo odpravimo. Zato pravim, da je to objektivno nasprotje, ki se je postavilo pred celotni reformni proces. Mislim, da to moramo vedeti, ker vendarle puščamo tudi z osnutkom zakona določene prerogative državi na področju vzgoje in izobraževanja, pri čemer predpostavljamo, da je ta država diktatura proletariata. In vendarle še predvidevamo neko relativno samostojnost šolske vzgojno-izobraževalne sfere. To je eno vprašanje. Mi bi bili seveda zelo hvaležni, če bi nam kdo iz tega protislovja skušal pomagati.

Drugo pa je vprašanje, ki se zopet povezuje na to vprašanje tov. Močnika, gre pa za tole. Kateri vzgojno-izobraževalni proces je učinkovit glede na razvoj osebnosti, kar pa zopet ni utilitaristični vidik na celovit razvoj osebnosti.? Seveda je tu povsem jasno, da je ta neposrednost procesov mnogo učinkovitejša od tako imenovanih posrednih procesov. Neki znan sovjetski pedagog iz obdobja revolucije je zelo ironično govoril o tem neposrednem vzgojnem procesu, ko se je pravi subjekt postavil v objektivno točko in subjekt deluje na objektu, kot posebna pedagoška snov. To je zopet en tak protisloven pojav. Na eni strani imamo neposredno vzgojno vplivanje, ki ga vendarle še danes enačimo s tem neposrednim govornim kontaktom med udeležencem izobraževanja in učiteljem, na drugi strani pa ta neposredni vzgojno-izobraževalni proces, v katerem je udeleženec izobraževanja subjekt, resnično subjekt tega, ker s svojim delom, kakršnim koli, ne mislim tu na fizično delo, pravzaprav razvija svoje potencialne zmožnosti. No, morda pa še nekaj v odgovor na nekatere insinuacije. Mi razumemo vključevanje v delo kot delovno prevzgojo, vključevanje v delo in pridobivanje delovnih izkušenj, pridobivanje praktičnih znanj v funkciji izobrazbe, v funkciji razvijanja in strokovnih zmožnosti in strokovne izobrazbe in splošne izobrazbe in tudi preoblikovanje delovnih zmožnosti zato, da bo človek bolj sposoben opravljati neko delo.

Želimo, posebej poudarjam, postaviti delo v funkcijo izobraževanja. Torej zmožnost delavca ali pa udeleženca izobraževanja, da umsko z delom pridobiva znanje, tudi skozi delo pridobiva delovne zmožnosti in jih uveljavlja tudi zato, da napreduje po neki družbeni lestvici, če je izobrazba seveda socialni prevodnik v tem sociološkem smislu.

Da je reforma usmerjena proti izobrazbi nasploh tega vendarle ne bi mogli trditi. Bojim se, da nekateri vendarle vidimo v tekstu sence, ki jih pa tekst nima. Nazadnje bi rekel še tole, da je meni osebno tale razprava tukaj, kar jo je do sedaj bilo, dala veliko misliti o rešitvah, ki smo jih ponudili v javno razpravo, hkrati me je pa vzpodbudila tudi za to, da bi danes na tem mestu rekel, da želimo seveda še več takih kritičnih razprav in tudi neposrednih odpiranj možnih drugačnih alternativ, ko bo prihajalo seveda do predlogov zakona, predvsem pa mislim, da se moramo vsi skupaj hkrati s to fronto, ki jo tu odpiramo, uperiti tudi v dve drugi fronti: ena fronta je koncipiranje vzgojno-izobraževalnih programov, ki ga seveda ta zakon ne prinaša in ne govori o vsebini posameznih predmetnih področij, torej ne določa niti okvirov, niti ne vem česa zlasti s smotri izhodišča za koncipiranje; in druga fronta je seveda celotna preobrazba tistega področja, ki ga imenujemo združeno delo, ki pa dobiva s tem zakonom določene naloge, za katere sami tudi vemo, da trenutno združeno delo v celoti še ni usposobljeno zanje, želimo pa s tem zakonom, s to šolsko preobrazbo, vzpodbuditi procese tega drugačnega obnašanja v organizacijah združenega dela, na drugih področjih tega združenega dela.

Budin Joško — Uporabnike je potrebno razumeti!

Ne bom tako strokovno diskutiral kot so moji predhodniki. Kjer je boj za razvoj samoupravnega socializma njegova učinkovitost, so možni tudi kompromisi. Ne rečem, da so koncepti pravilni, da upoštevajo take kompromise, zdi se mi pa, da je logično premišljevati o stališčih našega današnjega realnega sveta.

Tribunina okrogla miza
USMERJENO IZOBRAŽEVANJE IN DELAVSKO SAMOUPRAVLJANJE
(vzgoja in izobraževanje in razredni boj)

No, ko sem imel priložnost razmišljati o teh glavnih mislih zakona, sem se v glavnem s temi hotenji strinjal, bodisi da sem gledal stališča družbe ali posameznika ali pa uporabnika. Dobro, družba je zainteresirana za to usmerjanje in to nedvomno gotovo tudi drži. Jaz za družbo štejem združeno delo, štejem politične organizacije in samoupravne skupnosti, kar naj verjetno predstavlja ta samoupravni mehanizem. Torej gotovo tukaj obstaja neka potreba iz raznih pogojev, v katerih živimo. No, seveda neko učinkovito izobraževanje, ki daje učinkovito strokovno izobrazbo, neko celovitost, je vedno zgrajeno na nekih kompromisih. Meni je to jasno. Ne vemo, če bomo kdaj ustvarili mehanizem načrtovanja kadrovskih potreb, verjetno bomo to poskušali in se nam bo posrečilo z večjim ali manjšim uspehom. Doslej tega nismo uspeli. Vendar pa le koncept tega ekvivalentnega izobraževanja in dopolnjevanja le omogoča adaptivnost izobraževanja kot sistema, adaptivnost, ki naj se prilagaja spremenjenim potrebam itd. Vse to se da tudi zlorabljati in priče smo zlorabam, to se pravi pojavom, ki jih ne želimo. Namreč, množično prekvalificiranje upravne službe itn., verjetno je nekaj tudi izven šolskega sistema. Vzrok je najbrž v vrednotenju dela. In sistem permanentnega izobraževanja nudi sijajno možnost, čeprav se strinjam, da je potreben. Vendar je tukaj potrebno urediti z nekimi vrstami planiranja, da do takih pojavov kot sedaj, ne bo več prihajalo.

Gotovo je potrebno, kot smo se vsi strinjali, da zaživijo tudi druge oblike izobraževanja, ne samo izobraževanje pred vstopom na delo, ampak tudi izobraževanje ob delu in izobraževanje iz dela. Seveda se ne strinjam s tem, da se katerikoli izmed teh oblik daje posebno prednost. Vse te oblike, ki so verjetno utemeljene, in tudi izkušnje zunanjega sveta nam kažejo, da se da s pridom uporabljati vse oblike, da zaživijo enakopravno. Dostikrat odkrito rečemo, da se zaupamo v združeno delo in to na področju njegove vloge v izobraževanju. Težko bi bilo prepustiti in dati poudarek na študij iz dela. Če sem konkreten je to takole: Strnjeno izobraževanje brez vključevanja v delo naj bi omogočalo večjemu delu mladine takojšnjo pridobitev najvišje kvalifikacije — saj tako je tudi zamišljeno, vendar z eno omejitvijo, da gre za ožji krog mladine. Jaz mislim, da je to treba omogočiti vsakomur, ki je kvalitetno — sposoben, v času ko ga predvideva njegov delovni program, končati študij. Gotovo je, da današnje stanje ne ustreza povsem, kajti v visoko šolstvo se vključuje množica študentov. Mislim, da tega pritiska sicer ni, pozitivno bi izkoristil to možnost, ki jo zakon nudi, da bi vpis v ta strnjen del študija le nekoliko omejil, vendar ne zapakiral z nadpovprečnostjo. S tem, da bi seveda dali ljudem vse možnosti za nadaljnje izobraževanje ob delu in iz dela.

Problem pa seveda nastane odnos do izobraževanja iz dela in ob delu. Ali ni to izobraževanje ob delu nekaj, kar je že krivica za udeleženca pri izobraževanju, ker ima ta daleč nenormalne pogoje, kot njegov kolega, ki se izobražuje iz dela? Uporabnika je treba razumeti, da potrebuje dobro vzgojene kadre. Seveda se pri tem strinjam, da dajemo čim širšo, ne samo ozko izobrazbo in tudi osnovna znanja za strokovno izobrazbo. Naj se znanja, če jih sedanja omogočajo, konkretno govorim o tehnični šoli, pridobivajo na nek način ob delu, saj zato se da najti primerne oblike. Torej, jaz bi na eni strani razumel, da je to interes uporabnika, da ima neki vpliv na izobraževanje, vendar pa dostikrat govorimo, da naj bi tudi vzgoja imela določen vpliv na uporabnika, kar zdaj tudi sistemsko ni rešeno in tudi vsebinsko smo daleč od tega. Celo mislim, da mora biti neke vrste odvisnost šolstva od uporabnika v nekem smislu še vedno ohranjena. Torej smo lahko priča, in to iz izkušenj govorimo, da v neurejenem gospodarstvu šola lahko postane mesto neurejenih odnosov. Torej v tem smislu bo treba vedno aplicirati, da šole ohranjajo svojo neodvisnost in da ne postanejo, kar je po zakonu celo možno, temeljne organizacije združenega dela . . . Od neodvisnosti šolstva, mislim v dobrem pomenu, ima največ koristi združeno delo.

INA PETRIC

Paternalističen odnos do izobrazbe

Mene vznemirja tole. Nekega človeka (prof. Križanič bo najbrž to lahko potrdil) moraš do dvaindvajsetega, triindvajsetega ali pa do petindvajsetega leta pripeljati do vrha v neki stroki. Vsi relevantni problemi neke stroke mu morajo biti v tem času jasni, če hoče od tu naprej delati. Če pa ga pošljemo za dve leti v proizvodnjo, potem so tu še fantje, ki se bojijo (zdaj bomo šli še v vojsko), in bo šele potem imel možnost iti študirat, če jo bo imel. Tu se mi pojavlja vprašanje, to kar je že Močnik nakazal, o tem petarnalističnem odnosu do znanja oziroma izobrazbe, ker naj bi posamezne TOZD potem naprej odločale ali sugerirale, kdo naj bi šel in se bojim, da bo ta nadarjenost še bolj romantična postala, kot je zdaj že tako in tako. No, ta paternalističen odnos do znanja se pa pojavlja, govorim predvsem za srednje šole, zlasti še gimnazije (nekaj več izkušenj imam s tem), pri naših profesorjih, pa tudi v osnovni šoli pri učiteljih. Zakaj je to tako, lahko pove Zavod za šolstvo — da je bila leta pri nas selekcija za ta pedagoški kader. To najbrž ima svoje posledice. Kaže se pa v tem, da so ti naši pedagogi dostikrat bolj kuharji in kvačkarji v neposredno vzgojno-izobraževalnem procesu kot pa tisti, ki naj bi nekakšno znanje dajali. Paternalistično se pa obnašajo zato, ker znanje pojmujejo kot neko stvar, ki jo vtakneš v žep in jo deliš kot oče denar otrokom. Imam take izkušnje, opozorila bi pa, da izstopajo profesorji matematike (žal mi je) in pa redki diplomanti filozofije, ki se pojavljajo kot profesorji na srednjih šolah, mislim na gimnazije.

FRANC MOLAN

Edino bogatstvo je človek, ki nekaj zna, ki bo znal delati

Mislim, da je še veliko nedodelanosti. Ampak vendarle bi človek le pričakoval, ker so generacije študentov in dijakov vedno poudarjale kot problem, da je šolanje samo, oz. proces izobraževanja zelo odtujen od dela. Sedaj je TOZD tudi vključen v ta proces vzgoje in izobraževanja, tako da se v času šolanja študent neposredno sooča z nalogami in opravili, ki jih bo delal oz. se srečeval z njimi v TOZD. Najbrž je naša želja, da se takrat, kadar je človek najbolj dovzeten, usposobi za delo v združenem delu.

Vsa razmišljanja ob tem so zelo močno poudarila ta družbeni in nacionalni interes po vseh panogah ali pa vseh disciplinah, da se izobražuje tisti, ki je za to usposobljen. Tega ne bi pojmovali enostransko kot neko prisilo samo do proizvodnega dela, to smo dosti jasno povedali. Tako mislim, da gre za to, ne želimo ostati pri sedanjem, želimo, da se stvari začnejo spreminjati. Seveda je pa vedno vprašanje—kako, kako hitro itd. Gotovo pa je, da sedanje stanje ni zadovoljivo, saj pravzaprav danes padamo, imamo o tem podatke v produktivnosti ne rastemo, kvalifikacijska struktura pada, za Ljubljano je značilno, da pada. Kaj to pomeni, kaj bi mogli s temi spremembami rešiti, da bo rastlo, ker to je naša prednost in edino bogastvo je ta človek, ki nekaj zna, ki bo znal delati.

SREČO KOLAR

Gre za to, da smo vseskozi že poudarjali, kaj pomeni sedanja ločenost izobraževanja od sfere proizvodnje

Gre za to, da smo vseskozi že poudarjali, kaj pomeni sedanje izobraževanje, sedanja ločenost od sfere proizvodnje. To pomeni, da imamo mladega človeka, ki je do šestindvajsetega oz. sedemindvajsetega leta v procesu vzgoje in izobraževanja, do takrat sploh ne ve za probleme mladih delavcev ali pa delavcev nasploh. Ko pride v proizvodnjo oz. v združeno delo, ko hoče normalno delati se vključi v to tehnokratsko ali pa birokratsko strukturo. Kakšen naj bo potem vpliv tega mladega, sicer teoretično podkovanega človeka in povezava njega z delavci, če se nujno, če hoče napredovati ali pa normalno delati v firmi, da se mora takoj vključiti v to birokratsko ali pa tehnokratsko strukturo? In ravno s tega vidika mislim, da je bistveno že povezovanje mladih, že med šolanjem z delavci, ker le na osnovi tega ti dobivaš, dejansko v praksi vidiš konkretne probleme, interese delavcev. Sicer si nujno prisiljen, da se vključiš kot intelektualec v to elito tehnokratsko ali pa birokratsko.

Srečo Kirn

Kako se približati produkcijskemu procesu? Kot pritiklina stroja, kot avtomat ali drugače, oborožen s širino znanja, ki je določeno predvsem s historično-materialističnim odnosom do družbenih odnosov!

Strinjam se s tem, da je treba približati vzgojnoizobraževalni proces samemu produkcijskemu procesu, kolikor ni ta že nujno vključen v sam produkcijski proces. Vprašanje je, na kakšen način zdaj zakon določa, kako naj bi se mlad človek približal temu produkcijskemu procesu? Ali na ta način, kot smo že dostikrat poudarjali ali tako, da bo kot pritiklina stroja, kot avtomat, to se pravi, da ga bomo samo izobrazili v tem smislu, da bo pač tam delal v produkcijskem procesu in funkcioniral zgolj kot delovna sila, ali pa bo stopil ta produkcijski proces drugače, oborožen s celo tisto širino znanja, ki je določen predvsem s historično-materialističnim odnosom do družbenih odnosov, oz., da ima ta kritični element znotraj, ki mu bo šele omogočil, da bo sploh spoznal kaj je v tem produkcijskem procesu, zakaj služi tem produkcijskemu procesu, ki mu bo omogočil, da bo razpolagal s presežkom in vse tiste druge stvari. Spraašujem se, ali je bolj produktivno v naši družbi to, da postane utilitaren ali bolj produktivno to, da dejansko gre v tisti proces resničnega socialističnega podružbljanja tega produkcijskega procesa. Kratkoročno lahko izgleda, da je ta utilitaren vidik lahko bolj produktiven, samo sprašujem se dejansko za dolgoročno perspektivo, kaj je res bolj produktivno.

Srečo Kolar

Pri tem obstaja še drugi problem. Zakon predvideva to splošno izobrazbo prvi dve leti. Mislim, da vem, kaj pomeni pri nadaljnjem izobraževanju, če vzamemo recimo tehnika, če ne bo pri stopnjevanju njegove izobrazbe vključena tudi ta splošna izobrazba na višjih nivojih. Namreč gre za to, dajmo vsem tisto dvoletno splošno, potem pa strogo ozko.

Slavoj Žižek

Torej, če imamo najprej tisto splošno izobrazbo, potem pa delovno, imamo razdvojenost. Se pravi — ne mu dati na začetku splošno, ampak delovno. Ali ni tako, ali sem napačno razumel?
Kaj je bil vaš argument?

Srečo Kolar

Gre za to, da na splošno vendarle ostane, da pa se ob nadaljnjem izobraževanju vključi v splošno izobraževanje. Da tega človeka potem ne izobražujemo v čistega tehnokrata, ampak da vključimo v nadaljnje izobraževanje tudi še ta dvig splošne izobrazbe v letih po splošni dveletni prvi izobrazbi.

Srečo Kirn

Ampak saj ni problem, da se nekdo realizira v tehnokratsko, o to je zelo lahko v nekem smislu za nekatere ljudi. Problem je v tem, da bomo s tem realizirali to, da bodo delavci dejansko postali delavci, oz. postali prilepljeni k strojem. Zakon ima premalo poudarjen ta odnos do tega vidika. Preprosto, da bomo s to utilitarnostjo zaenkrat ali za dolgo obdobje zakovali ljudi, veliko večino delavcev ob stroje, oz. vso to delovno silo, ne da bi šli v drug proces oziroma v drugo smer, da bi jih trgali stran, da bi spreminjali ta produkcijski proces v nekaj drugega. . . . To je ta preobrat. Tehnokrati so v glavnem problem, ker so nosilci takih odnosov, v katerih se delavce pohablja.

Srečo Kolar

Če gledamo zdaj z dejanskega vidika na univerzi, je vendar bistvena tudi ta sama odtujenost v samem vzgojno-izobraževalnem procesu, ker se človek ne more razvijati kot svobodna osebnost, tudi v samem vzgojno-izobraževalnem procesu ni osvobojen in z vidika človeka kot posameznika in je potem popolnoma vseeno, ali on „šraufa šrauf" ali je na FAKSU. Ker je izobrazba zgolj mehansko pridobivanje podatkov, dejansko za mene pomeni isto, ker delaš pač kot računalnik ali nekaj podobnega srkaš izobrazbo, ne da bi se osvobajal, to pa spominja potem tudi na neosvobojenega človeka v samem produkcijskem procesu.

Slavoj Žižek

Delo, kakršno je danes v tovarni, je odtujeno!

. . . To je bilo že nekajkrat rečeno, si ti namignil in sem jaz izpeljal, da je v tem momentu bistveno, da se celotni tako imenovani srednješolski populaciji da to občo izobrazbo. To poudarjam, mislim, da se vsi strinjamo, da je to pozitivno, da se nam ne bi tukaj podtikalo, da tega ne vidimo. Ti si zelo jasno pokazal: prvič moment spreminjanja v neke vzgojne predmete in drugič, kje vidimo protislovje med tem in med to podreditvijo tako pojmovanemu, oziroma takšnemu, kot pač je, združenemu delu. Namreč, prej ste rekli, da v podjetjih pada ta struktura itd. To pomeni, da podjetja ne čutijo potrebo po izobrazbi, če pada. Tukaj jaz vidim ta problem — študentov je čedalje več, v podjetjih jih je

Tribunina okrogla miza
USMERJENO IZOBRAŽEVANJE IN DELAVSKO SAMOUPRAVLJANJE
(vzgoja in izobraževanje in razredni boj)

Rastko Močnik

Gre za to, da se intelektualizira delovne množice! Tako nadarjenost, kot tudi psihofizična sposobnost sta družbeno pogojeni!

manj, to pomeni, da podjetja, mogoče jaz naivno sklepam, samo to pomeni, da . . . Mislim, da nobenemu srednješolcu ne bi škodilo, že za to ne, da vidi kaj je to fizično delo, ne zaradi nekih mistifikatorskih namenov, da recimo gre nekaj časa garat prav za tekoči trak, prav za tisti idiotski „šrouf", ker bo potem, upajmo, kot intelektualec drugačen. Gre samo to, da se mu to delo v tovarni predstavi kot v eni marksistični analizi, čeprav kot odtujeno delo. Delo danes v tovarni je odtujeno delo. Nikar pa ga mistificirati umetno. Kar se pa tiče strokovnega argumenta, ne vem, če ste opazili ta krog. Glavni argument, za kaj delati, je bil ta: treba je delati zato, da se bomo naučili delati. Poleg tega pa je tukaj še druga zanimivost. V Komunistu je bila neka polemika ravno implicirana na slovenski načrt, namreč to zgodnje vključevanje v delo. To je neka specifičnost slovenskega programa — tega dobro ne poznam — da slovenska reforma srednješolskega izobraževanja predvideva bistveno hitrejšo vključitev v produkcijo, povezavo z delom itd. kot programi v ostalih republikah. Ne glede na to, ali je to res ali ne, vem, da so tu neke bistvene razlike. . . . Namreč, ko se govori o vključitvi v delo, je spet po mojem priviligiran določen tip. Že tukaj je mistifikacija vključitve v delo, nekaj fizičnega, češ da je to avtomatska mistifikacija. Mistificirajo se takoimenovani neposredni proizvajalci. Tako kot se pa ta pojem danes formulira, mislim, da je mistifikatorski. Vzemite velik, ogromen tehnološki proces. Trdim, da je tam neki inženir, ki planira, v strogem pomenu bolj neposredni proizvajalec, v pomenu tistega, ki ima pregled nad celoto. Ta paradoks se tako rešuje, da so recimo ti inženirji bili preimenovani v nekih tekstih že v neposredne proizvajalce v njihovi sferi. Zdaj lahko pričakujemo naslednji korak, da se bo birokracija preimenovala pač v neposrednega proizvajalca. To je zame problem. Kaj se bo zgodilo? Jaz postavim tisto, kar je prej tov. Toš rekel, tistih 10.000 z osnovno šolo. Tisti bodo imeli samo to zadovoljstvo . . . V Kardeljevih knjigah najdemo jasno distinkcijo univerza — izobrazba. Ne moremo govoriti, da je na eni strani združeno delo, na drugi strani pa te univerzitetne institucije, ki potem nekako barantajo. Vse to je del združenega dela. Ta mistifikacija je spontana, ampak je po mojem ključna. Saj univerza ni zunaj združenega dela, to je tako kot je, ne moremo mi zdaj postaviti neko združeno delo, potem pa nekaj v zraku lebdečega, kar se šele naknadno menja, pa drugi temeljni teoretični problem. Ko govorimo o uveljavitvi marksizma v šolah itd., pa je treba imeti tudi vedno pred očmi, da je šola, taka kot jo danes imamo, konec koncev le v temelju neka meščanska institucija in tukaj do neke rešitve ne bomo prišli. To je slepa pot. Na to je tudi tov. Kerševan opozoril. Zato je vedno znova ta problem kako marksizem uveljaviti v šolah. Po mojem se ga nikoli ne bo dalo in tisti trenutek, ko se ga bo dalo, pomeni, da je s tem marksizmom nekaj narobe. Poleg tega bežimo od klasičnega, frontalnega pouka k metodam, razgovorom o delu itd. Te metode večkrat, čeprav so navidezno bolj demokratične, skrivajo v sebi vse hujši avtoritarizem. Npr. vsi pravijo, da je to zdaj moda celo pri STM, ne frontalen pouk, ne, da učitelj pove neko resnico, ampak skozi razgovor, da sami učenci do tega pridejo. Učenci dobro vedo, da učitelj že misli, da ve resnico in to je potem samo en stoprocenten blef, ker učenci skozi ta „demokratičen razgovor" skušajo uganiti, kar učitelj tako ali tako že ve. Včasih pa je tudi treba biti za staro, klasično predavanje.

V teoretskem delu debate naj opozorim tovariše, da plešemo po brvi. Žal je pa brv fronta razrednega boja. Če plešemo po njej, se lahko zvalimo na obe strani. Namreč, ne gre za to, da odpravimo intelektualce. To bi zdaj naznanjalo tisto logiko, ki sem jo zdaj že dvakrat razkril in jo sedaj tretjič: intelektualci so odtujena duhovna potenca dela, se pravi, da jih bomo ukinili, pa je ne bo več. To ni res. Gre za to, da se intelektualizira delovne množice. Že od kapitalizma naprej so duhovne potence dela zunaj dela. Tako je, odtujile so se, to je „šajbung proces", ki je šel skozi celo zgodovino in so se kot kapital nacionalizirale proti delu. Če se zdaj tako naivno usmerimo na tisto delo, pademo v idiotizem. In če to naredimo, nam potem znanost in teorija in duhovne potence dela začnejo delovati kot naravna sila. Naravna sila pa danes pomeni uvožena tehnologija. Torej to k teoretičnemu delu debate, k praktičnemu delu pa sem zelo vesel, da so tovariši, ki so prevzeli nehvaležno vlogo zagovarjanja tega dokumenta, pokazali dobršno mero skepticizma. To je za pozdraviti in dokler so še v tem razpoloženju, bi jim dal dva konkretna predloga za tekst tega zakona. 57. člen pravi, da se kot pogoj za vključitev v srednje, visoke, oz. podiplomsko izobraževanje lahko z vzgojno-izobraževalnim programom določi tudi posebne nadarjenosti oz. psihofizične sposobnosti. Nadarjenost in psihofizična sposobnost sta pravno nepreverljiva elementa. Zato po mojem v zakonu nimata mesta. Nadarjenost je zgodnjemeščanska metodologija, romantična kot sem rekel, psihofizične sposobnosti so pa poznomeščanska ideologija. Mi pa, ki smo marksisti, vemo, da sta obe družbeno pogojeni. Zato bi moral zakon nasprotno prepovedati, da kaj takega obstaja kot pogoj, ampak samo svetovati, da to postavi v svetovalno funkcijo. Funkcijo, ki navsezadnje lahko samo subjektu koristi, ne more ga pa postaviti pred zid. Ker je veliko ljudi, ki se na filozofijo ne bi smeli vpisati, ki prihajajo iz podeželskih šol in iz šol, ki niso gimnazije, ker pač niso nadarjeni za filozofijo. Namreč, ker jih druge šole niso na to pripravile. Univerza jim mora dati možnost, da se tisto prvo leto potuhnejo in mogoče naredijo. Šola ne sme tega s sebe zvrniti. Ta mora dati. To je eno. Drugo pa je 77. člen, ki je pa zame direktno represiven. Varianta. Saj je samo varianta in upam, da bo prišla ven. Namreč, da lahko srednje šole ocenjujejo vedenje, to je 2. točka variante. 1. točka pa pove, da je ocenjevanje podlaga za napredovanje. Zdaj mislim, da v šolah vedenje ni vključeno v uspeh. Pri tem mora ostati. Kajti možnost, da se ocenjuje vedenje, je v sedanjih šolah presneto dvorezna. Ne smemo dopustiti niti možnosti, da bi se konflikti med učenci in učitelji reševali skozi oceno vedenja. To je važno zato, da zakon ne sme dati niti možnosti, ker je ta možnost to zastraševalno sredstvo, s katerim lahko mahajo tudi, če ga na koncu ne uresničijo. In potem bi še nekaj predelal, česar pa ta zakon ne upošteva. Vsaj v osnovnih šolah obstajajo neke karakteristike, nekakšni tajni dosjeji, ki jih izpolnjujejo razredni učitelji, mislim, da tudi že predmetni učitelji. Zakon bi moral prepovedati, da se kakršenkoli tajni dokument dela na šoli, čeprav za interno uporabo. Ker je to tipičen hallo efekt. Isto mislim s temi obveznimi testi, ki so pred vključitvijo v osnovno šolo. Psihotesti, razni testi karakteristike otroka, sprašujejo starše itd. . . .

Skratka nabirajo obremenilni material, ki je zmeraj na voljo proti učencu. Šola se s tem zmeraj reši svoje odgovornosti. Morali bi določiti natančno, kakšni so lahko ti testi. Predvsem lahko figurirajo za normalno sestavo razredov, se pravi, da nimamo tega, da bi imeli v enem razredu samo dobre, v drugem samo slabe. Vsekakor pa ne bi smeli dopustiti, da bo učitelj, ki bo imel učence, videl te teste, ker je to hallo efekt, ki ga on ne more kontrolirati, če je še tako dobronameren.

SREČO KIRN

Govorili smo o teh programskih osnovah, o teh predmetnikih, oz. tudi o vsebini, kakšna je. V predlogu zakona tega ni napisano, kakšne so razporeditve ur in vsega tega. Zanima me, kdaj in kje bo to nastalo, na podlagi česa, če je že nastalo. Jaz sem namreč novinarje gledal na televiziji, konkretno Ljerko Sukič, ki je že točno govorila, koliko ur bo česa in kaj bo od tega. Ali je to že notri in kje je vključeno in kje se lahko to dobi, ali bo tudi v razpravi ali ne bo v razpravi, kdaj bo v razpravi? Verjetno bi bilo zelo dobro, da se to kompletira in tam bi bilo lahko še več pripomb konkretnih, ki bi jih lahko dal, da bi prišlo do sprememb, ker se bo tam verjetno določalo o tem, koliko bo te splošne izobražbe in kakšna bo?

JOŽE MIKLAVEC

Ta program vzgojno-izobraževalnih ustanov bo sprejel strokovni svet, ki (pa sedaj ne bom rekel državni organ) o tem odloča; tam so predstavniki izvajalcev, uporabnikov, družbenopolitični delavci, strokovnjaki iz posameznih področij itd. Kolikor mi je znano, se stvari pripravljajo tako, da bo ta skupna vzgojno-izobraževalna osnova, to je del programa, ki mora biti sestavni del vseh programov o pridobivanju strokovne izobrazbe na začetku usmerjen v izobraževanje, pripravljena do konca tega meseca za javno razpravo, po njej pa bo s spremembami in dopolnitvami sprejeta. To bo predloženo javni razpravi kot vsi drugi dokumenti o reformi. Žal pa je res to, na kar opozarja tovariš, da zaenkrat še nimamo nekih vsebinskih konceptov programov za pridobivanje strokovne izobrazbe. To delo se precej zavlačuje, včasih tudi z izgovorom, da še niso prinešene zakonske rešitve, vendar pa v posameznih panogah, posameznih strokah neke zametke teh programov že imamo, bodo pa tudi ti programi, predno bodo sprejeti, v posebnih izobraževalnih skupnostih v javni razpravi.

IGOR BAVČAR

Dejansko bi lahko kot zaključno geslo zakričali ali pa zavpili, da je kritika preobrazbe vzgoje in izobraževanja dejansko kritika te produkcije, tega združenega dela.

Če na kratko povzamemo zaključke okrogle mize, o preobrazbi vzgoje in izobraževanja lahko rečemo zelo na kratko, da osnutek zakona (vsaj zaključki naše okrogle mize to dokazujejo) v veliki meri predstavlja reduciranje izobrazbe v usposabljanje in kvalificiranje za delo, pri čemer se to „delo" postavlja kot najvišja vrednota naše družbe, pozablja pa se, ali namerno zamolčuje, razredno deljenost kategorije, za katero nikakor ne moremo reči, da je že asociacija svobodnih proizvajalcev, temveč kvečjemu in predvsem še vedno delovna združenost odtujenih proizvajalcev. V tem smislu izobrazba reproducira družbena nasprotja zato, ker se podreja odnosom, ki vladajo v produkciji in te razredne produkcijske odnose utrjuje.

Torej nam zaključki naše okrogle mize nalagajo nujnost oz. tudi dolžnost, da naprej razvijamo marksistično kritiko ne samo preobrazbe vzgoje in izobraževanja, ampak predvsem materialistično-dialektično osvetljujemo in razgaljamo to, kar imenujemo združeno delo. Mislim, da je naša razprava to zelo argumentirala. Dejansko bi lahko kot geslo zakričali, da je kritika preobrazbe vzgoje in izobraževanja dejansko kritika te produkcije, kritika združenega dela.

Njim 143, SUNAAB, Glosa 2 (125),

Predlogi za koš SLOMI,

V neki ljubljanski organizaciji združenega dela je na sestanku, ko so obravnavali končen predlog enega od samoupravnih aktov, nekdo vstal in vprašal, zakaj niso niti z besedo omenili njegovih dveh pismenih predlogov, ki jih je poslal delovni skupini. Predsednik skupine mu je odgovoril, da so jih ocenili kot nepotrebne in zato zavrnili.

Zakaj niste omogočili, da bi jih dobili na vpogled tudi drugi člani kolektiva, je spraševalec drezal naprej.

In zakaj bi morali tudi druge obremenjevati s tem, je nadaljeval predsednik.

Zakaj pa smo v novem aktu morali spremeniti nekaj členov, za katere sem že pred leti opozarjal, da naj jih spremenimo, vendar ste me tudi takrat zavrnili na podoben način, je vztrajal prizadeti.

Saj vsi vemo, da ste stalni nergač in da nam vedno radi nekaj zakuhate, je bil končen odgovor, s katerim se je dialog tudi končal...

Labko si mislimo, koliko članov kolektiva bo po takem pogovoru še ustvarjalno sodelovalo v razpravah o samoupravnih aktih... SB,

PRIMER KONKRETNO-KRITIČNEGA PRISPEVKA O „NEKEM" NEPRAVILNEM RAVNANJU (KOMUNIST - 23. FEBRUAR 1979) S,

NAŠ KOMENTAR

Brez komentarja

13

POLITIČNO ŠOLANJE

Komisija za idejnopolitično delo pri predsedstvu UK ZSMS začenja v marcu z osmimi predavanji o aktualnih družbenopolitičnih temah. Sklop predavanj, ki bo na fakulteti za strojništvo stekel ob torkovih in četrtkovih mračnih večerih ob 18. uri, so poimenovali kar politična šola in nanjo politično povabili od pet do sedem mladincev iz vsake OO na univerzi. Bogme ne bi škodilo še tistim, ki bodo izpadli iz sedemčlanske elitne čete ali pa se bodo z vsemi štirimi upirali, da bi se izognili izboru. Ker sta prvi dve predavanji že za nami, naj navedemo naslednje:

13. marca: Vloga subjektivnih sil v samoupravnem političnem sistemu (Ciril Ribičič),
15. marca: Religija danes (Marko Kerševan, Peter Kastelic),
20. marca: Vloga organizacije ZSM Slovenije na ljubljanski univerzi (Srečo Kolar, Janez Topovšek),
22. marca: Vloga in problem informiranja v delegatskem sistemu (France Vreg),
27. marca: Problem družbene samozaščite in SLO (Tone Rakovič),
29. marca: Kongres ZSM Slovenije (delegati kongresa ljubljanske univerze).

UNIVERZA EDVARDA KARDELJA V LJUBLJANI

Poimenovanje univerze v Ljubljani je predlagala večina članic in marksistični center pri univerzi. Svečana razglasitev je bila 27. februarja na seji univerzitetnega sveta. V obrazložitvi je rektor poudaril, da je bila ena najbolj vidnih Kardeljevih značilnosti njegovo poglobljeno opazovanje družbenega dogajanja. Tovariš Kardelj je pred desetimi leti postal častni doktor univerze v Ljubljani.

KOMU ZVONI?

Da bo naša univerza dobila nov računalniški sistem, je bilo odločeno že pred petimi leti in danes je že čas, da bi to nalogo srednjeročnega plana razvoja začeli uresničevati; kje in kako stojijo stvari?

Na razpisu se je leta 1977 pojavilo pet tujih firm. Ko je stvar že prehajala v svojo zadnjo fazo pred nakupom računalnika, pa je na intervencijo Iskre bila ustavljena z argumentom, da je potrebno upoštevati tudi domače ponudbe. Stvar je znova stekla in „kandidirali'' sta ponudba Iskre in Elektrotehne, vsaka s svojim računalniškim sistemom.

Naša agencija poroča, da je na zadnji seji univerzitetnega sveta prišlo do zaostrene situacije: odločitev o računalniškem sistemu na univerzi še vedno ni padla. Strokovna komisija je svetu predložila, da sprejme ponudbo Elektrotehne, vendar je predlog podprla v celoti le študentska delegacija. Delavci in uporabniki pa so z neenotnostjo sprožili usklajevalni postopek. Kot nestrokovnjaki se v tehnično plat medalje ne moremo spuščati; jasno pa se je pokazalo, da lahko stopi v ozadje vsa tehnologija, kadar se križajo interesi dveh podjetij. Konkurenca tako preide meje lojalnosti in se ujame za vejo, ki ji mirno lahko rečemo težnja po monopolnem položaju. Ta težnja pa ne tehta le okrogla dva milijona dolarjev, kolikor bo veljal računalniški sistem. Osnovno vprašanje ali Elektrotehnin ali Iskrin sistem, se tako razblini v vprašanje, komu monopol v našem gospodarstvu. Računalnik, ki bi naj služil „svetemu cilju čiste znanosti'', tako dobi to drugo dimenzijo.

Razmere na področju srednjega šolstva pri nas cvetijo iz leta v leto, le cvetovi imajo malo čudno barvo. Večina srednjih in poklicnih šol je letos predlagala razširitev svojih kapacitet za oddelek ali dva. Toda cvet je v tem, kako prikazujejo te potrebe:

— glede na potrebe v širši regiji (PŠC Celje),
— predvidene večje prostorske zmogljivosti (gimnazija Kamnik),
— namere učencev osnovnih šol (gimnazija Koper),
— veliko primernih kandidatov (prva gimnazija Maribor),
— kadrovske in prostorske možnosti centra (ŠC Slovenj Gradec) ..

Res je, da je nekaj izjem, ki so zahtevale zmanjšanje, ker nimajo prostora ali kadra. Prav lahko pa upamo, da bi tudi te v obrnjeni situaciji ravnale drugače.

Argumenti za razširitev so kvaziargumenti. Saj vemo, koliko je analiz o kadrovskih potrebah v občinah, kaj šele v regijah. To je govorjenje na pamet! In kdo pozna nemere učencev osnovnih šol ali kdo je ugotovil njihovo primernotost? ? ? Naj cveti in se bohoti vsa ta resnost, pri nas so zanjo ugodna tla! Po vseh odobrenih širitvah kapacitet je v septembru v srednjih in poklicnih šolah prostih 32.017 mest v prvih letnikih, v osmih razredih po vesoljni Sloveniji pa imamo le 25.071 učencev.

ŠTUDENTU LE POSTELJA?

Program graditve študentskih domov do leta 1980 je doživel dopolnitev. V Gerbičevi ulici je že zagotovljena lokacija in pripravljen načrt za gradnjo doma za učence, ki ga bo mogoče uporabiti tudi za študentski dom. To bo prineslo novih 480 postelj, 250 postelj pa bo v novem domu, ki bo kot enajsti blok zrasel v Študentskem naselju. Krasno, 730 postelj, si boste rekli. Je in ni krasno. Je zato, ker se bo kapaciteta precej povečala. Bojimo pa se, da bo gradnja tako „silovita'' kot doslej. Razširitev programa omogočajo sredstva, ki so zagotovljena v ta namen.

Študenta pa se še vedno preveč ima za živino, ki ji lahko odmeriš prostor, na katerem bo ležala ali stala privezana in je tako za njeno celo življenje dovolj. Študentu odmerijo tistih nujnih in predpisanih 16,79 kvadratnih metrov (do sedaj je bilo le 14,50) in s tem je vse rešeno. Obljube, da bo srednjeročni plan 1981–85 prinesel spremembe, nas ne smejo uspavati. Obljubljena telovadnica za Bežigradom, pokrit bazen v ŠN, velika dvorana v ŠN in sanacija ogrevanja v ŠN se prav lahko zopet zreducirajo na to, da bo v naslednjih letih poskrbljeno le za postelje, ki bi jih tako ali tako morali zagotoviti poleg vseh teh spremljevalnih objektov. Takšna rešitev problema bo lažna rešitev, ker zreducira študenta na enodimenzionalno študirajočo gmoto.

Spremljevalni objekti so prav tako potrebni tistim, ki jih študentski domovi ne sprejmejo; potrebni so vsem študentom in bi vsem tudi služili, če bi obstajali. Zato brez njih ostajamo prikrajšani vsi, ne le tisti iz študentskih domov, tudi tisti iz privatnih lukenj. Ker vseh študentov ne bo mogoče sprejeti v domove toliko časa, dokler bo graditev domov capljala v tako ogromnem zaostanku za številom študirajočih — to pa bo še lepo vrsto srednjeročnih planov — so potrebe po spremljevalnih objektih še očitnejše.

KIS UNTMB, TEMA DNEVA 2 (85) SUNDM,

Občan — diplomat

jim 170, 2

Podružbljanje zunanje politike?

To je — po definiciji — »interes delovnih ljudi in občanov kot nosilcev pravic in odgovornosti pri oblikovanju in izvajanju zunanje politike in mednarodnih odnosov.«

Občan-diplomat? Zadeva je hkrati preprosta in zapletena. Preprosta kot načelo uresničevanja interesov, pravic in dolžnosti občana neodvisne, samoupravne in socialistične skupnosti od spodaj do vrha, in zapletena kot praksa, ki jo (še) kazi prikrojevanje »okvirov dogovorjene politike« od vrha navzdol.

A ko občan in delovni človek dojame svoj interes in si ob dolžnostih izbori še vse (zapisane) pravice, jih začne prenašati tudi v mednarodne odnose. In tudi tu od spodaj navzgor in še od znotraj navzven.

To usposabljanje občana-delovnega človeka za občana-diplomata že teče. A čim hitreje, tem bolje — tako zahteva čas. S,

JAKA ŠTULAR

PRISPEVEK K PODRUŽBLJANJU MEDNARODNE POLITIKE!

(„Občan — diplomat" Delo, torek, 27. februarja 1979)

Če pride novica na naslovno stran Dela, potem je bržkone pomembna. Če je to pri tem še zapis o „podružbljanju mednarodne politike, potem mora biti le-ta še bolj tehtno zapisan.

Nerodno pa je, da pišejo na naslovno stran Dela ljudje, ki nimajo pojma — zato pa so tolikanj bolj bombastični — o konsekvencah le-tega podružbljanja. Občan-diplomat-novinar Jaka Štular zelo zanimivo ugotavlja, da podružbljanje mednarodne politike pomeni nič manj in nič več kot to, da bo vsak občan—diplomat. Hevreka. „Diplomat-a m (fr. diplomate iz lat.) — kdor se poklicno ukvarja z diplomacijo, pooblaščen predstavnik države, zlati v službi ministrstva za zunanje zadeve..." (F. Verbinc: Slovar tujk, CZ, Lj. 1968, str. 149). Če to pomeni podružbljanje mednarodne politike (če se kdo na naslovni strani Dela dvoumno izraža, potem toliko slabše zanj), lahko ostane mednarodna politika še vedno nepodružbljena.

Vsak vsaj malo teoretično (marksistično bi bilo prezahtevno) misleč občan, bi se seveda vprašal, kaj pomeni akcija za podružbljanje mednarodne politike. To namreč pomeni, da je bila dosedaj nepodružbljena, odtujena sfera družbenega življenja. S tem so bili tudi naši diplomati odtujeni objekti, ki so samo izvrševali ukaze našega Zveznega sekretariata za zunanje zadeve.

Delavskemu samoupravljanju ni bilo nikoli na čelu napisano, da naj bo vsak vse. Da naj ima vsak vse funkcije. Delavsko samoupravljanje je boj za odpravo funkcij, ki personificirajo družbeno delitev dela. Prav materialna produkcija je tisto torišče, kjer se pojavlja odtujitev kot način produkcije. Vse ostale odtujitve so dejansko nasledek te odtujitve.

V jugoslovanski razredni družbi se diktaturi proletariata vedno bolj postavlja vprašanje vseh vprašanj. Vprašanje — je namreč, ali se sploh lahko delavsko samoupravljanje dvigne na višji nivo (se pravi v smer odpravljanja družbene delitve dela na „umsko" in „fizično" (v pogojih današnjega produkcijskega načina.) Če nam hoče kdo tveziti, da so objektivni pogoji produkcije pač objektivni, potem mi pravimo, da so to zgodovinski pogoji produkcije. Zato uvoz tujih licenc ni samo „tehnično" vprašanje, ampak toliko bolj razredno. Zato je produkcijski način razredno vprašanje, ki se razpleta v alternativo: ali uveljavljanje produkcijskega načina, katerega si bo lahko delavec vedno bolj prisvajal, ali pa poglabljanje družbene delitve dela in vedno večjo priklenjenost delavca za tekoči trak. (Nekateri bi hoteli spremeniti to razredno vprašanje v spekulacije čistega uma, češ: kaj hudiča pa je narobe, če ima delavec malo „šmira" na rokah). (miselnost!)

Zato je boj za delavsko samoupravljanje odpravljanje diplomacije kot odtujenega dela družbe. S tem, ko si bo posamezni delavec vedno bolj prisvajal produkcijski proces in produkte svojega dela, si bo tudi prisvajal svoje generično življenje. S tem, ko si bo prisvajal lastno generično bistvo, bo emancipiral tudi vse ostale odtujene sfere družbe in s tem tudi diplomacijo.

Občan—diplomat—novinar Jaka Štular pa pusti vse vnemar in nam zakliče: Oblecite si frake, gremo se diplomate. Da občan—diplomat—novinar Jaka Štular resnično ne ve, kakšne otrobe prodaja, se vidi namreč v tem, da se mu prisvojitev (t.j. diplomacije): ... pojavlja kot odtujitev, kot povnanjenje, in povnanjenje kot prisvojitev, odtujitev kot resnično udomačenje „(K. Max:, Pariški rokopisi). Samoupravljanje — to moramo ponoviti — ni boj za to, da bi bil vsak vse. Da bi vsak tvezil in blebetal predvsem o tistem, o čemer nima pojma.

Samoupravljanje, boj se blebetačev!

KORSIKA BOJAN

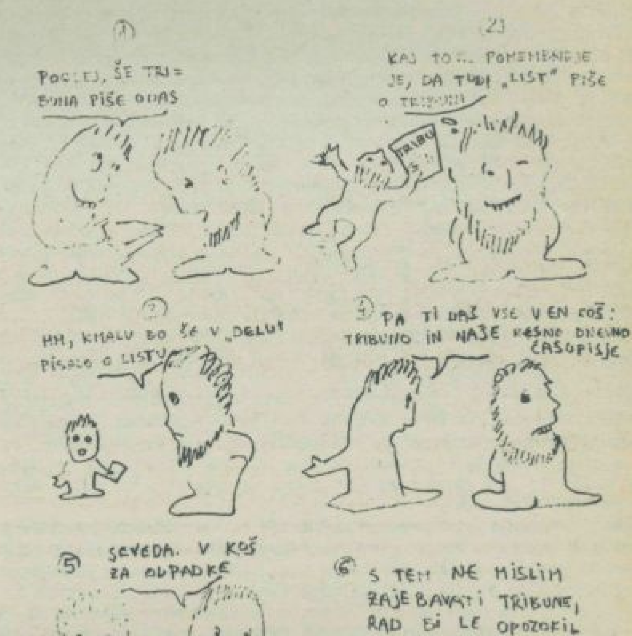

ODGOVOR NA ČLANEK „O ZABLODAH ZABLODE" R. PODGORNIKA IZ PREJŠNJE ŠTEVILKE TRIBUNE.

Ne bom razlagal in ponovno analiziral svojega članka „Zablode znanstvene metode". Tisti, ki ga je bral s svojo glavo, bo že razločil v njem zrnje od plevela, ki ga je gotovo tudi kaj. Nisem prepisoval obče veljavnih resnic iz knjig, za snov so mi služile v glavnem izkušnje na lastni koži ter pogovori s prijatelji. Najbrž bo vsakdo priznal, da je položaj znanosti v sodobni družbi precej zahtevna tema za pisanje, saj se je o tem začelo razpravljati šele zadnje čase. Stvari se verjetno še dolgo ne bodo izčistile; za predsodke, ki se vnašajo v razpravo, pa smo krivi oboji — znanstveniki in družboslovci.

Zdaj pa še nekaj stavkov o članku R. Podgornika. Meni se zdi, da take vrste pisanje nima nobenega smisla. Saj vse temelji na nekih citatih iz teoretičnih knjig! Priznam, da jaz nisem tako učen in se preprosto sprašujem: Za koga so taki članki? Kaj sploh hočejo povedati?

Ne v dobrem ne v slabem pomenu besede ne morem kritizirati vsebine Podgornikovega teksta. Ne vidim ven iz labirinta besed in citatov, ki mi ne pomenijo veliko, če za vsem tem ne stoji človek, ki je nekaj žrtvoval za svoje prepričanje.

Že dolgo časa se jezim na metodo takega pisanja. Nočem oporekati vrednosti knjig, ki jih ti članki zagovarjajo — toda ostajati le pri tem je gotovo premalo. S stališča enih knjig napadati druge, vrteti se samo v besedah — ne, v to se ne bom spuščal. Na ta način ne bomo ničesar razrešili, ne bomo prerasli nobenih nasprotij v družbi, kajti tak način pisanja ni nobena dialektika, nobena revolucionarnost, temveč čisto navaden dogmatizem.

Rad bi se še kaj naučil. Če sem ga kaj polomil, bi rad, da kdo skuša razumeti tisto, kar sem naredil, in me sodi na osnovi tega, ne pa na osnovi nekih „papirnatih resnic". Za vse svoje ponesrečene poskuse sem pripravljen pošteno plačati in se ne bom skrival za neke modne fraze. Torej se bom še naprej prizadeval za odkritje človekovega mesta na Zemlji (seveda ne v nekem „iracionalističnem" smislu, kot morda kdo zmotno misli), pa če me vržejo še s treh šol, če pri raziskovalnem delu še trikrat vse izgubim in če me bodo silaki, ki jim nekaj ni jasno, še trikrat nesrečno obrcali.

Andrej Detela

P. S. Spomnil sem se na strip, ki je bil pred leti objavljen v LISTu, takratnem glasilu študentov fizike in matematike. Ne spominjam se, kdo je bil avtor stripa.

BOSS, južnoafriška tajna policija, je spremenila svoje ime. Sedaj se bo imenovala DONS. Kakšna slučajnost! DONS je prav tako vzklik južnoafriških črnih navijačev na nogometnih tekmah, kjer igrajo črna moštva proti belim. Dobesedno to pomeni: „Zdrobite jih!"

Argentinski notranji minister general Albane Harguindeguy je pred kratkim sprejel skupino businessmanov in jim razložil, da je zahvaljujoč vladini imigracijski politiki Argentina ena izmed treh najbolj „belih" dežel sveta.

Skorajda 4000 US dolarjev je bilo poslano rudarjem, ki so štrajkali v Stearns Countyu v državi Kentucky. Denar jim je poslalo 14 punk rock bandov, ki so organizirali dva koncerta v podporo stavkajočim rudarjem. Koncerta sta bila v San Franciscu.

KAM GREDO DIVJE SVINJE?

FERHANDO RIVAS SANCHEZ, ELIZABETH REIMANN WEIGERT:

OBOROŽENE SILE ČILA: PRIMER IMPERIALISTIČNE PENTRACIJE

(odlomek)

Pričujoči odlomek, kakor tudi celota knjige avtorjev F.R Sancheza in E.R. Weigert, skuša odgovoriti na dokaj pogosto vprašanje, ki so si ga mnogi zastavljali – tako znotraj kot zunaj Čila – po fašističnem državnem protiustavnem udaru 11. septembra 1973: kako je bilo mogoče, da so čilske oborožene sile, poznane po svoji „apolitičnosti", poslušnosti avtoriteti civilne oblasti" itd., udarile s tako silovito brutalnostjo, divjanjem in fašističnimi karakteristikami, in to po treh letih prizadevanj Unidad Popular in Salvadorja Allendeja, da povede čilsko ljudstvo na pot socializma? Zakaj so mladi rekruti, po svojem razrednem izvoru proletarci, masovno pobijali prebivalce krajev, kjer so živele tudi njihove družine, pobijali žene, ki bi jim lahko bile matere? Kaj jih je pripravilo do eksekucije delavskega razreda, kaj je privedlo te ljudi, da so z ognjem in mečem zatemnili celo deželo in njeno ljudstvo, ki se je odločilo kreniti po poti socializma?

Knjiga teh dveh avtorjev, Čilencev, Ferhanda Sancheza in Elizabeth Weigertove, kakor tudi pričujoči odlomek, skušajo najti odgovor na številna vprašanja, ki so izbruhnila istega 11. septembra; in vsaj na bistvenejša je odgovor popolnoma jasen.

In to ne velja samo za Čile – odgovor je dokaj podoben, ko se vprašujemo o Panami, Dominikanski republiki, Gvatemali, Boliviji, Argentini, Urugvaju, Paragvaju itd. In ne nazadnje – tudi tu lahko najdemo del odgovora na vprašanje, kaj je to „odvisni fašizem."

2. poglavje

„Vojaška pomoč Združenih držav v obliki urjenja ne stremi za posredovanjem vojaškega znanja, ki se manifestira v tem istem urjenju, temveč veliko bolj za „negovanjem" tistih političnih aktivnosti posamezne dežele, ki ustrezajo interesom Združenih držav."

Dr. R.K. Baker na sestanku predstavniške zbornice kongresa ZDA oktobra leta 1970.

„Študiral sem v Fort Gulisku in to mi sedaj zelo koristi."

General Washington Carrasco dopisniku francoskega skupaj z ameriško šolo in štiriindvajseto brigado za specialne zračne operacije; to je Concepconu, Čile, oktobra 1973, takoj po ustrelitvi voditeljev naconalizirane tovarne Carbon Lota.

Zveza „vojaške pomoči"

Tretjina vseh tujih vojakov, ki se urijo pod severnoameriškim vodstvom, študira v Združenih državah, ostali študirajo bodisi v svoji deželi bodisi v kateri drugi, tretji. V to poslednjo kategorijo „drugih dežel" spada tudi severnoameriška cona panamskega kanala, katere vojaški center služi včasih tudi kot sedež južnega poveljstva, ki koordinira aktivnosti vojaških in vohunskih oddelkov, nadzoruje programe „pomoči" in vzdržuje celoten sistem komunikacij, ki koordinirajo mobilizirane oborožene sile ZDA v vseh deželah Latinske Amerike. Južno poveljstvo je istočasno tudi generalni štab osme skupine specialnih enot, tim. „zelenih baretk". O njihovi vlogi je francoski dopisnik lista Le Figaro, Philippe Noury, leta 1968 posredoval tole uradno sporočilo: „Glavna naloga zelenih baretk je svetovati, vaditi in pomagati vojaškim in provojaškim silam latinskoameriških dežel, ki so uperjene proti vsakršnemu uporniškemu gibanju; te sile pomagajo realizirati interese Združenih držav v hladni vojni".

Zelene baretke intervenirajo odprto – čeprav pogosteje na zakrit način – proti gverilskemu gibanju na celotnem kontinentu. Prav tako dokončujejo programe vohunskih služb, mnogokrat v povezavi s civilnimi organizacijami, kot je CIA. Organizirani so v gibljive skupine in delujejo ilegalno v vseh državah Latinske Amerike, kjer je po mnenju vlade ZDA nevarnost uporniškega gibanja ali gverile. Potrebna informacija se dobi s posredovanjem operacij, kot je npr. „načrt Camelot" (1965 v Čilu, Venezueli, Braziliji, Kolumbiji in Urugvaju.), ki so realizirane v kombinaciji s Pentagonom, CIA in univerzo Washington s ciljem, da „lokalizirajo žarišča in določijo moč notranjih konfliktov". Publikacija centra za mednarodne študije iz Londona pravi o zelenih baretkah, da se njihova aktivnost poveča vsakič, ko „je neki proameriški režim ogrožen s strani uporabnikov". Osma skupina specialnih enot je bila ustanovljena 1962 s sedežem v Fort Shermanu, eni izmed 14 baz, ki tvorijo veliki kompleks vojaških sil ob panamskem kanalu. Ena izmed njih je tudi zračna baza Albrook, osrednja utrdba zračnih sil južnega poveljstva ter istočasno tudi stosedemindevetdesete skupine za komunikacije. Druga zračna baza je Howard v Balboi. Skupaj z ameriško šolo (Escuela de las Americas) v Fort Gulicku – v ZDA, poznan pod šifro USARSA, ki je glavni center za urjenje latinskoameriške vojske – deluje v bazi Albrook – medameriška akademija zračnih sil (IAAFA), ki je samo leta 1970 izurila 10.000 oficirjev s posebnim poudarkom na programu protiuporniškega bojevanja. Od leta 1963 ima tudi posebno predavanje z naslovom „Operacija specialnih zračnih enot" skupaj z ameriško šolo in štiriindvajseto brigado za specialne zračne operacije; to je po svoji osnovni funkciji ekvivalentno nalogam zelenih baretk, toda znotraj zračnih sil. Nekatere, ki se predavajo na teh tečajih, so: zračna pomoč na bojišču, oskrba protigverilskih enot in operacije zračnega transporta. Poleg tisočev severnoameriških vojakov, ki skupaj s svojimi družinami tvorijo stalno prebivalstvo – 50.000 „domuje" v poslopjih južnega poveljstva spremenljivo število tujih „učencev". Del tega kompleksa je tudi Šola za preživitev (Escuela de uperviviencia), ki je zgrajena po modelu vietnamske vasi z imenom Gatun–Dinh v pragozdovih Dariela (zahodni del Paname-op. pr.): rakete z jedrskimi naboji na majhnem skalnatem otoku med otokoma Flamenco in Perico ter luksuzni center za rekreacijo, namenjen severnoameriškim oficirjem, na otoku Contadora. Ta kompleks vojaških sil v panamskem prekopu je edini, kjer urjenje izključno v španskem in portugalskem jeziku. Toda zaradi tega nikakor ni najbolj pomemben center za vojaško urjenje – pomemben je zaradi nečesa drugega: in ob tem velja se spomniti na podobne baze (baza zračnih sil Clark na Filipinih, „U.S. Pacific Intelligence" na Okinawi ter zračna baza Wheelus v Libiji, ukinjena leta 1970).

Nadaljevanje sledi

VPRAŠANJA, KI SE POJAVLJAJO OB TEŽAVAH S KATERIMI SE OTEPA ŠTUDENTSKO NASELJE

Marjan Ogrinc

Izgleda, da so dogajanja v Študentskem naselju spet aktualna. Ta aktualnost je pogojena predvsem z nenavadnim povišanjem cen stanarine in sprejemanjem enega (vsaj za študente) izmed najaktualnejših samoupravnih aktov – domskega reda.

22. 2. je bila zvečer v naselju delegatska konferenca študentov – stanovalcev. Pred njo pa so bili po posameznih domovih zbori stanovalcev, kjer so bila sprejeta stališča, ki so jih delegati zastopali. Precej neodgovorno (kot lahko ocenim) je bilo od delegatov, da se konference niso udeležili niti v takem številu, da bi bila konferenca sklepčna. Kljubtemu smo se dogovorili, da se o stvareh pogovorimo in sprejmemo stališča, ki naj jih delegati zastopajo na seji sveta zavoda. Prisotnih je bilo okrog 80 ljudi, pripominjam pa, da je bilo precej študentov nedelegatov, kajti vabila so bila razobešena po blokih in pozivala na čimvečjo udeležbo. Gotovo pa je, da bi bila odzivnost mnogo manjša, če ne bi obravnavali problematike, ki neposredno in otipljivo prizadene stanovalce ŠD. O konferenci so bili obveščeni še: Kostič Aco (individualni poslovodni organ), tov. ki je sestavila kalkulacije, RIS, UK ZSMS, UK ZKS, tov. Križaj (zveza skupnosti za zaposlovanje), OK ZSMS Vič-Rudnik, OK ZKS Vič-Rudnik, Tribuna in Radio Študent. Od vseh sta se je udeležila le prva dva naštetega, in pa nekdo z UK ZSMS, ki pa je brez opravičila predčasno odšel. Ob tem vsekakor najbolj preseneča neodzivnost Tribune in pa „Študenta". Res je sicer, da je v tem času bila okrogla miza o usmerjenem izobraževanju, ki jo je organizirala Tribuna, kar pa ne bi smel biti razlog, da se obe študentski občili ne odzoveta na dogajanja v ŠD.

Rekel sem neodzivnost, vendar pa neprisotnost DPO, ki so zgoraj naštete ne morem imenovati drugače kot neodgovornost in ignoriranje določbe, da je ZŠD posebnega družbenega pomena. Ali se bo spet ponovilo lansko mlačnjaško reagiranje (bolje: ne-reagiranje), ko je Tribuna razkrila dogajanja, ki naj ne bi zanimala le DPO, ampak tudi širšo družbeno javnost, da kakšnega družbenega pravobranilca samoupravljanja niti ne omenjam? Pa zaenkrat o tem dovolj kajti izgleda, da je v interesu nekoga, da ostanejo dogajanja v ŠD, ki kot vprašaj visijo v zraku že eno leto, še vedno tako obskurna kot so bila do tedaj.

Predlagano povišanje cene stanarin je bilo 34 %. To vsekakor predstavlja velik skok cene, ki pa v nobenem primeru ni sprejemljiv. Na tako stanje pa je vplivalo več dejavnikov. Poraba kurilnega olja: poleg tega, da so kalkulacije izračunane na podlagi zadnje – še trajajoče zime, je bil predviden daljši čas ogrevanja – za tri ure dnevno. Kot vemo, je ta zima nenavadno mrzla in dolga, za razliko od mnogih zim v prejšnjih letih, ki pa so bile mnogo bolj mile. Zato smo predlagali, da se naj kalkulira v smislu porabe goriva kakršna se pač kaže v preteklih – normalno mrzlih zimah. O predvidenem daljšem ogrevanju pa študentje na zborih stanovalcev večina niso bili obveščeni. Vendar je prevladalo mnenje, da naj ostane čas ogrevanja isti; če pa se bomo študentje na zborih dogovorili za daljše ogrevanje in morda tudi daljši čas ogrevanja vode, lahko sprožimo običajni samoupravni postopek preko sveta zavoda. Daljše ogrevanje pa smo zavrnili tudi zato, ker je ogrevanje v večih blokih v naselju neurejeno že v sedanjem terminu. Najprej se naj sanirajo že dotrajane naprave, ki onemogočajo normalno ogrevanje, nato šele lahko začnemo razmišljati o izboljšavah.

Povečana poraba elektrike in vode: je delno pogojena z neracionalno uporabo le-teh, delno z mrzlo zimo in težavami pri dobavi kurilnega olja (v primeru, da ogrevanja ni bilo, ali pa je bilo nezadostno so se predvidoma uporabljala električna grelna telesa), delno pa temu botruje dotrajanost objektov (npr. poči vodovodna cev, pa nekaj časa ni mogoče dobiti instalaterja), kar pa verjetno samo zelo grobo kaže vse vzroke. Študentje naj bi vnaprej po možnosti omejevali porabo v smislu ‚ne-razmetavanja' z njima. Ob tem seveda upamo, da to ne bo klic na gluha ušesa.

Tu lahko navežem še velike izdatke za popravila, ki so prav tako pogojeni z dotrajanostjo nekaterih domov. Sedaj pa je čas, da postavimo vprašanje investicijskega vzdrževanja. Da so nekateri domovi in napeljave, naprave in podobno že v zelo slabem stanju; o tem ni dvoma. Vzroki so verjetno kompleksni, vendar bi tu rad poudaril vsaj dva. Dosedanje poslovanje zavoda ni upoštevalo vsaj srednjeročnega, niti ni imelo strokovnih načrtov za to vzdrževanje. Poleg relativno majhnih materialnih sredstev, je bilo investicijsko vzdrževanje prav zato omejeno na sprotno krpanje največjih lukenj, kar se je seveda iz leta v leto ponavljalo in ni prineslo pravih rezultatov (kar je najnujnejše popraviš, medtem ti pa že drugo tako propade, da moraš popravljati; to pa se s staranjem objektov povečuje bolj v geometrični kot aritmetični vrsti).

Ob tem se nujno zastavlja tudi vprašanje poslovanja z materiali, ki so bili namenjeni za določene popravila, pa so izginili (npr. ventili za radiatorje, ki so uradno montirani, na radiatorjih jih pa ni!!) in pa vprašanje klasifikacije: kaj spada v tekoče vzdrževanje in kaj v investicijsko, kajti pri starejših objektih (vsaj po mojem – laičnem – mnenju) se lahko marsikatera popravila izkažejo kot dotrajanost, ki spada pod investicijsko vzdrževanje. To je namreč za zavod zelo pomembno, kajti stroške invest. vzdrž. krije (vsaj do sedaj je, so pa tudi namigi, da se to ukine – pa smo spet študentje in zavod ŠD v riti; in to z glavo naprej) RIS, obenem pa nikakor ne smejo bremeniti stanarine študentov. Tekoča popravila pa ne spadajo pod tako metodo obravnavanja. Za rešitev tega problema, pa bi trenutno bila nujna t.im. ‚finančna injekcija', ki bi omogočila kaj več, kot le sprotno krpanje lukenj.

Še dve stvari sta vplivali na povišanje (sicer se neposredno res ne nanašajo na študente): usklajevanje osebnih dohodkov delavcev s povprečnimi dohodki v Sloveniji, čemur se zavod skuša približati in pa razširjena sistematizacija delovnih mest na upravi (!) zaradi združitve s študentskim servisom, sredstva, ki so bila za to dodeljena so pa premajhna. Ne vem, koliko je upravičeno, da taki elementi bremene stanarino, upam pa, da se bo našel kdo, ki bo to razložil, če že zastavljam vprašanje in izražam pomisleke. Če pa so navedene stvari, ki se tičejo študd. servisa napačne ali spremenjene, se vnaprej oproščam in upam na dopolnitev.

Ob tem moram pa takoj navesti, da smo se odločili, da zmanjšanje dohodkov delavcev ne more in ne sme biti rešitev za manjšo stanarino. (Osebno bi to omejil na neposredne izvajalce opravil). Mimogrede; kmalu bodo v zavodu sprejemali pravilnik o delitvi dohodka, upajmo, da se ne bodo pokazale kake diskriminacijske tendence s strani (če uporabim ta izraz) white collars. Vsekakor gledam na delo novega poslovodnega organa z optimizmom, čeprav vsi vemo, da se čez noč ne da odpraviti rezultatov več let trajajočega zgrešenega delovanja.

Naj še omenim, da je tov., ki je kalkulacija sestavljala poudarila, da naj nam služijo kot izhodišča oz. osnutke za razpravo, ne pa kot dokončne. Dejstvo pa je, da je bilo tako pri informiranju kot pri obravnavi kalkulacij veliko napak; celo študentje višjih letnikov ekonom. fak. so dejali, da jih ne razumejo. Vse pa je otežil še odhod omenjene tovarišice, ki pa iz dejansko utemeljenih vzrokov seji ni mogla dlje prisostvovati. Torej je tekla beseda – vsaj delno – tudi o ne povsem jasnih stvareh; naj bo to ‚šola' za še ne povsem utečeno samoupravno delovanje v ŠD in za ZSMS in ZK v ŠD, ki sta organizirala to konferenco in tudi priprave nanjo, izdala Informacijo in podobno.

Kljub temu pa je bila debata zelo živa in je zadovoljivo pritegnila razpravljalce (verjetno bolj angažirana, kot pa tista, ki jo opisuje zadnja št. Tribune na str. 3 in govori o delu UK ZSMS Lj.), ne glede na delegata UK ZSMS, ki nas je obravnaval kot učenčke, ki naj se nauče samoupravljati.

Sprejeli smo načelno stališče, da naj se stanarine ne povečajo za več, kot se bodo povečale štipendije. Predviden dvig štipendij je 20 % in to vsoto povišanja plačujemo od 1. 1. 1979 dalje kot akontacijo, kajti v primeru drugačnega povišanja štipendij se bo le-to obračunavalo od 1. 1. dalje, obenem pa se uskladilo z dejanskim plačevanjem. Povišanje naj bi bilo enako za vse domove.

Ob tem seveda še vedno ostaja razlika, ki jo bo potrebno premostiti. Potrebno je sprožiti širšo družbeno akcijo, ki se nanaša na strukture, katere tangira prav poseben družbeni pomen zavoda. Drugače pa lahko delovanje zavoda prepustimo golim zakonom ekonomskega poslovanja, kot katerikoli (T)OZD, ki nima predikata ‚posebnosti' (sic!)! Te strukture pa naj bi tudi bolj angažirano začele reševati problem financiranja zavoda. Posebej pa apeliramo na RIS – tudi v smislu že zgoraj omenjenih težav.

Posebej pa smo izpostavili, da se mora opredeliti družbeni standard študenta na ravni republike in usklajevati dvig štipendij z dvigom življenjskih stroškov. Hudičevo dolgo se že vleče problem štipendiranja skozi življenja študentov IN dijakov in bi že bil čas, da se te stvari uredijo – dokončno in odgovorno; kajti ne moremo ‚viseti med nebom in zemljo' , ter upati na bolje. Moramo se čimbolj angažirati pri tem, kot tudi pri sprejemanju zakona o usmerjenem izobraževanju, ki je s štipendiranjem in standardom študentov in dijakov tesno povezan. Boriti se moramo proti produkciji kadrov kot produkciji stvari, kar pa ne more biti stvarna produkcija ljudi! Konkretni problemi študentov zahtevajo družbeno akcijo, ki bo imela povsem otipljive rezultate.

Glede na to, da je minilo že leto, odkar so začeli v Tribuni izhajati teksti v zvezi s ŠD in, da do sedaj niti mi, niti širša javnost nismo dobili odgovora na obtožbe, smo zadolžili delegate v svete zavoda, da na naslednji seji sprožijo to vprašanje. Torej predvsem kaj se je storilo v zvezi z obtožbami, in kdo je odgovoren, če se ni storilo nič in je vse skupaj pristalo v slepi ulici.

Še enkrat omenjam, da naenkrat ne moremo vse spremeniti na bolje, vendar kljub popolni podpori takim prizadevanjem ne moremo pristati, da bi večino bremena nosili študenti, če je bilo delovanje vodilnih struktur takšno, da je privedlo (vsaj v precejšnji meri) do stanja v zavodu, kakršno je danes.

Pri obravnavanju predvidenega povečanja cen obrokom hrane v menzi smo pristali na povišanje (kosilo + 5 din; večerja + 2 din), kot je bilo predlagano, ker se nekako sklada s predvidenim dvigom štipendij. Tako je sedaj cena kosila 25, večerje pa 17 din. Pripravljeni pa smo plačati še več, če se izboljša kvaliteta hrane. Vendar pa ni objektivnih pogojev za izboljšanje v kvalitete hrane, kajti kuhinja nujno potrebuje sanacijo, poleg tega pa bi bil še en predpogoj – ureditev kadrovsko-strokovnih neustreznosti v menzi. Torej bo prehrana v menzi vsaj še nekaj časa ostala nespremenjena. Predmet prehrane v naselju s tem še zdaleč ni izčrpan, vendar bi bilo potrebno to posebej obravnavati. To naj bi bilo dovolj o podražitvah v ŠD. Navezal bi le še vprašanje, kdaj bo povišanje štipendij urejeno tako, da ne bomo vnaprej plačevali višje cene z denarjem, ki ga praktično še nimamo, saj povišane štipendije ponavadi dobimo krepko pozneje kot na začetku leta. Do takrat pa bo še vedno veljalo, da si pomagaj kakor veš in znaš.

Osnutek domskega reda, ki je v javni razpravi do 9. 3. zahteva posebno analizo, ki bo mogoče napisana kdaj pozneje, če bo le dovolj časa (vsaj kar zadeva mene). Načelno izhodišče je, da naj bo domski red tak, da ga bomo lahko dejansko realizirali v praksi; obenem pa se ne sme razhajati z zakonom o družbeni samozaščiti. Eno izmed vprašanj je bila zahteva po 24-urnem ‚dežuranju' (vratarski službi), kar lahko realiziramo, čeprav to ne bo lahko in se gotovo ne bo uveljavilo takoj. Večji problem pa je zahteva o kontroli obiskovalcev, kjer se pojavlja več pomislekov. Gibanje študentov je v domovih veliko in (gledano praktično) je povsem utopično pričakovati, da bi bilo možno kontroliranje vseh obiskovalcev. Tudi če bi vratarsko delo opravljali poklicni vratarji, čemur študentje odločno nasprotujemo (saj je navsezadnje to družbena samozaščita nas samih), ne pričakujem, da bi v tem zadovoljivo uspeli, razen če se ne uvede strogo nadziran in ‚represivni' način vstopa v domove (zelo primeren in vzpodbuden vpliv za bolše počutje v domu, kjer naj bi živel – ne le prebival – kot socialno bitje in ne kot Robinzon!) Živimo namreč v demokratični socialistični družbi, ne pa v nekakem bolj ali manj represivnem režimu kontrole Orwellovskega tipa. Po mojem mnenju je koncept družbene samozaščite zasnovan kot koncept zaščite, ki ti je ne daje nekdo kot nekakšno zunanjo zaščito, ampak kot zaščita, ki jo ljudje izvajamo sami za sebe, seveda ob upoštevanju vseh družbenih dejavnikov, in se ne more nikoli spremeniti v organ prisile, če noče nasprotovati svojim izhodiščem, saj je ljudem imanentna.

Razprava bo pokazala, kako bomo reševali vprašanja, ki zadevajo domski red in moramo si prizadevati, da se bodo v njem zrcalila dejanska stališča študentov stanovalcev.

Dotaknili smo se tudi vprašanja informiranja in sicer na dveh ravneh. Lani je bil ukinjen informativni list ŠD – Informator, ker ni imel pravne pravice do obstoja (in je o nekaterih napakah preveč odkrito pisal), tako, da sedaj opravlja delo informiranja ZSMS ŠD; kljub trudu pa moram navesti, da je informiranje slabše, kot je bilo pred ukinitvijo lista. Postopek ustanavljanja teče, vendar še manjkajo delegati UK ZSMS in UK ZK in se ob tej priložnosti obračam nanje, da naj store, kar je v njihovih močeh in omogočijo redno in čimboljše informiranje delavcev in študentov v naselju, obenem pa razbremenijo ZSMS ŠD dodatne obremenitve.

Posebej pa se je zastavilo vprašanje informiranja širše javnosti o dogajanjih v ŠD, kajti gotovo se le-ta ne tičejo le delavcev in študentov. Zavzemamo se za kompleksnejše informiranje javnosti in si moramo prizadevati v tej smeri, da niso informacije omejene le na bralce Tribune. Prav gotovo se za ta dogajanja zanima širši krog ljudi, prav gotovo pa vsaj starši študentov, če ne drugi vsaj tisti, katerih otroci stanujejo v domovih in gotovo ob podražitvah dodatno bremenijo družinske proračune (kakšen birokratski jezik). Upoštevati moramo namreč, da v ŠD stanujejo študentje iz socialno najšibkejših družin; vsaj moralo bi biti tako in upam, da vsaj za večino tudi je. Nujno pa je odpraviti te anomalije, da bo čim manj tistih, ki s ponarejanjem potrdil, navajanjem lažnih podatkov v prošnjah za sprejem in še kako drugače dobe pravico bivanja v domu.

Zaradi pripomb delegatov smo na koncu spregovorili še o delovanju odbora za obštudijsko dejavnost. Ostalo je namreč čez 50 starih milijonov denarja, medtem ko študentje nismo bili dovolj obveščeni in so nekateri težko dobili denar za obštudijsko dejavnost. Ne vemo zakaj je tako – vsaj za sedaj še ne. Omenim naj tudi, da predsednik tega odbora ni bil izvoljen in je prišel na to mesto ‚po drugi poti' , kot je na konferenci izjavil. To funkcijo opravlja že eno leto, naj bi jo pa še naslednje; kdo mu je ‚podaljšal mandat' ne vemo! S tem ga nikakor ne krivim za vprašljivo delovanje odbora, vendar bi moral pravočasno ukrepati in opozoriti na nepravilnosti, če sam ni kriv za tako delovanje odbora. Osebno pa mislim, da morajo biti delegati voljeni in ne morejo priti do samoupravljalskih funkcij po ‚drugih poteh' ! Njegovo vedenje na seji pa ni vzbudilo zaupanja vanj – kot nosilca določene samoupravne funkcije seveda. Upam, da je to posledica neutečenega samoupravljanja v ŠD in ne kakšnih drugih dejavnikov, ter da se s strani študentske samouprave ne bodo pojavljale večje napake.

Naj končam s tem, da je kritika nujna za izmenjavo mnenj in nadaljnji razvoj.

rosa luxemburg

Akumulacija kapitala ali kaj so iz Marxove teorije naredili epigoni

I[1]

Habent sua fata libelli — knjige imajo svojo usodo. Ko sem pisala svojo „Akumulacijo"[2] so me od časa do časa tlačile misli, da si bodo vsi teoretično zainteresirani privrženci Marxove misli razlagali, da je bilo to, kar sem poskušala tako natančno dokazati in pojasniti, razumljivo samo po sebi. Nihče si stvari pravzaprav ni drugače omislil, rešitev problema je bila edina možna. Prišlo pa je drugače: vrsta kritikov v socialnodemokratskem tisku je razglasila knjigo za popolnoma zgrešeno;[3] kajti — problem, ki ga je bilo treba rešiti, sploh ni obstajal na tem področju, in postala sem obžalovanja vredna žrtev čistega nesporazuma. Ob izidu moje knjige so se stkali postopki, ki morajo biti v vsakem primeru označeni kot nenavadni. „Ocena" „Akumulacije", ki je izšla v „Vorwartsu" 16. februarja 1913 predstavlja po tonu in vsebini nekaj čudnega celo za tistih nekaj bralcev, ki verjamejo v materijo, nekaj tako nenavadnega, kot da je kritizirana knjiga čisto teoretičnega karakterja in ne polemizira z nobenim živečim marksistom o najstrožji stvarnosti. Ni zadosti. Proti tistim, ki so priobčili pozitivno oceno knjige, se je začela neke vrste akcija oblasti, ki jo je namreč začel centralni organ z nenavadno zavzetostjo.[4]

Brezprimerno in nekoliko komično ravnanje: na čisto teoretično delo o zamotanem abstraktno-znanstvenem problemu se je vrglo celo uredništvo političnega dnevnika — od katerega sta največ dva člana knjigo sploh lahko prebrala — da bi s korporativno sodbo to podrlo; medtem ko možem kot Franzu Mehringu in J. Karskemu odreka vsako strokovnost v nacionalno-ekonomskih vprašanjih,[5] da označi kot „strokovnjake" tiste, ki so raztrgali mojo knjigo! Takšna usoda, kolikor mi je znano, ni doletela še nobene nove izdaje strankarske literature, odkar ta obstoja in resnično niso vse biseri in zlato, kar desetletja izhaja v socialnodemokratskih založbah. Nenavadnost vsega tega ravnanja jasno kaže, da so bile pač tako ali drugače v knjigi prizadete še druge strasti kot „čista znanost". Da bi pravilno presodili te povezave, je treba najprej spoznati vsaj v glavnih obrisih obravnavano materijo.

Za kaj gre v tako hudo napadani knjigi? Za beročo publiko je materija izšla na zunaj in po sebi kot manj važna, postranska stvar, v veliki meri zastrašujoča: s pri tem izdatno uporabljenimi matematičnimi formulami. Namreč v kritiki moje knjige tvorijo te formule osrednjo točko in nekateri teh gospodov kritikov so se celo lotili tega, da bi me temeljito poučili kako napisati nove in še zapletenejše matematične formule, pri katerih dobi gol pogled navadnih smrtnikov rahlo sivino. Dalje bomo videli, da ta posebna ljubezen moje „strokovnosti" za preglednost ni slučaj, temveč da je najtesneje povezana s stališčem v sami stvari. Problem akumulacije je pač po sebi čisto ekonomske, družbene narave, nič nima opraviti z matematičnimi formulami, tudi brez njih se da predstaviti in doumeti. Če je Marx v oddelku svojega „Kapitala" konstruiral matematično shemo o reprodukciji celokupnega družbenega kapitala, kot sto let pred njim tudi Quesnay, stvarnik fiziokratske šole[6] in nacionalne ekonomije kot eksaktne znanosti, je to obema služilo zgolj za olajšavo in razjasnitev razlage. Tako Marxu kot Quesnayu je služilo za ponazoritev dejstev, da gre pri postopkih gospodarskega življenja v meščanski družbi, kljub njeni zamotani površini in navidezni vladavini individualne samovolje, v osnovi za prav tako strogo zakonite zveze kot pri postopkih psihične narave. Tu torej moja izvajanja o *akumulaciji temeljijo* na Marxovih razlagah in z njimi kritično razpravljajo, da tu Marx posebno pri vprašanju akumulacije ni prišel iz enotne sheme in začetka njene analize, kar je ravno tvorilo točko mojega kritičnega prispevka. Tako sem seveda tudi jaz morala pristati na Marxovo shemo. Prvič — če se nisem smela samovoljno izključiti iz Marxove razlage, potem ravno nezadostnost pojasni vsako dokazovanje.

Poskušajmo se lotiti problema v najenostavnejši obliki brez vseh matematičnih formul.

Kapitalističen način produkcije obvladujejo interesi profita. Za vsakega kapitalista ima produkcija pomen in smoter, če vodi k temu, da mu od leta do leta polni žep s „čistim dohodkom", t.j. s profitom, ki ostane po vseh njegovih izdatkih kapitala (Kapitalauslage). Toda osnovni zakon kapitalistične produkcije, za razliko od vsake druge na izkoriščanju temelječe oblike gospodarstva, ni samo goli profit v svetlem denarju, temveč neprenehoma rastoči profit. V ta namen ne uporabi kapitalist, zopet v kardinalni razliki z drugimi zgodovinskimi tipi izkoriščanja, sadu svojega izkoriščanja izključno in enkrat predvsem za osebni luksus, temveč v rastoči meri za stopnjevanje izkoriščanja samega. Največji del doseženega profita bo spremenjen v kapital, uporabljen za nadaljevanja produkcije. Kapital se tako kopiči, po Marxovem izrazu se „akumulira", in tako vedno bolj širi kapitalistično proizvodnjo kot predpostavka in posledica. Da bi to izpeljali, zadostuje dobra volja kapitalistov. Proces je povezan z objektivnimi družbenimi pogoji, ki jih je moč takole strniti.

Za omogočanje izkoriščanja mora biti predvsem na razpolago dovolj delovne sile. Da je to tako, za to skrbi kapital potem, ko je kapitalistični način produkcije enkrat zgodovinsko stekel in se je do neke mere konsolidiral skozi lastni mehanizem te produkcije. In sicer, prvič, v katerem se zaposlenim mezdnim delavcem slabo ali bolje omogoča, da se preživljajo z dobljeno mezdo za namen nadaljnjega izkoriščanja in razmnožujejo z naravnim širjenjem, toda omogoča se samo to; drugič, v katerem se s stalno proletarizacijo srednjih slojev kot tudi s konkurenco, ki jo velika industrija pripravlja mezdnim delavcem s stroji, oblikuje neprenehoma razpoložljiva rezervna armada industrijskega proletariata.

Potem ko je ta pogoj izpolnjen, t.j. stalno zagotovljen razpoložljiv material za izkoriščanje v obliki mezdnega proletariata in je mehanizem izkoriščanja urejen s samim mezdnim sistemom, pride v poštev drugi osnovni pogoj akumulacije kapitala: možnost prodati vedno več blaga, ki ga napravijo mezdni delavci, da bi tako dobili nazaj lastne izdatke kapitalistov kot delovni sili izžeto presežno vrednost v denarju. „Prvi pogoj akumulacije je, da kapitalist opravi prodajo svojega blaga in da večji del tako pridobljenega denarja spremeni nazaj v kapital." (Kapital, prvi zvezek, 7. oddelek, uvod). S tem je akumulacija stalen proces, je torej stalno rastoča možnost prodaje blaga, nepogrešljiva za kapital. Osnovni pogoj si, kot bomo videli, kapital ustvarja sam. Prvi zvezek Marxovega „Kapitala" je ta proces nadrobno analiziral in opisal. Toda kako je z možnostjo realizacije sadov tega izkoriščanja, z možnostmi prodaje? Od česa so te odvisne? Je to v moči kapitala ali v bistvu njegovega proizvodnega mehanizma samega, da po potrebi razširja prodajo, tako kot prilagaja število delovnih sil svojim potrebam. Nikakor ne. Tu pride do izraza odvisnost kapitala od družbenih pogojev. Kapitalistična produkcija ima kljub vsem svojim kardinalnim razlikam od drugih zgodovinskih oblik produkcije z njimi skupno to, da v zadnji liniji, kljub temu, da pride zanjo v poštev subjektivno samo interes za profitom kot odločilen smoter, objektivno mora zadovoljiti materialne potrebe družbe in se ta subjektivni namen lahko doseže samo s tem in samo v meri, ki zadostuje bolj objektivni razlagi. Kapitalistično blago je lahko prodano samo takrat in v toliko, v njem obstoječ profit spremenjen v denar le toliko, kolikor to blago zadovoljuje družbene potrebe. Stalno širjenje kapitalistične produkcije, t.j. stalna akumulacija kapitala, je torej navezana na prav tako stalno širitev družbenih potreb.

Toda kaj je družbena potreba? Jo lahko kjerkoli zagrabimo; je kjerkoli merljiva, ali smo tu nakazali le na nedoločen pojem?

Če opazujemo stvar tako, kot se ponuja najprej na površju gospodarskega življenja v dnevni praksi, t.j. s stališča posameznega kapitalista, je v resnici neoprijemljiva. Kapitalist proizvaja in prodaja stroje. Njegovi odjemalci so drugi kapitalisti, ki odkupijo njegove stroje, da bi s tem zopet kapitalistično producirali drugo blago. Ta lahko torej proda toliko več svojega blaga, kolikor bolj ti razširjajo svojo produkcijo, lahko toliko hitreje akumulira, koliko bolj akumulirajo drugi v svojih vejah produkcije. Tu bi bila „družbena potreba", na katero je naš kapitalist navezan, potreba drugih kapitalistov, predpostavka njegove širitve produkcije — širitev njihove. Drugi producira in prodaja živila za delavce.

Prodal jih bo lahko toliko več, torej akumuliral toliko več kapitala, kolikor več je zaposlenih delavcev pri drugih kapitalistih (in tudi pri njem samem), ali z drugimi besedami, kolikor več producirajo in akumulirajo drugi kapitalisti. Od česa je torej odvisno, če hočejo „drugi" razširiti svoje obrate? Očitno zopet od tega, če jim „ti" kapitalisti, če jim npr. producenti strojev, živil, jemljejo njihovo blago v naraščajoči meri. „Družbena potreba", od katere je odvisna akumulacija kapitala, se tako pri nadaljnjih gledanjih zdi, kakor da bi bila akumulacija kapitala sama. Kolikor bolj se kapital akumulira, toliko bolj se akumulira — na tej prazni tavtologiji ali v tem vznemirjajočem krogu slepomišenja se zdi nadaljnje opazovanje iztekajoče. Kje je tu lahko začetek, iniciativa impulsa, ni razvidno. Očitno se vrtimo v krogu in problem se nam raztopi v rokah. To se tudi v resnici zgodi, toda samo dokler hočemo raziskati stvar s stališča površine trga (Marktoberflache), t.j. posameznega kapitala, te priljubljene platforme vulgarnih ekonomov.[7]

Stvar pa dobi pravo podobo in strožji obris, če opazujemo kapitalistično produkcijo kot celoto, s stališča celotnega kapitala, torej v zadnji liniji edino pristojno in pravilno. Prav to je stališče, ki ga je prvič sistematično razvil Marx v drugem zvezku svojega „Kapitala", ki ga je vzel za podlago svoji celotni teoriji. Brezobzirna privatna eksistenca posameznega kapitala je v resnici samo zunanja oblika, površje gospodarskega življenja, ki ga le vulgarni ekonomi opazujejo kot bistvo stvari in edini izvir spoznanja. Pod tem površjem in skozi vsa nasprotja konkurence se izkaže resnica, da vsi posamezni kapitali družbeno tvorijo celoto, da nad njihovo eksistenco in gibanjem vladajo skupni družbeni zakoni, ki se samo zaradi nepremišljenosti in anarhije današnjega sistema uveljavljajo za hrbtom posameznih kapitalistov in proti njihovi zavesti iz ozadja z razodetimi odkloni (lauter Abweichung). Če vzamemo kapitalistično produkcijo kot celoto, potem bo kmalu tudi družbena potreba oprijemljiva veličina, ki se oprijemljivo členi.

Predstavljajmo si, da bi bilo vse blago, ki ga napravi kapitalistična družba, vsako leto zloženo na enem mestu, na velikem kupu, da bi našli celotno količino družbene porabe. Kaj kmalu bomo spoznali, da se ta zmešnjava blaga (Warenbrei) s samoumevnostjo razdeli v posamezne velike porcije različnih vrst in namenov.

V vsaki družbeni obliki in v vseh časih mora produkcija na ta ali oni način dvojno poskrbeti za družbo. Prvič je morala družbo slabo ali bolje prehraniti, obleči in zadovoljiti z materialnimi stvarmi njene druge kulturne potrebe, to se pravi, morala je, če vse združimo, napraviti življenjska sredstva v najširšem smislu te besede za prebivalstvo vseh slojev in starosti. Drugič je morala vsaka oblika produkcije vsakokrat poskrbeti, da je omogočila nadaljnji obstoj družbe, torej njeno nadaljnje delo, poskrbeti za nadomestke vsakokratno porabljenih novih produkcijskih sredstev: surovine, vozila, delovne zgradbe itd. Brez zadovoljevanja teh obeh elementarnih potreb vsake človeške družbe bi bil napredek in kulturni razvoj nemogoč. In na te elementarne zahteve mora v celoti računati tudi kapitalistična produkcija z vso anarhijo in brez škode za vse profitne interese. Temu ustrezno bomo našli v kapitalističnem skladišču celokupnega blaga, ki smo si ga bili predočili, predvsem veliko porcijo blaga, ki predstavlja nadomestek za v prejšnjem letu uporabljena produkcijska sredstva. To so nove surovine, stroji, poslopja itd. (ali to, kar Marx imenuje „konstantni kapital"), ki so jih napravili različni kapitalisti drug za drugega v svojih obratih in ki se morajo medsebojno zamenjati, da bi se s tem produkcija v vseh podjetjih lahko nadaljevala v svojem prejšnjem obsegu. To so (po naših dosedanjih domnevah) kapitalistična podjetja, ki sama dajejo vsa potrebna produkcijska sredstva za delovni proces družbe, tako je izmenjava ustreznega blaga na trgu tudi le takoimenovana notranja, hišna pristojnost kapitalistov med seboj. Denar, ki je potreben, da bi vsestransko posegal v to blagovno menjavo, pride seveda iz žepa kapitalističnega razreda samega — tu mora vsak podjetnik razpolagati z ustreznim denarnim kapitalom za svoje podjetje — in se seveda prav tako vrne nazaj po izvršeni menjavi s trga v žep razreda kapitalistov.

Če tu upoštevamo obnovitev produkcijskih sredstev v prejšnjem obsegu, potem od leta do leta zadostuje enaka vsota denarja, da periodično posreduje vzajemno oskrbo kapitalistov s produkcijskimi sredstvi in se v mirnem odmoru vedno znova vrača nazaj v njihove žepe.

Druga velika delitev (Abteilung) mase kapitalističnega blaga mora obsegati, kot v vsaki družbi, življenjska sredstva za prebivalstvo. Toda kako se v kapitalistični obliki družbe členi prebivalstvo in kako pride do svojih življenjskih sredstev? Kapitalistični način produkcije karakterizirata dve osnovni obliki. Prvič splošna menjava blaga in to v tem primeru pomeni, da nihče od prebivalstva ne dobi niti najmanjšega življenjskega sredstva iz družbene mase blaga, če nima kupnega sredstva, denarja za njegov nakup. Drugič, kapitalistični mezdni sistem, t.j. razmerje, v katerem velika masa delujočega ljudstva (arbeitende Volk) pride do sredstev za nakup blaga le z izmenjavo delovne sile s kapitalistom in kjer pride posestniški razred do svojih življenjskih sredstev le z izkoriščanjem tega razmerja. Tako kapitalistična produkcija po sebi predvideva dva velika razreda prebivalcev: kapitaliste in delavce, ki sta glede na razpolaganje z življenjskimi sredstvi bistveno različna. Delavci morajo biti, kar je za posamezne kapitaliste prav tako usoda po sebi, vsaj prehranjeni, toliko da je njihova delovna moč uporabna za smoter kapitala, da s tem ostanejo dosegljivi za nadaljnje izkoriščanje. Od celotne količine blaga, ki so ga naredili delavci, jim bo torej letno razred kapitalistov dodelil tesno v velikosti njihove porabe v produkciji porcijo življenjskih sredstev. Za nakup tega blaga dobijo delavci od svojih podjetnikov mezdo v obliki denarja. Na poti menjave dobi torej delavski razred vsakoletno določeno vsoto denarja od razreda kapitalistov za prodajo svoje delovne sile, s katero se zopet iz družbene količine blaga, ki je lastnina kapitalistov, zamenja porcija življenjskih sredstev, ki jim bo pripadla glede na njihovo kulturno višino in stopnjo razrednega boja. Denar, ki posreduje to drugo veliko menjavo v družbi, tako zopet pride iz žepa razreda kapitalistov: vsak kapitalist mora dati na razpolago obratom svojega podjetja, po Marxu tako imenovani, „variabilni kapital", to je potrebni denarni kapital za nakup delovne sile. Toda ta denar se vrne zopet do helerja in feniga v žep kapitalistov kot razreda (in vsak delavec mora to storiti za ohranitev sebe in družine). Pač pa so kapitalistični podjetniki tisti, ki delavcem prodajajo življenjska sredstva kot blago. Torej za potrošnjo kapitalistov samih.

Življenjska sredstva razreda kapitalistov jim pripadajo že pred vsako menjavo kot masa blaga in sicer zaradi kapitalističnih razmer, po katerih vse blago — edino razen blaga delovne sile — pride na svet kot lastnina kapitala. Seveda pridejo „boljša" življenjska sredstva, prav tako kot blago, na svet le kot lastnina mnogih razdrobljenih privatnih kapitalistov kot číslana privatna lastnina vsakega posameznega kapitalista. Tako se mora med kapitalisti zgoditi vsestranska ročna zamenjava (Handewechsel), da razred kapitalistov pride s tem do uživanja njemu pripadajočih življenjskih sredstev — kot pri konstantnem kapitalu. Tudi to družbeno izmenjavo mora posredovati denar in za to potrebno vsoto denarja morajo dati v obtok kapitalisti — gre zopet za notranjo, hišno zadevo razreda podjetnikov — kot pri obnovitvi konstantnega kapitala. In zopet se po izvršeni izmenjavi vrne ta vsota denarja v žep celokupnega razreda kapitalistov, iz katerega je prišla.

Da bo vsako leto dejansko pripravljena potrebna porcija življenjskih sredstev s potrebnim luksusom za kapitaliste, za to skrbi isti mehanizem kapitalističnega izkoriščanja, ki na splošno ureja mezdni odnos. Ko bodo delavci napravili le toliko življenjskih sredstev, kot je potrebno za njihovo lastno ohranitev, potem bo njihova zaposlitev s stališča kapitala nesmisel. Najprej se smisel tepe, če delavec poleg lastne ohranitve skrbi še za ohranitev svojega „kruhodajalca", t.j. ustvarja po Marxovi oznaki „presežno vrednost" za kapitaliste. In ta presežna vrednost mora služiti med drugim tudi za to, da preskrbi razred kapitalistov kot vsak izkoriščevalski razred v prejšnjih zgodovinskih periodah s posebnim živežem in luksusom. Kapitalistom preostane potem še posebno prizadevanje, da zagotovijo tako vzajemno izmenjavo odgovarjajočega blaga in pripravijo za to potrebna denarna sredstva trnove in odpovedi polne eksistence lastnega razreda kot svoj naravni prirastek.

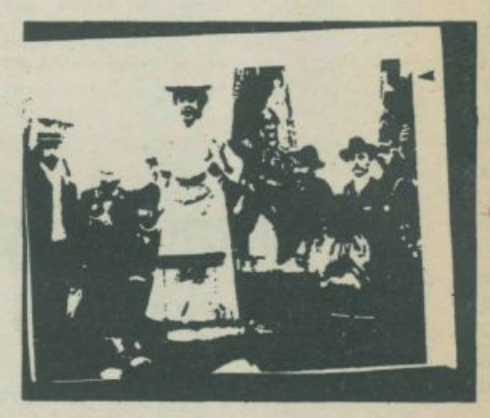

Prevedeno po: Rosa Luxemburg:
Gesammelte Werke, band 5,
Okonomische schriften.
Dietz verlag Berlin 1975
Str. 415-431

S tem sta rešeni najprej dve veliki porciji v našem družbenem celokupnem blagu: produkcijska sredstva za obnovitev produkcijskega procesa in življenjska sredstva za ohranjanje prebivalstva t.j. na eni strani delavskega razreda, na drugi pa razreda kapitalistov. Dobro si zapomnite, lahko se kaže, tako kot smo začrtali v dosedanjo fantazijsko sliko. Kaj danes ve kapitalist in kateri kapitalist se sploh zmeni za to, kaj in koliko je potrebno za nadomestilo uporabljenega celokupnega kapitala, za prehranjevanje celotnega razreda delavcev ali kapitalistov? Vsak podjetnik vendar slepo producira kot za stavo z drugimi in vsak vidi le tisto, kar je pred njegovim nosom. Vsevprek zamotana zmešnjava konkurence in anarhije ima očitno končno nevidna pravila, ki se uveljavljajo, drugače bi se kapitalistična družba že kdaj razrušila. In to je v celotnem smislu nacionalne ekonomije kot znanosti zlasti kot zavestni smoter Marxovega ekonomskega nauka pokazal ta skrivni zakon, ki dela sredi zmešnjave privatnih gospodarstev red in stik družbene celote. Ta objektivna nevidna pravila kapitalistične akumulacije — kopičenja kapitala, s stalnim razširjanjem produkcije — smo sedaj zasledovali. Da ti zakoni, ki smo jih tu razložili, niso odločilni za zavestni postopek posameznega kapitala, da v resnici ne eksistira noben skupni organ, ki bi ta pravila zavestno postavil in uresničil, iz tega sledi le, da bo današnja produkcija kot omahljivec po jasni čezmernosti ali pomanjkanju računala z jasnimi gibanji cen (Preiseschwankungen) in krizami. Toda prav ta kolebanja cen in krize imajo za družbo v celoti samo pomen, da kaotično privatno producirajo vsako uro in se periodično vedno znova uravnavajo v tire splošnih velikih zvez, brez katerih bi se morala zelo kmalu razrušiti.

Če torej tu poskušamo z Marxom začrtati odnos celotne produkcije do družbenih potreb na veliko, vidimo golo specifično metodo kapitalizma: kolebanje cen in krize, ki uresniči ta odnos in stvar je jasna.

S tema dvema velikima porcijama družbene mase blaga, ki smo ju odstranili, ne more ostati tako kot je. Če bo izkoriščanje delovnih služilo le za to, da bo izkoriščevalcem zagotavljalo razkošno življenje, potem imamo na nek način modernizirano suženjstvo ali srednjeveško fevdalno vladavino, ne pa moderne vladavine kapitala. Njen življenjski smoter in poklic je: profit v denarni podobi, kopičenje denarnega kapitala. Torej se pravi zgodovinski smisel produkcije začenja šele tam, kjer izkoriščanje preseže vse meje.

Presežna vrednost ne more biti dovolj, da bi zagotovila „stanu primerno" eksistenco razreda kapitalistov, temveč mora preko tega vsebovati določen del za akumulacijo. Ta presegajoči pravi smoter je tako odločilen, da zaposluje delavce le do neke mere, torej so tudi postavljeni v položaj, da si ustvarjajo življenjska sredstva, ko producirajo za akumulacijo določen profit in kadar obstaja možnost, da se jim bo lahko resnično akumuliral v denarni podobi.

V našem zamišljenem skladišču celokupnega blaga kapitalistične družbe moramo temu primerno najti še tretjo porcijo blaga, ki ni določena niti za obnovitev uporabljenih produkcijskih sredstev niti za ohranjanje delavcev in kapitalistov; vse to smo pravkar izločili. To bo porcija blaga, ki vsebuje neprecenljiv del iz delavcev iztisnjene presežne vrednosti, ki pravzaprav predstavlja življenjski smoter kapitala: za kapitalizacijo (Kapitalisierung), za akumulacijo določen profit. Katere vrste blago je to in kdo v družbi ga potrebuje, t.j. kdo omogoča kapitalistom, da si končno prisvojijo najpomembnejši del profita v svetlem denarju?

OPOMBE:

1. Podlaga za izdajo tega dela je izdaja, ki je 1921 izšla v založbi Frankes Verlag G. m. b. H. Leipzig.
2. glej str. 5 — 411.
3. Glej Akumulacija kapitala. V: Dresdner Zeitung, št. 16 in 17, 21. in 22. januarj 1913 — Anton Pannekoek: Rosa Luxemburg: Akumulacija kapitala. Prispevek k ekonomski razjasnitvi imperializma. V: Bremer Burger—Zeitung. 29. in 30. januarja 1913. — Gustav Eckstein: Rosa Luxemburg: Akumulacija kapitala. Prispevek k ekonomski razjasnitvi imperializma: V: Vorwarts (Berlin), št. 40, 16. februar 1913. — Otto Bauer: Akumulacija kapitala. V: Die Neue Zeit (Stuttgart), letnik 31, 1912/13, prvi zvezek, str. 831 — 838 in 862 — 874. — Max Schippel: Osnovna skrivnost imperializma. V: Sozialistische Monatshefte (Berlin), 17. (19.) letnik 1913, prvi zvezek str. 147 — 152.
4. Franz Mehring je dal socialdemokratskemu Biroju za tisk pozitivno recenzijo, ki jo je ponatisnilo 25 socialdemokratskih časopisov. Mehringa sta grajala predsednik stranke in redakcija „Vorwartsa" zaradi „zlorabnega izkoriščanja" biroja za tisk. Glej k temu Vorwarts (Berlin), št. 36, 12. februar 1913, št. 38, 14. februar 1913, št. 40, 16. februar 1913.
5. Glej Gustav Eckstein: Nepotrebno razburjenje, v: Vorwarts (Berlin), št. 46, 23. februar 1913.
6. Glej str, 9, opomba 1.
7. Takšen primer za to glej pri „Vorwarts"—ovem recenzentu moje knjige, G. Ecksteinu, ki se je po uvodnih važnih obljubah, da bo bralce poučil o družbeni potrebi, nekajkrat nemočno vrtel kot mačka za svojim repom, ne da bi uspel, in končno pojasnil, da stvar ni „nikakor enostavna in lahka" (Gustav Eckstein: Akumulacija kapitala. V: Vorwarts (Berlin), št. 40, 16. februar 1913). To drži. Nekaj prezirljivih praznih besed je mnogo enostavnejših in lažjih.

TRIBUNA – ŠTUDENTSKI ČASOPIS
TRG OSVOBODITVE 1/II, soba 86
Telefon: 21-280
1000 LJUBLJANA
IZDAJA UK ZSMS LJUBLJANA
UREDNIŠTVO: Franc Milošič (v. d. odgovornega urednika), Igor Bavčar (v. odgovornega urednika), Franc Miklič (univerza), Bojan Korsika (borija), Svetomir Jurcan (mednarodni odnosi), Igor Žagar (kultura), Andi Podgornik, Staško Južnič (naroslovje), Bratković Branko (grafično oblikovanje), Nives Vidrih (kultura), Mitja Maruško (prodaja), Tanja Zgonc (tajnica)

IZDAJATELJSKI SVET: Rudi Rizman, Matjaž Maček (predsednik), Srečko Kolar, Vera Šeško, Viktor Lovrenčič, Miran Žilavec, Aleš Erjavec, Srečo Kirn, Srečo Zajc, Igor Bavčar; uradne ure so vsak delavnik od 10. do 13. ure. Redni javni sestanki uredništva so vsak ponedeljek ob 17. uri, priprava za tisk: Dnevnik, BEP; tisk: Tiskarna Ljudske pravice, Ljubljana; naročnina: celoletna za dijake in študente je 50 din, za ostale 75 din. Poštnina plačana v gotovini. Rokopisov ne vračamo in pisem uredništvu ne honoriramo. Številka žiro računa: 50101 – 678 – 47303, z obveznim pripisom za Tribuno. Oproščeni temeljnega davka na promet po pristojnem sklepu št. 421 – 1/70 od 22. januarja 1973.

Od delavskega mesta do soseske (3)

Remy Butler, Patrice Noisette

2. Od neo-proudhonizma do usmerjene potrošnje

Stanovanjska zgodovina vladanega razreda je zgodovina zazlaščevanja. Ali ne bi pomenilo rešitve stanovanjskega vprašanja, če bi vsem omogočili, da postanejo lastniki? Želje velike večine prebivalstva, nam zatrujejo, so umerjene k lastništvu. Kako je s tem v resnici? Ali je ta želja mnogih Francozov inherentna človeški naravi? Ali pa jo oblikuje, usmerja in sugerira kapitalizem, ki hoče z njo zadovoljiti lastne potrebe? Kapitalizem ima tri vrste smotrov: ideološko vrsto (postanite lastnik), ekonomsko vrsto (stanovanje mora postati pravo blago) in spet ekonomsko vrsto (stanovanje je idealen strukturant potrošnje). Daleč smo od realnih potreb vladanega razreda.

I. Postanite lastnik: dolgo pogojevanje

V prvem delu smo videli, kakšna je bila zgodovina zemljiške posesti od nastanka kapitalističnega načina produkcije. K temu se tukaj ne bomo vračali. Kljub temu pa poskusimo narediti nekakšno zemljiško fotografijo današnje Francije.

Razvoj in koncentracija kapitalizma sta do propada prignala proletarizacijo drobne in srednje buržoazije ter parcelskega kmetstva. Toda te plasti so ostale „lastnice". Tako so zdaj v Franciji zemljiške posesti deležne vse družbene plasti (30 milijonov parcel, razdeljenih med 10 milijonov lastnikov, 46 % Francozov je lastnikov svojega stanovanja), čeprav na močno neenak način.

Lastnina tal je zelo razdrobljena. V Lyonu na primer je 46 % posesti sestavljene iz hiše in vrta. Urbana posest kaže težnjo k razpršitvi na parceliziranja, na solastniške tisočinke itn. V grobem so tla osrednjih mest last starih buržoaznih plasti (srednja buržoazija stavbnih rentnikov) ali pa so kot solastnina razpršena med različne družbene plasti; na neposrednem mestnem obrobju (parceliranja) so tla last bodisi delavcev, bodisi uslužbencev, pač glede na lego.

Juridična pravica, podedovana od minulega načina produkcije in širokogrudno razdeljena zemljiška posest še zmeraj globoko zaznamujeta francosko ideologijo. Ohranila je osebni značaj fevda: „Prodati tisto, kar so vam zapustili starši, ni normalno."

V teh razmerah je kapitalistični razvoj v obliki urbane rasti dojet kot grožnja. Tla so „zadnji košček neodvisnosti od modernega življenja." Dejavnost podjetnikov in njihove „sokrivke" administracije je dojeta kot učinek „splošnega kolektivizma." V Franciji ta antagonizem še podvojuje sovraštvo frakcije drobne buržoazije do rasti. Ta značilna ideologija poleg tega v veliki meri prepaja delavski razred: načrti pomoči za prirastek tega razreda so deloma namenjeni integriranju tega razreda v način mišljenja malega meščanstva.

Ta integracija je zaželena že od začetka zmagujočega liberalizma. Ali ni individualna hiša idealna rešitev za stanovanjski problem? Ali ni ta rešitev prav tista, ki ji mora zasebna iniciativa dati razsežnosti in iz te akcije dobiti precejšen političen in ekonomski prid?

Industrija se bo s to težnjo okoristila prva in jo izrabila za svoje namene. Delavska mesta ji omogočajo, da tesneje naveže delavce na tovarno. Lastnikovo surovo zatiranje nadomesti zahrbtnejše in bolj paternalistično zatiranje „zaščitnika Janusa", ki daje delo in ima stanovanja. V Herimoncourtu (Doubs) „so šefi tovarne dali delavcem, ki so jih spoznali za poštene in delavne, vnaprej zemljišča, da si zgrade hišice in ustanove družine; te predujme so vrnili s sadom dela."[1] Rudniška družba iz Anzine prodaja stanovanja, ki jih odplačujejo z anuitetami. V Beaucourtu ravnajo Japyjeve tovarne enako. Drugje podeljuje država industrijcem finančno pomoč, ki omogoča delavcem, da postanejo v petnajstih letih lastniki. Pojavijo se nova zatiranja. Tukaj morajo bodoči lastniki obdelovati vrtove z lastnimi rokami, pošiljati otroke v versko šolo, se sploh ne smejo zadolževati ali pa morajo vsak teden naložiti nekaj denarja v Hranilnico in prispevati v vzajemnostno družbo.

Lastnina je pojmovana kot bistven dejavnik moraliziranja delavskega razreda. Droulers piše: „Delavec lastnik redko zahaja v kavarne in beznice. Mudi se mu, da se takoj po končanem delu vrne domov in posveti vse svoje proste urice vzdrževanju in izboljševanju svoje hiše, svojega vrta; ves prosti čas porabi za nego družine."

Poročevalec stanovanjske komisije pariškega mestnega sveta izjavi: „Verjamemo, da bi misel, da bo nekega dne imelo v lasti posest, moralizirala prebivalstvo in dalo lošč (sic) poštenja, družinskega duha, skrbi za prihodnost, ki bi povzročil zginjanje utopij, ki strašijo v glavah nekaterih abstraktorjev revolucionarnega socializma."[2]

Jules Siegfried zelo odkrito povezuje dve danosti: „Razpršiti hočemo predsodke in pokazati tistim, ki jim je življenje težko, da ne mora biti boja med revščino in bogastvom. Vemo, da ti občutki se prepogosto obstajajo, in hočemo, da bi zginili. Eno najboljših sredstev, da bi to dosegli, je, da vsakomur na podeželju in v mestih olajšamo možnost, da postane lastnik."[3]

Res, kaj je boljšega od te individualne hiše, ki spodbuja zapiranje vase, umik iz družbenega življenja v tisto, čemur pravijo „absolutna neodvisnost družine."[4]

Poleg tega lastnina spodbuja varčevanje in omogoča nadziranje načina, kako gospodinjstva uporabljajo proračune: „V zdajšnjem stanju zahodne družbe in če izvzamemo nekaj zglednih populacij ni na deset delavcev niti enega, ki bi se, ko nenadoma postane lastnik vsote denarja, toliko obvladal, da bi jo pustil nedotaknjeno in se zadovoljil z blaginjskim prirastkom, ki bi ga prinesla razumna naložba te vsote. Pretirana filantropija, ki bi povzročila nenasitne apetite, bi potemtakem izzvala degradacijo delavskega razreda. Zemljiška posest je dežela Kanaan, ki se vanjo lahko pride samo prek dolge vrste preizkušenj."[5]

Red, ki ga uvaja lastnina, je na dnevnem redu. Predsednik pariške sindikalne komore lastnikov piše: „Še več kot stoletje je bila zasebna lastnina temelj francoske družbe (...) V deželi se zaradi dolgega obstoja srednjih premoženj oblikuje srednji razred, ki je po ambicijah uravnovešen in nacionalen glede vsega, s čimer se ukvarja, to je razred, ki so njegovi interesi intimno zvezani s splošnimi interesi dežele in ki je prav toliko pripravljen zavračati politične ekscese, ne glede na njihovo usmerjenost (...) In nič ni bolj pripravnega, da bi mu dalo moč, kot zemljiška posest (...) Stavbni kamen ni le material poslopij, je tudi eden izmed nosilcev družbenega reda v svobodni deželi."[6]

Leta 1833 je hotel grof Yvert s „patriarhalno oblastjo, ki izhaja iz lastnine" nadomestiti „tiranijo, ki jo vsiljuje odločevanje števila."[7]

Ta besedila razgaljajo buržoazno ideologijo. Utegnili bi pomisliti, da gre pri tem samo za anahronizme. Toda neki poročevalec na kongresu zemljiških lastnikov, ki je bil julija 1966 v Montpellieru, je izjavil: „Lastnik je zaradi občutka odgovornosti, zaradi svojega družbenega poslanstva super državljan. Le zakaj mu potem ne bi dali druge poti v okviru pluralnega volilnega sistema in zakaj se ne bi vrnili h koncepciji dekreta z 2. decembra 1852, člen 6, in odvzeli volilno pravico vsem, ki kritizirajo zasebno lastnino?"[8]

Paviljonsko bivališče oblikuje določen tip obnašanja in nekako ustvarja zgled družbenega človeka: „Družine, ki žive v paviljonih, so pogosto obrnjene vase, izčrpane so zaradi žrtev, ki so bile potrebne za zgraditev hiše, le v neznatni meri jih zanima javno življenje, so bolj odrezane od sindikalne dejavnosti v podjetju itn. Bolj so navezane na ostanke patriarhalne strukture, bolj so odvisne od tradicionalnih vplivov in manj oddaljene od ruralnega življenja. Razvoj paviljonov ima potemtakem zelo pomembne nasledke za usmerjevanje družbenih preobrazb in za politično življenje naroda."[9]

Ta usmeritev je še zmeraj aktualna in se zelo dobro ujema z odljudno individualističnim značajem liberalne teorije. Vendar pa ni možnosti, da bi vsakomur „dali" njegov paviljon in kos zemljišča. Toda mehanizem deluje na enak način, ko gre za pridobitev solastništva.

Engels je prvi razrukal malike individualne hiše. Seveda ni več mogoče reči, da nihče pri delavcih ni nikoli odkril „nostalgije po zemljiški posesti" in to „zahvaljujoč „nedvoumnemu napredku buržoazne ideologije. Kljub temu pa mu polemika, ki se je loteva v **Stanovanjskem vprašanju**, daje priložnost, da poudari pojave, katerih odmev je po našem mnenju še zmeraj aktualen. Ko odgovarja g. Saxu, piše:

„Za nastanek modernega revolucionarnega razreda proletariata, je neogibno potrebno, da je bila presekana popkovina, ki je delavce preteklosti povezovala z zemljo. Tkalec, ki ima ob svoji obrti še hišico (...), je snemal klobuk pred bogatini, duhovniki in državnimi uradniki, sam v sebi je bil 100 % suženj. Velika moderna industrija pa spreminja delavca, prikovanega na zemljo, v proletarca, ki nima absolutno nič, ki je osvobojen vseh tradicionalnih spon in je svoboden kot zrak; prav ta ekonomska revolucija je ustvarila pogoje, ki edini lahko omogočijo opustitev izkoriščanja delavskega razreda v njegovi zadnji obliki, v kapitalistični produkciji (...). Z drugimi besedami, g. Sax upa, da bodo delavci zaradi družbene spremembe, ki naj bi jo povzročila pridobitev hiše, spet postali krotki in voljni kot njihovi predniki, ki so tudi imeli svoje hiše."[10]

II. Stanovanje mora postati pravo blago

Ko je razsajala stanovanjska kriza, je bilo stanovanje tisto redko blago, ki se je njegova cena določala na ravni monopola, monopola, ki ga je uživala zemljiška ali nepremičninska lastnina.

Danes teže stanovanjski producenti (promotorji in gradbeniki), da bi postali mogočni in redni izkoriščevalci primestnih tal in da bi prestavili stanovanjsko krizo s kvantitativne ravni na kvalitativno. Njihov smoter je tedaj preobraziti stanovanje v blago, ki se je otreslo rente, ki jo plačujejo zemljiškim posestnikom, se pravi v produkt, ki je podvržen avtonomnim realizacijskim razmeram (glede na splošno kroženje družbenega kapitala) brez „nenormalnega" prenašanja presežne vrednosti z enega sektorja na drugi.[11]

Stanovanje, tudi družbeno stanovanje, mora potemtakem imeti možnost, da postane blago. Ta nujnost najprej zahteva zniževanje tehničnih norm za poprečno družbeno stanovanje. Leta 1969 je odpravljen Zvezek poenotenih minimalnih tehničnih in funkcionalnih predpisov (C.P.T.F.M.U.); ohranjen je le kot tehnično navodilo? Ustvariti je treba politiko „modelov" in „gradbene konfekcije", da bi lahko delali v serijah in ustvarili primerno konstitucijo integriranih skupin za promocijo—gradnjo nacionalne razsežnosti, ki jim bodo z omejitvami dane vse zemljiške olajšave.

Za to politiko sta značilni „pomoč glede na kamen" („aide a la pierre") in določena pestrost načinov javnega finansiranja[12], zlasti razvoj posebnih premij in posojil Zemljiške posojilnice (Credit foncier), ki imata dvojno prednost: zasebnemu kapitalu dajeta s povezovanjem s temi nedonosnimi kapitali možnost za višje profitne stopnje, obenem pa odvajata znatne hranilne vloge v nepremičninske naložbe v obliki spodbujanja k lastništvu.

Gre za prehod od pomoči, usmerjene k oskrbovanju z uporabno vrednostjo in namenjene splošnemu zniževanju cene reproduciranja delovne sile, k pomoči s selektivnim značajem, ki omogoča zasebnemu kapitalu, da se valorizira kot krožeči kapital v nepremičninah. Relativno povečanje cene reprodukcije delovne sile, ki bi lahko iz tega izhajalo, je odrinjeno na mezde. Kazalec, ki rabi za izračunavanje S.M.I.C.-a, je kot tipično bivališče poprečnega Francoza obdržal stanovanje okrog 50 m^2 kategorije 3 A, kar omogoča, da uradni kazalci upoštevajo samo minimalne stroške: delež najemnine je v treh poglavitnih kazalcih samo 3,3 %, 2,35 % in 5,55 %. Tako je možno obremeniti mezde. Ker je 40 % francoskih družin lastnic stanovanja in ker je večina med njimi obremenjena s precejšnjimi posojili, je spodbujanje k lastništvu dobro sredstvo za zmanjševanje mezdne gmote s ponarejanjem kazalcev za življenjske stroške. Stanovanjski stroški niso v pravi višini všteti v tipski proračun delavske družine.

Poleg tega pa lastništvo brez prikrivanja neposredno povečuje stroške reprodukcije delovne sile. Toda pozneje, ko je stanovanje plačano, posojila vrnjena, se zaradi skoraj zastonjskega bivanja ti stroški zmanjšajo. Toda koliko je delavec star, ko se to zgodi? Večina si sposoja na petindvajset let in lahko postanejo lastniki šele tedaj, ko so dovolj varčevali, da lahko plačajo osebni prispevek. Ko je stanovanje docela plačano, ni več daleč do pokojnine. Tedaj pa je delavec lastnik že dvakrat razvrednotenega blaga: uporabna vrednost ni več ista; ker so otroci odšli, sta zakonca nenadoma v stanovanju, ki je preveliko za njune potrebe. In kakšna je menjalna vrednost po petindvajsetih letih, ko pa so bile tehnične norme v najboljšem primeru izračunane v času zidave?

Podjetnikov interes v produkciji stanovanjskega blaga je, da stanovanja hitro zgradi in hitro proda skupaj z delom zemljišča; potemtakem je to tak razvoj lastništva, ki pospešuje kroženje kapitala.

Splošni interes s pospeševanjem kroženja kapitala je na liniji „vodene potrošniške družbe". Problem realizacije blagovnega kapitala je tako spremenjen v problem potrošniškega kredita. Splošna težnja urbane zemljiške posesti je potemtakem razkosavanje. Ta rešitev lahko le zaostri zemljiški problem, saj po svoji naravi reproducira zasebno prilaščanje tal.

III. Stanovanje, idealen strukturantni pol potrošnje

Ko se mora kapitalizem navaditi, da računa s splošnimi (ne pa lokalnimi) cikličnimi krizami in z delavskim razredom, ki se organizira, se utegne vprašanje moratorija najemnin postavljati ob vsaki krizi, najemninska stavka pa lahko postane preprosto endemična (kot je dandanes v Italiji).

To kapitalizma ekonomsko sploh ne moti, toda ideološko in politično ima kar najslabši učinek, kajti prav ta zahteva je kal solidariziranja in avtonomiziranja delavskega razreda. Bolje je potrpežljivo tkati nevidne kapitalistične niti, ki ob vsaki stavki postavljajo posameznega delavca v protislovje z njegovim razredom: posojilo, obroki za avto, televizija, hladilnik in nazadnje mesečni obroki za nakup stanovanja. To se dogaja kot „koloniziranje vsakdanjega življenja", kot koloniziranje, katerega strukturantni pol je prav stanovanje.

Potrošniki, ki v veliki večini postajajo proletarci, se tako v resnici znajdejo pred protislovjem: čim manjša je mezda delavcev, tem večja je teoretska profitna stopnja, toda čim večja je profitna stopnja, tem manj blaga gre v promet. Ekspanzija, ki je sledila maju 68, potrjuje Marxovo sklepanje. „Najbolj jasnovidni kapitalisti potemtakem močno priporočajo politiko „visokih mezd". Toda te „visoke mezde" ne smejo načeti reprodukcije družbenih odnosov. Dejansko morajo biti porabljene. Najbolj zanesljivo je, da so porabljene, še preden jih delavci vidijo. Potrošnja mora biti dosledno vodena. Povečanje notranjega trga je lahko zagotovljeno med drugim s progresivnim in nadzorovanim dviganjem potrošnje delovnih razredov."[13]

Gibljivi kapital, ki je uporabljen za plačevanje delovne sile, ne določa samo profitne stopnje, določa tudi obseg profita.

„Stanovanje kot predmet in materialen okvir že ne more biti izolirano od drugih blag, katerih nosilec je in s katerimi je povezano (pohištvo, naprave, avtomobil). Ustvari se potrošni subsistem, ki porabi krepek del mezde in ki je njegova strukturantna os ostanovanja (je pol), ki se na njem ureja, se opredeljuje in se omejuje poraba časa, ki ga imajo na voljo producenti prostora v kapitalističnem sistemu.."[14]

Lastnik je mnogo bolj od najemnika pritegnjen v sistem potrošnje. Njegovo stanovanje je rezultat mnogih let pritrgovanja in prizadevanj. Počuti se potemtakem primoranega k „olepševanju" (pohištvo, gospodinjske naprave, različni okrasi itn.).

Nazadnje pa povečanje stanovanjskih obremenitev, ki povzroča pritisk na mezde, povečuje ceno delovne sile. Cilj industrijskega kapitala je potemtakem rentabiliziranje dodatnih stroškov, (saj se reprodukcija delovne sile ne omejuje več na strogo življenjske potrebe) in za to uporablja ves sistem potrošnje okrog stanovanja.

Stanovanje pa je prav tako strukturantni pol družbene potrošnje. Trgovski centri so nasploh poglavitni element središča soseske, ki naj bi bil „zgoščeno, animirano, živo jedro" operacije. To je potemtakem docela prvorazreden element načrta soseske in prav okrog njega je pogosto celo prostorsko organizirana operacija, proti njemu vodijo poti za pešce in za avtomobilski promet, stanovanjska gostota pa je prav tako porazdeljena v funkciji njegove lokalizacije.

Ta kraj potrošnje (trgovsko ali drugo središče) ima dva vidika. To je najprej kraj, ki ga ni mogoče obiti, žarišče prometa. Je pa tudi kraj, ki nas uči, da sodi vsaka dejavnost samo v potrošnjo in animacija se lahko dogaja samo okrog trgovskega središča ter prek njega.[15]

Vrh tega je v monopolističnem položaju. Četudi prehrambena trgovina včasih prodaja „ceneje", pogosto prodajajo skoraj vse druge trgovine za napihnjene cene. Že tip tega trgovanja krepi podobo potrošnika, podobo srednjega uslužbenca, čeprav ogromna večina prebivalcev ne ustreza resničnosti te podobe.

Zdajšnje realizacije zaznamujejo končno postajo počasnega razvoja. Na začetku je stanovanje v neposredni zvezi s krajem produkcije; danes je v neposredni zvezi s krajem potrošnje.

(SE NADALJUJE)

PREVEDEL Braco Rotar

1. Citiral po G.Duveau, La vie ouvriere sous le Secogd Empire.
2. Poročilo pariškemu mestnemu svetu iz leta 1898
3. Jules Siegfried, Les cites ouvrieres, 1877.
4. Bulletin de la Societe industrielle de Moulhouse, september 1851.
5. F.Le Play, La Methode sociale.
6. Varreuxov traktat La Question des loyers, 1937.
7. Comte Yvert, Le pouvoir et la propriete, 1887.
8. Kongres Narodne unije nepremičninske lastnine, splošno poročilo
g) Veauxa, citirano po Le Nouvel Observateur, 13. julija 1966.
9. P.H. Chombart de Lauwe, La vie quotidienne des familles ouvrieres, Ed. du C.N.R.S.
10. F.Engels, Stanovanjsko vprašanje, op.cit.
11. V splošnem imamo za „normalne" tiste prenose, ki zagotavljajo izenačevanje profitnih stopenj.
12. Kot je pripomnil E. Preteceille v Production des grands ensembles, si lahko mislimo, da ta raznolikost vsaj delno izhaja iz dejstva, da stanovanjska kriza ne zadeva samo delavski razred, temveč bolj nasplošno zadeva določene sloje mezdnih delavcev in del drobne buržoazije: tiče se potemtakem tistih družbenih plasti, ki imajo večjo „plačilno moč" kot delavski razred.
13. Collectif logement, op.cit.
14. Ibid.